

Handelingen van het
GENOOTSCHAP VOOR GESCHIEDENIS
GESTICHT ONDER DE BENAMING
SOCIÉTÉ D'ÉMULATION
TE BRUGGE

DRIEMAANDELIJKS TIJDSCHRIFT
VOOR DE STUDIE
VAN GESCHIEDENIS EN OUDHEDEN
VAN VLAANDEREN

DEEL XCVI VAN DE VERZAMELING

JAAR 1959

Aflevering 3-4

BRUGGE
1960

GENOOTSCHAP VOOR GESCHIEDENIS

“ SOCIÉTÉ D'ÉMULATION ”

Secretariaat : Koningin Elisabethlaan 63, Brugge.

Redactie : St-Gilliskerkstraat 10, Brugge.

Postcheckrekening : Société d'Emulation Brugge, nr 107939.

Abonnement op de „Handelingen ” : 150 fr. per jaar.

INHOUD

BIJDRAGEN

- F. Pollentier, *De hervorming van de Admiraliteit op het einde van de XVIe eeuw met betrekking tot Duinkerken* 157-177
- A. De Meester, *Abdis Bernarde Veranneman-Triest. Het beheer van de goederen van Spermalie van 1663 tot 1672* 178-200
- M. English, *Aantekeningen over kerkelijke heraldiek en sfragistiek te Brugge* 201-209

OORKONDEN EN MEDEDELINGEN

- R. Degryse, *Nog het begin van het haringkaken te Biervliet*... .. 210-222
- J. De Smet, *Een geval van Beste Hoofd te Oostkerke. 1424.* 222-225
- A. Schouteet, *De Brugse goud- en zilversmeden onder het ancien regime. Hun archief. Hun merken*.... .. 225-233

BOEKBESPREKINGEN

- A. Viaene, *Napoleon en Marie-Louise te Brugge* (A. Janssens de Bisthoven) ... 234
- J. De Smet, *Brugge rond 1830* (A. Janssens de Bisthoven) 234-235
- R. Haelewyn, *Slot en Heerlijkheid Wijnendale* (L. Van Acker) 235-237
- Twintig eeuwen Belgische munt* (L. Danhieux) 237
- KRONIEK 238-254
- BOEKENSCHOUW 255-282

HANDELINGEN
VAN HET
GENOOTSCHAP VOOR GESCHIEDENIS
GESTICHT ONDER DE BENAMING
SOCIÉTÉ D'ÉMULATION
TE BRUGGE

GENOOTSCHAP VOOR GESCHIEDNIS
- SOCIÉTÉ D'ÉMULATION -

ANNALES

DE LA

SOCIÉTÉ D'ÉMULATION

DE BRUGES

REVUE TRIMESTRIELLE

POUR L'ÉTUDE

DE L'HISTOIRE ET DES ANTIQUITÉS

DE LA FLANDRE

TOME XCVI DE LA COLLECTION

ANNÉE 1959

BRUGES

1960

Handelingen van het
GENOOTSCHAP VOOR GESCHIEDENIS
GESTICHT ONDER DE BENAMING
SOCIÉTÉ D'ÉMULATION
TE BRUGGE

DRIEMAANDELIJKS TIJDSCHRIFT
VOOR DE STUDIE
VAN GESCHIEDENIS EN OUDHEDEN
VAN VLAANDEREN

DEEL XCVI VAN DE VERZAMELING

JAAR 1959

BRUGGE
1960

Handelingen van het

GENOOTSCHAP VOOR GESCHIEDENIS

DEELTJE ONDER DE BEWAKING

SOCIÉTÉ D'ÉMULATION
SOCIÉTÉ D'ÉMULATION

DEEL XCVI VAN DE VERZAMELING
DEELTJE VAN DE VERZAMELING

1899
JAAR 1899

1899

De hervorming van de Admiraliteit op het einde van de XVIe eeuw met betrekking tot Duinkerken

De kennis van de geschiedenis van ons zeewezen, steeds bekampt door de bijna onomstootbare verkeerde overtuiging dat wij in het domein van de scheepvaart geen noemenswaardig verleden bezitten, laat in menig opzicht nog veel te wensen over. We hebben het verleerd zeewaarts te kijken.

Deze enkele bijdragen beogen niets anders dan een klein tipje van de sluier, waarachter nog zoveel verborgen ligt, op te lichten en een voorname episode uit ons maritiem verleden tot haar recht te laten komen: de rol en de betekenis van de krijgsvloot op de Vlaamse kust ten tijde van de Aartshertogen. Deze oorlogsvloot immers werd steeds in een verkeerd daglicht gesteld omdat het bestaan van een admiraliteit, waarvan het ganse zeewezen afhankelijk was, over het hoofd werd gezien.

1. — De oorzaken van de hervorming van de admiraliteit in 1596.

Wanneer men de geschiedenis van de admiraliteit overschouwt, valt het op dat deze instelling een hele evolutie heeft doorgemaakt. Het ambt van admiraal, aanvankelijk van beperkte duur, groeide langzamerhand uit, onder invloed van allerlei factoren, tot een permanente functie, die toevertrouwd werd aan leden uit adellijke families. In de XVe eeuw werd het hele zeewezen aan het schier onbeperkt gezag van de admiraal onderworpen, die overeenkomstig de macht hem door de ordonnanties geschonken, zich door raden liet bijstaan. De vele en voor de kennis van het zeewezen

merkwaardige verordeningen op het stuk van de admiraliteit beperkten nadien veel van zijn almacht. Tevens konden zij noch de misstanden ter zee uitschakelen noch de admiraliteit de zo gewenste stabiliteit verzekeren. Verliezen we immers niet uit het oog dat tot in de XVIe eeuw van een bestendige goed georganiseerde oorlogsvloot geen sprake was en de kaapvaart, die tot een zeer winstgevend bedrijf was uitgegroeid, niet naar behoren kon beteugeld worden.

Daarbij komt nog dat de vorsten de legale vrijbuiters ontzagen en hun praktijken oogluikend moesten toestaan (1).

Eerst op het einde van de XVIe eeuw zou hierin verandering komen, toen men hier bij ons tot het inzicht kwam de rebellen ter zee te bestrijden. Meer dan ooit bleek hoe wenselijk en noodzakelijk het was de admiraliteit op een stevige basis herin te richten en welke nefaste gevolgen het ontbreken van een oorlogsmarine voor de Zuidelijke Nederlanden meebracht. De eerste werkende oorzaken voor de hervorming van de admiraliteit zijn naar onze mening te zoeken van 1583 af, toen Alexander Farnese de leiding van het zeewezen op zich had genomen en er een reorganisatie in doorvoerde,

(1) Voor de bibliographie verwijzen we naar :

R. De Gryse, *Onze nationale zeemacht onder de Boergondische hertogen*, in *Het Leger — De Natie*, nr 7, juli 1952; *De konvooiering van de Vlaamse vissersvloot in de XVe en XVIe eeuw*, in *Bijdragen van de geschiedenis der Nederlanden*, dl. II, 1948; *Zeevisserij en zeemacht onder Karel V*, in *Het Leger — De Natie*, nrs 9 en 10, sept.-okt., 1953; J. Craybeckx, *Onze Oorlogsvloot in de XVIe eeuw*, in *Het Leger — De Natie*, nrs. 11-12, nov. dec. 1948; *De Organisatie en de konvooiering van de koopvaardijvloot op het einde van de regering van Karel V*, in *Bijdragen van de geschiedenis der Nederlanden*, dl. III, 1949; J. Denucé, *De admiraliteiten van Vlaanderen en Antwerpen*, in *Academie der marine van België*, boek I, 1956-57; L. Vrijman, *Kaapvaart en zeeroverij*, Amsterdam, 1938; J. Bolsee, *Inventaire des archives des conseils et sièges d'amirauté*, in *Inventaires des archives de la Belgique*, Tongeren, 1932, blz. 147-216.

welke geschoeid was op de leest van het Spaanse veldleger.

Na de verovering van Duinkerken in 1583 begreep deze geniale veldheer welk groot nut hij van deze uiterst gunstig gelegen strategische zeehaven kon hebben. Hij vestigde er opnieuw een admiraliteitsraad en maakte van de stad een oorlogshaven, waarvan de Noordelijke Nederlanden later de last zouden ondervinden. Op 1 september 1583, vaardigde hij een reglement uit over de handel en de zeevaart, waardoor hij zichzelf als kapitein-generaal, in naam van de vorst, de opperste leiding over het zeewezen toeigende (2).

Langzamerhand zou men nu tot een nauwkeuriger omschreven reglementering komen, doch de bevoegdheid van de admiraal zal er hoe langer hoe gevoeliger onder lijden. Op 2 januari 1585 stelt Ferdinand de Salinas, op bevel van Farnese, een voorlopig reglement op voor de marine, die aan de vorige ordonnanties herinnert, doch aan de omstandigheden werd aangepast (3). Toen Emmanuel de Lalaing, markies van Renty, op 10 december 1586 tot admiraal werd aangesteld, bleek uit zijn benoemingsbrief dat hij dezelfde prerogatieven behield als zijn voorgangers (4). In werkelijkheid had

(2) Elke kapitein moest voortaan in het bezit zijn van aanstellingsbrieven op straf van als zeerover veroordeeld te worden. Een paspoort werd vereist om met de rebellen handel te drijven. Het opgerichte admiraliteitshof zou als prijsgerecht fungeren. Het tribunaal bestond uit het raadslid van Vlaanderen, Josse Huysmans, en Gaspard Beliver, auditeur der garnizoenen van Duinkerken. P. Faulconnier, *Description historique de la ville de Dunkerque*, dl. I, blz. 87; J. Bolsee, *op. cit.*, blz. 152.

(3) In 1585 werd Salinas, dokter in de rechten en auditeur-generaal, superintendent van de admiraliteitsraad. Renier Gardins, baljuw van Duinkerken nam het ambt van fiscaal waar. Onder de voornaamste bepalingen stippen we aan dat Farnese ook in andere havens de oprichting van tribunalen van eerste aanleg voorzag. Beroep kon aangetekend worden bij de gouverneur-generaal, die bijgestaan werd door Salinas. De oorlog ter zee, de handel en de visserij ressorteerden onder Farnese. A.R.A., A.A., 107.

(4) J. Bolsee, *op. cit.*, blz. 135.

Farnese heel de leiding van het zeewezen op zich genomen. Al de handelingen van de admiraal werden gekontroleerd door een stel Spaanse ambtenaren, die allen door de gouverneur-generaal waren benoemd. Ondanks de herhaalde protesten van de admiraal om tot de traditionele organisatie terug te keren, bleef heel de Farnesiaanse hervorming zoals ze was (5). Meer nog, op 14 april 1587 besloot Farnese onder voorwendsel van de politieke instabiliteit te Gent, waar het admiraliteitshof na de Scheiding was gevestigd, dat de door hem gevestigde raad te Duinkerken zou blijven functioneren en voortaan ook de definitieve besluiten zou nemen. Bij twijfelachtige gevallen was evenwel beraadslaging met de admiraal verplicht (6). Onder impuls van de admiraal, wiens hoge waardigheid fel was verminderd, vaardigde Filips II op 2 augustus 1590 een nieuwe ordonnantie op het stuk van de admiraliteit uit, die voor het eerst een zeer nauwkeurige, klare en systematische geordende uiteenzetting geeft van de bevoegdheid van de admiraal, de bewapening en uitrusting van oorlogsschepen, de regeling van de buitgemaakte prijzen op zee en het verlenen van vrijeleiden en paspoorten.

Van rechtstreeks belang hier is dat de admiraal, alhoewel hij de bevoegdheid van zijn collega's uit het Bourgondisch tijdperk niet zal evenaren, opnieuw de luitenant-generaal ter zee werd, bekleed met een juridische, administratieve en militaire macht (7).

Echter niet voor lang! Onmiddellijk na de dood van Lalaing in 1591, maakte Farnese van de vacature ge-

(5) J. Bolsee, *op cit.*, blz. 153. Deze ambtenaren waren: De proveedor, de tenedor, de pagador, de contador en de kommissaris-generaal.

(6) L. Lemaire, *L'amirauté de Dunkerque*, in *Bulletin de l'Union Faulconnier*, dl. XXXI, 1934, blz. 167-169.

(7) A.R.A., A.A., 3, f° 73-89, Ordonnance du Roy nostre Sire sur le fait de l'admirauté es pays de pardeça. De ordonnantie, die als voorbeeld zal dienen voor alle andere verordeningen omtrent

bruik om zijn centralisatieplannen verder door te voeren. Op 20 december 1591 stelde hij twee kommissarissen aan, Ferdinand de Salinas en Antoon van Bourgon-dië, heer van Wakken en vice-admiraal, om het door hem uitgestippeld plan uit te werken: de reorganisatie van de vloot te Antwerpen en te Duinkerken en de vestiging van een admiraliteitsraad in beide basissen (8). Na vier maanden verblijf te Antwerpen, togen beiden op 23 april 1592 naar Duinkerken (9). In oktober werd Karel, graaf van Mansfelt, tot admiraal aangesteld, welke functie hij drie jaar uitoefende. Samen met de admiraliteiten zou hij het beheer over het zeewezen waarnemen. Hij slaagde er gedeeltelijk in de oude rechten van de admiraal te herstellen, doch hij kon niet beletten dat Salinas, als kommissaris-generaal en afgevaardigde van de gouverneur-generaal, een bevoegdheid behield die nagenoeg de zijne evenaarde. Tijdens de afwezigheid van de admiraal nam hij zelfs zijn functie over (10).

Ook de admiraliteiten gingen voort met reglementen uit te vaardigen en beslissingen te nemen zonder de admiraal hierbij te erkennen. In september 1593 vaardigde Mansfelt een instructie uit waarin hij de raadsleden

het zeewezen, bevat 50 artikelen. Een Vlaamse tekst is uitgegeven in het *Placcaet-Boeck*, dl. II, blz. 346-364. De admiraal werd bijgestaan door een raad en tribunaal van eerste aanleg. Beroep was mogelijk bij de Geheime- of de Grote-Raad. Voortaan wordt „Algemeen Rijksarchief, archieffonds van de admiraliteit, afgekort tot A.R.A., A.A. De nummers verwijzen naar de inventaris van J. Bolsée.

(8) A.R.A., A.A., 107, f° 7-8. *Commission sur le conseiller Salinas et de Wacken pour réformer tant le train et équipage de mer pour le rendre mieulx*. In hun instructie wordt het doel, de bevoegdheid en de samenstelling van de raden nader omschreven.

(9) Farnese had zelf de raadsleden aangeduid. Het tweetal kwam op 13 januari 1592 te Antwerpen toe. Ze riepen de raadsleden bijeen, die allen hun functie aanvaardden. Samen met de raad, die uit zes raadsleden, een griffier en een deurwaarder bestond, voerden zij de opgelegde bevelen uit. A.R.A., A.A., 899, f° 1 en f° 30.

(10) A.R.A., A.A., 107, Aanstellingsbrief van Salinas. J. Bolsee, *op. cit.*, blz. 155.

aan hun bevoegdheid herinnerde en hen er op wees dat zij ten dienste van de admiraal stonden (11). De admiraliteitsheren, die door de gouverneur-generaal waren aangesteld en naar meer onafhankelijkheid streefden, erkenden echter zijn oppergezag niet meer. De raad van Antwerpen verzocht de gouverneur-generaal dat hij de admiraliteit, zoals in de andere landen, als een koninklijke raad, bestaande uit een admiraal, een vice-admiraal en een aantal raadsleden, allen met wel omschreven instructies, zou beschouwen en niet meer als een raad van de admiraal (12). Ferdinand de Salinas, die met de raadsleden reeds moeilijkheden had ondervonden en tot de traditionele organisatie van de admiraliteit wou terugkeren, stelde echter de landvoogd voor de admiraliteiten van Antwerpen en Duinkerken eenvoudig af te schaffen en de leiding van het zeewezen toe te vertrouwen aan de admiraal, de kommissaris-generaal en een contador. Wanneer het nodig bleek zou het vloothoofd zich mogen laten bijstaan door zelf gekozen raadsleden, die een raad zouden vormen in een stad, door de admiraal zelf bepaald. Om alle nutteloze uitgaven en twisten te vermijden, moest het aantal raadsleden zo beperkt mogelijk gehouden worden (13).

(11) Voor Antwerpen dateert de instructie van 11 september 1593. We troffen dezelfde instructie aan voor Duinkerken; het stuk is ongedateerd. De raad „à la charge et choix de Monseigneur l'admiral" zetelde 3 dagen per week. Zij sprak recht in zijn naam en alle stukken werden onder zijn naam verzonden. In gewichtige gevallen moesten de raadsleden met hem overleg plegen. De admiraal is het hoofd van de raad, na hem de kommissaris-generaal en vervolgens de vice-admiraal. A.R.A., A.A., 536, Instruction pour le conseil de l'admirauté et la ville de Dunkerque.

(12) A.R.A., A.A., 107, Remonstrantie op het stuk van de admiraliteit; datum onbekend. Welk de houding van Duinkerken in dit konflikt is geweest, konden we niet achterhalen.

(13) A.R.A., A.A., 107, Discours du conseiller Ferdinand de Salinas sur l'établissement du fait de la marine et équipage de mer de pardeça. Ook dit stuk is ongedateerd. Wanneer we de evolutie van de admiraliteit zo voorhouden, dan is het omdat deze ons de meest logische blijkt.

De admiraliteiten behaalden de overwinning. Op 4 november 1596 bepaalde Albrecht dat voortaan één raad gevestigd te Brussel en afhankelijk van de koning, over het zeewezen toezicht zou houden. De admiraliteiten van Duinkerken en Antwerpen werden afgeschaft (14).

De motieven, welke hem ertoe gebracht hebben de hervorming door te voeren, heeft Albrecht nauwkeurig omschreven bij de aanvang van de ordonnantie. Hij wees erop dat de vorige verordeningen op het stuk van de admiraliteit, door de langdurige binnenlandse oorlogen en andere wanordelijkheden, onvoldoende waren onderhouden en dat het in het belang van de vorst was dat het zeewezen op doeltreffende en krachtige wijze zou gereorganiseerd worden. Ook de rampspoed en de ellende, die over de eens zo bloeiende Nederlanden gekomen waren, moesten voor een groot deel aan het ontbreken van een soliede zeemacht en vlootleiding — één der voornaamste pijlers van een land — toegeschreven worden (15).

Dat het hem ernstig was gemeend met zijn zienswijze over het belang van een scheepvaart, heeft Albrecht meer dan eens beklemtoond. In een brief aan Pilips II beschrijft hij de reden van de hervorming wat nader. Om de taak, die hem de koning had opgelegd, beter te kunnen volbrengen, besteedde Albrecht, op advies van Nederlandse raadsheren, een bijzondere aandacht aan het zeewezen : „ pour estre membre si principal de cest estat et par lequel l'ennemy peult recevoir plus d'incommoditez que de nul aultre ”. Hij kwam echter tot de vaststelling dat het met de toestand van de oorlogsmarine heel erg was gesteld : „ l'on y a remarqué peu d'or-

(14) Alle stukken opgesteld door de admiraliteit hadden als formule : Le Roy et son conseil de l'admiralité... Na de afstand : Les Archiducqs et leur conseil de l'admiralité...

(15) A.R.A., A.A., 3, f° 3.

dre et de la confusion beaucoup". Bij het aanschouwen van die wanorde, besluit de gouverneur-generaal, stond ik verslagen en wist eerst niet wat aanvangen. Na lang nadenken ben ik tenslotte ingegaan op het voorstel van hen, die me aanspoorden de oorlogsmarine te organiseren en heb ik eveneens besloten een admiraliteitsraad op te richten (16).

Al hebben de admiraliteitsheren de aartshertog tot een hervorming aangespoord, dan nog komt hem de verdienste toe deze raad te hebben opgevolgd en het belang van een zeeoorlog te hebben ingezien. Samen met Alexander Farnese is hij één van de weinige landvoogden geweest, die zich daadwerkelijk met het zeewezen hebben bezig gehouden. Daar het de hertog van Parma echter aan de gelegenheid ontbrak zijn plannen volledig uit te werken en de eerst navolgende landvoogden het eenmaal getroffen besluit om de „rebellen" te water aan te vallen niet kordaat toepasten, hebben we moeten wachten op een kardinaal om de admiraliteit de gewenste stabiliteit te verzekeren.

2. — *De organisatie van de Admiraliteitsraad.*

Op 4 november werd de admiraliteit naast de persoon zelf van haar stichter, Albrecht van Oostenrijk, een bestendige raad, die op elk ogenblik zowel in vredes- als in oorlogstijd in alle maritieme aangelegenheden kon ingrijpen en waaraan iedereen zich diende te onderwerpen. Aan de almacht van de admiraal, die reeds door de vorige ordonnanties gevoelig in waardigheid was verminderd, werd aldus een definitief einde gemaakt, daar de raad, waarvan hij nu voorzitter werd, de bevoegdheid van het vroeger vloothoofd verkreeg.

Benevens de president bestond de raad uit zes raadsleden, van wie de beslissingen onherroepelijk waren.

(16) A.R.A., A.A., 107, brief van Albrecht aan Filips II, 12 januari 1597. Op 1 mei antwoordde Filips II dat Albrecht de hervorming mocht uitvoeren!

Elk raadslid verkreeg stemrecht en welke functie ze ook bekleedden, hun stemmen hadden dezelfde waarde.

Het hoofd van de raad droeg de titel van „Admiraal ter zee” en onder de zes raadsleden bekleedde de viceadmiraal de eerste plaats. De volgende twee waren rechtsgeleerden, van wie één het ambt van fiscaal zou waarnemen. Twee waren deskundigen op het gebied van zeerecht en handelsverkeer. De reëks werd afgesloten door een Spanjaard, die over de nodige kennis moest beschikken om tevens het ambt van contador te bekleeden. Aan de aldus samengestelde raad werd tevens een griffier en een deurwaarder verbonden (17).

De taak welke de admiraliteit toeviel was in alle opzichten gewichtig. De raadsleden kregen de opdracht de volledige leiding van de zeeoorlog op zich te nemen.

Binnen afzienbare tijd moest een effectief van twaalf oorlogsschepen aangelegd worden. Voor het onderhoud waren vijfentwintigduizend gulden per maand voorzien. Niet alleen de krijgsvloot maar ook de kapersvloot resorteerde volledig onder de admiraliteit. Voortaan was het eenieder verboden zonder vergunning oorlogssche-

(17) De functie van voorzitter bleef vacant tot 25 oktober 1599, toen Karel, graaf van Arenberg, tot admiraal werd aangesteld. Hij verscheen echter eerst in de admiraliteit op 9 november, waarna hij regelmatig het voorzitterschap waarnam en de besprekingen leidde. Hij trok 1500 gulden per maand. Op 11 december 1596 werd de viceadmiraal, Antoon van Bourgondie, heer van Wakken, aangesteld als eerste raadslid. Zijn wedde bedroeg 600 gulden. De vijf overige raadsleden ontvingen hun benoemingsbrief op 15 december. Deze waren: Meester Karel Malineus, licentiaat in de rechten en binnenburgemeester van de stad Antwerpen; hij zou de functie van fiscaal uitoefenen, Ferdinand de Salinas, dokter in de rechten, Jehan Guerra de la Vega, oud-provedcor en oud-commisaris-generaal van de marine; Maarten de la Faille, heer van Nevele, en Pieter Opmeer, oud-fiscaal van de admiraliteit te Antwerpen. Hun wedde bedroeg 150 gulden per maand. Als contador ontving Vega 50 gulden meer. A.R.A., A.A., 3, f° 1-16. Als griffier of secretaris fungeerde Frans de Grote en als deurwaarder Claude Le Febure. Ze werden eveneens op 15 december aangesteld en hun wedde beliep 50 en 25 gulden per maand. A.R.A., A.A., 3, f° 16-19.

pen uit te rusten. De aanvragen om ter kaapvaart te gaan moesten rechtstreeks tot de admiraliteit gericht worden. Tevens reikten de raadsleden aan de Hollandse en Zeeuwse vissers paspoorten uit, waardoor dezen hun vreedzaam bedrijf ongestoord mochten uitoefenen. De opbrengst van die belasting kwam de admiraliteit ten goede. Ook om met de vijand en de rebellen handel te drijven moesten de kooplui licentenrecht hebben betaald en voorzien zijn van geldige paspoorten. Vooraleer deze vergunningen van kracht werden moesten de bezitters van deze vrijgeleiden in de raad van admiraliteit verschijnen, alwaar hun attachebrieven werden verleend. Zonder deze brieven hadden de paspoorten niet de minste waarde en dienden de handelsschepen ook niet gespaard te worden. Dit lastgeld kwam eveneens aan de admiraliteit toe en niet aan de admiraal zoals voorheen.

De raadsleden zouden er verder zorg voor dragen dat de oorlogsschepen regelmatig uitliepen en tevens zouden zij de kapiteins de nodige richtlijnen verstrekken over de te volgen houding jegens de vijand. Ze hielden zich bezig met het vraagstuk van de voorziening van het personeel en materiaal : de rekrutering van de matrozen, uitrusting en bouw van oorlogsschepen, afneming van wapenschouwingen, de controle op de opgebrachte prijzen. Kortom, de volledige zeeoorlog stond onder hun bevoegdheid. Op rechterlijk gebied ontvingen ze zowel de criminele als de burgerlijke rechtspraak in alle geschillen, misdaden en overtredingen, die bij het zeewezen werden begaan.

De raad zetelde aan het hof te Brussel. De dagelijkse vergaderingen werden gehouden van 's morgens negen uur tot elf en van drie tot vijf in de namiddag. De aarts-hertog stond er op dat elk raadslid op de zittingen zou aanwezig zijn. Slechts om een wettelijke en gegronde reden kon men daarvan door de president ontslagen worden. Zoals reeds hoger vermeld, nam de admiraal

het voorzitterschap waar. Bij diens afwezigheid werd hij door de vice-admiraal vervangen. Gaven beiden belet, dan kwam de taak aan het oudste raadslid toe. Alle besluiten werden door meerderheid van stemmen genomen. Hun uitspraak had dezelfde juridische bewijskracht als deze van de andere soevereine raden.

Een speciaal zegel werd voor de admiraliteit gegraveerd, waarmee alle uitgaande stukken moesten gestempeld worden. Alle besluiten, afkondigingen en welke acten ook, moesten op naam van de koning gebeuren en niet meer op die van de admiraal (18).

Wat onmiddellijk bij deze uiteenzetting opvalt is de grondige wijziging van de admiraliteit en de grote bevoegdheid van die instelling. In feite krijgen we hier de stichting van een soeverein lichaam, met een rechterlijke, administratieve, politieke en militaire bevoegdheid.

Om de enorme taak van de admiraliteit te vergemakkelijken, benoemde Albrecht een staf van ambtenaren, die van de raad afhankelijk waren, doch er geen zitting in hadden. Het merendeel van dit personeel had reeds vroeger bij de admiraliteit gefungeerd onder leiding van de admiraal. We noemen: de contador, de kommissaris-generaal, de pagador-generaal, de tenedor, de provoost-generaal en de meester-chirurg, allen op hun beurt bijgestaan door een stel bedienden of afgevaardigden.

Het raadslid en contador, Guerra de la Vega, die reeds voordien bij het zeewezen als kommissaris-generaal en provedor had gefungeerd, nam het financieel beheer van de admiraliteit waar. Alles registreerde hij

(18) We steunden ons op de ordonnantie, zoals deze voorkomt in het register waarin de instructiebrieven, aanstellingsbrieven en andere belangrijke akten staan opgetekend, nl. A.R.A., A.A., 3, f° 3-6v. Het ontwerp van de ordonnantie bevindt zich in hetzelfde archieffonds onder 170, bundel 3. — Verder op de „Instruction particulière de ce qu'auront à faire les chiefs et six conseillers du conseil de l'admiralité”. A.R.A., A.A., 3, f° 7-9.

op zulke wijze dat men op elk ogenblik wist hoeveel nog in kas was. Hij hield boekhouding van alle onkosten en uitgaven, die aan de oorlogsschepen werden besteed. Hij maakte de inventaris op van het effectief zowel van de oorlogs- als kapersvloot, met de volledige uitrusting betreffende personeel of materiaal. Hij kontroleerde de naleving van de kontrakten, die met de handelaars werden gesloten, en al hetgeen in of uit de opslagplaatsen van de tenedor ging. Hij noteerde alle gelden die door de raadsleden werden bevolen.

Heel lang bleef hij niet in functie. Toen hij in 1598 met een verlof van zes maanden naar Spanje vertrok en na drie jaar nog steeds niet was teruggekeerd, werd hij op 20 november 1601 door zijn plaatsvervanger Gonzalo Guerra de la Vega opgevolgd.

Van toen af fungeerde de contador niet meer als raadslid en kreeg als opdracht zich te Duinkerken te gaan vestigen (19). Hij werd te Brussel vertegenwoordigd door een bediende, die alles noteerde wat de contadorie betrof.

De taak van kommissaris-generaal werd aan Jean-Baptiste de Tassis toevertrouwd. Eveneens verplicht te Duinkerken te gaan wonen, hield hij zich aldaar bezig met alle mogelijke aangelegenheden van het zeewezen en bracht de raad regelmatig verslag uit. Hij was het oog van de admiraliteit op de Vlaamse kust. Niets mocht aan zijn waakzaamheid ontsnappen. Zonder de voorkennis van de admiraliteit werd hem nochtans alle vrije initiatief ontnomen. Samen met de assessoren monster-

(19) A.R.A., A.A., 3, f° 71-72. Zijn instructie werd enigszins gewijzigd. In een register tekende hij alle oorlogsschepen op met een nauwkeurig verslag van alles wat aan boord was. Daarbij de gecharterde schepen van de particulieren : de prijs per maand en per tonnemaat, grootte van het schip, effectief, bezoldiging. Verder noteerde hij alle opgebrachte prijzen. Hij trok 240 gulden. A.R.A., 3, f° 91-94. Instruction para vos Gonzalo Guerra de la Vega contador del nostra armada naval.

de hij de zeelui, inspecteerde de oorlogsschepen, stuurde de rollen naar Brussel op, onderhandelde met de kapiteins over de proviandering van de schepen, onderzocht de klachten over de kwaliteit van de levensmiddelen of over de houding van de kapiteins aan boord en bracht verslag uit van de krijgsverrichtingen. Hij had vrije toegang tot de zetel van Duinkerken en kon aan de beraadslagingen deelnemen met uitzondering van de kwesties die de criminele of civiele juridictie aanbelangden (20).

De tenedor was verantwoordelijk voor de levensmiddelen en alle materiaal, die in de magazijnen opgeslagen werden, ammunitie en geschut inbegrepen. Hij stond tevens in voor de uitdeling van de hem toevertrouwde goederen, die onder controle van assessoren geschiedde. Het ambt werd toevertrouwd aan Michel Fourleaux, die zich te Duinkerken moest gaan vestigen (21).

Don Jeronimo Walther Zapata, pagador-generaal van het landleger, kreeg de opdracht eveneens deze functie bij het zeewezen te vervullen. Zowel in de raad te Brussel als in de subalterne raden te Duinkerken en te Antwerpen, moest hij zich laten vertegenwoordigen door bekwame en betrouwbare personen, die onder gezag van de admiraliteit stonden. Hem werden alle gelden en fondsen, bestemd tot het onderhoud van de krijgsvloot, toevertrouwd om op bevel van de admiraliteit verdeeld te worden. Bovendien werden alle op zee opgebrachte prijzen, zowel deze van de oorlogs- als ka-

(20) Hij werd aangesteld op 15 december 1596. Hij trok 200 gulden per maand, waartegen hij herhaaldelijk protesteerde. A.R.A., A.A., 3, f° 36-37 ; f° 37-41.

(21) Aangesteld op 31 december 1596 ontving hij zijn instructiebrief op 14 juli 1597. Hij was evenwel van zijn taak op de hoogte daar hij dezelfde functie reeds te Antwerpen had uitgeoefend en aldaar ook verbleef. Hij trok 150 gulden per maand. A.R.A., A.A., 3, f° 41 ; f° 43-45.

persschepen, in afwachting van de uitspraak over de al dan niet rechtmatigheid van de buit onder zijn hoede gesteld (22). Onder drang van de particuliere reders, die bij dit nefast systeem veel nadeel ondervonden, werd zijn instructie op 18 december 1598 in die zin gewijzigd dat alle prijzen door kapers opgebracht voortaan bij de reders zelf werden gedeponeed. Enkel in geval van betwisting werden de goederen aan ambtenaren van de admiraliteit in bewaring gegeven (29). De taak van de pagador werd korte tijd nadien opnieuw gewijzigd. Op 7 juni 1600 werd Diego de Peralta, substituut van Zapata te Duinkerken, als „ontvanger van de rechten van de admiraliteit en buitmeester” aangesteld. Voortaan hield Zapata zich nog uitsluitend bezig met de ontvangst en verdeling van de gelden uit Spanje, bestemd voor de oorlogsvloot (24). Peralta, met verplichte residentie te Duinkerken en vertegenwoordigd in alle andere havens, stond in voor de bewaring van alle goederen, die door de aartshertogelijke oorlogsschepen naar de havens van de Zuidelijke Nederlanden werden opgebracht. De instructie bepaalde zeer nauwkeurig hoe dit alles moest uitgevoerd worden. Eveneens op de verkoop aanwezig, nam hij het bedrag in ontvangst en regelde, volgens een welbepaald systeem, met de assessoren de verdeling van de inkomsten. Niet alleen hield hij de rekening bij van het buitgeld, doch tevens ook van de inkomsten van het lastgeld en alle andere rechten, die aan de admiraliteit toekwamen. Hij was ook betaalmeester (25).

(22) Hij werd benoemd op 1 april 1597. Zijn instructiebrief volgde op 21 juni. A.R.A., A.A., 3, f° 47; f° 29-32. Zoals bij de contador geschiedde de administratie in het Spaans.

(23) A.R.A., A.A., 3, f° 32-34.

(24) A.R.A., A.A., 3, f° 66-66v. Hij werd slechts definitief in zijn ambt gevestigd op 20 november 1601.

(25) A.R.A., A.A., 3, f° 67-70.

In de plaatsen waar er geen zetel van de admiraliteit was gevestigd, vertegenwoordigde een kommissaris de raad. Zijn functie bestond er speciaal in toezicht te houden op de oorlogsschepen en de opgebrachte prijzen (26).

Tenslotte staat de provoost-generaal in voor de handhaving der orde. De bewaking van de krijgsgevangenen viel eveneens onder zijn bevoegdheid. Hij werd bijgestaan door stokknechten, een benaming, die aan duidelijkheid niets te wensen overlaat (27).

Oprichting en organisatie van de zetel te Duinkerken.

De raadsleden, die zich geen ijdele illusies maakten over de enorme taak welke hen opgedragen was, togen korte tijd na hun aanstelling aan het werk en kwamen in eerste vergadering bijeen op 9 februari 1597. Na een korte toespraak van Salinas over de taak en de bevoegdheid van de nieuwe hervormde instelling van de admiraliteit en na lezing van de aartshertogelijke ordonnantie van 4 november 1596, werden aanstonds gewichtige problemen aangepakt. Onder deze onderzocht en besprak de vergadering de heroprichting van de zetels te Duinkerken en te Antwerpen, waarvoor doorslaggevende argumenten naar voren werden gebracht (28). Daar geschillen en allerhande discussies, die het zeewezen of de kaapvaart aanbelangden, in maritieme plaatsen schering en inslag waren, zou het voor de partijen, die hun recht opeisten, voortaan een grote last en kostbare

(26) Als commissaris op de Vlaamse kust fungeerde naar alle waarschijnlijkheid slechts één persoon: Gilles Thielmans, met residentie te Sluis. Na verovering van deze kustplaats in 1604 werd hij bij het einde van ditzelfde jaar als afgevaardigde van de admiraliteit te Oostende benoemd. A.R.A., A.A., 20. Brief van 22 november 1604.

(27) De provoost was Nikolaas Robbelaere. Hij resideerde eveneens te Duinkerken. A.R.A., A.A., 5, f° 36.

(28) A.R.A., A.A., 5 register, f° 2.

tijd betekenen om telkens de raad te Brussel te moeten gaan raadplegen. Daarbij zou de oprichting van subalterne raden in de nabijheid van het krijgstoneel zelf het zeewezen in alle opzichten ten goede komen (29). De raadsleden stelden Albrecht voor een tweetal assessoren naar beide vlootbasissen te sturen om samen met een griffier en de vice-admiraal de criminele en civiele rechtspraak waar te nemen, bij de opgebrachte prijzen tegenwoordig te zijn om deze te inventariseren en tot de publicatie van de buit zouden zij een eerste onderzoek instellen en de raad op de hoogte brengen. Zij sprak het definitieve oordeel uit. Wanneer het echter ging om gevallen, die niet veel om het lijf hadden, zoals geschillen tussen matrozen onderling of zeelui met burgers, dan mochten ze zelf een uitspraak vellen. Dit gold eveneens voor misdrijven op zee begaan. Overschreed de som de vijftig gulden, dan konden alle personen, die meenden dat het vonnis tegen hen uitgesproken onrechtvaardig was, bij de raad te Brussel in beroep gaan (30).

De gouverneur-generaal keurde het hem op 26 januari 1597 voorgelegde project goed en stelde voor raadsleden uit de vroegere admiraliteiten aan te stellen (31).

Op 9 mei 1597 werd na een zorgvuldig onderzoek de kandidatuur van vier onderlegde personen voor de zetel te Duinkerken aan de aartshertog voorgesteld. Onder dezen bevonden zich twee rechtsgeleerden en twee deskundigen op het gebied van zeehandel en scheepvaart (32). De zesde juni 1597 betuigde de landvoogd zijn instemming op de hem voorgedragen lijst en werden Renier Gardins, Pieter Hessels en Mathias Berk als assisterende rechters van de „admiraliteitszetel geves-

(29) A.R.A., A.A., 3, f° 95-99.

(30) Idem, f° 99-100.

(31) A.R.A., A.A., 3, f° 99-100.

(32) Idem. f° 100.

tigd op de maritieme kusten van Vlaanderen" aange-
steld (33). De vierde assessor, Jan Wouters, die tevens
als griffier fungeerde, werd op 11 augustus be-
noemd (34).

De zetel werd echter nog uitgebreid. Eveneens op zes
juni werd Jan de Ardennois als deurwaarder „pour la
meilleure direction et conduite des affaires de l'admiral-
ité et exécution de la justice d'icelle" aan de subalterne
raad verbonden (35). Een figuur die niet alleen in de
zetel te Duinkerken, doch tevens ook in de oorlog ter
zee uitstekende diensten heeft bewezen, was de befaam-
de en beruchte Vlaamse kapitein Adriaan Dieriksen,
die op zeven juni als luitenant-admiraal en bevelhebber
van het admiraalschip „Sint Albert" werd aangesteld.
In afwezigheid van de vice-admiraal kwam de militaire
superintendentie over de krijgsvloot hem toe (36). Dit
personeel heeft nagenoeg ongewijzigd tot aan het Be-
stand gefungeerd.

Op elf augustus 1597 ontving de luitenant-admiraal
en de vier assessoren een zeer gedetailleerde instructie,
die niet alleen hun taak heel nauwkeurig omschreef,
doch tevens uiterst merkwaardig is voor de kennis van

(33) Renier Gardins, licentiaat in de rechten en „premier juge
assesseur" fungeerde als baljuw te Duinkerken. Op 17 oktober
1597 kreeg hij het ambt van fiscaal toegewezen, een functie die hij
14 jaar in de aldaar gevestigde admiraliteit had uitgeoefend.
A.R.A., A.A., 3, f° 52. Mathias Berk, een Hollands banneling,
was de specialist op het gebied van de handel en scheepvaart en
zeer goed op de hoogte van het Hollandse en Zeeuwse zeezeven.
Pieter Hessels, die deel had uitgemaakt van de admiraliteitsraad
te Antwerpen, was de tweede expert. De laatste, Pieter Ingelbert,
licentiaat in de rechten en pensionaris van Duinkerken, was de
andere jurist. Hun wedde bedroeg 60 gulden per maand. A.R.A.,
A.A., 3, f° 97.

(34) Daar hij het ambt van pensionaris moest laten varen,
weigerde Ingelbert de functie. Jan Wouters stond bekend als een
uitstekende jurist en polyglot. A.R.A., A.A., 3, f° 55.

(35) Over hem is ons verder niets bekend. Hij trok 20 gulden
per maand. Idem, f° 56.

(36) A.R.A., A.A., 3, f° 50.

het zeewezen onder de regeringsjaren der Aartshertogen.

We beperken ons tot de bepalingen voor de zetel te Duinkerken. De vice-admiraal was het militair hoofd van de zeestrijdmachten. Tijdens zijn afwezigheid werd hij vervangen door de luitenant-admiraal (art. 1). Wat de houding op zee en de tucht aan boord betrof, zouden de assessoren de artikelbrieven en de verordeningen stipt doen naleven (art. 2). Voor alles moesten zij samen met de luitenant-admiraal er nauwkeurig op waken dat alle misdaden, overtredingen en buitensporigheden door de zeelui begaan, naar behoren werden gestraft (art. 3-4). De assessoren zouden hun ambtsbezigheden uitoefenen in een hun daartoe aangewezen gebouw, alle dagen van negen tot elf en van drie tot vijf. Op zon- en feestdagen werd alle werk neergelegd (37). Het voorzitterschap kwam aan de vice-admiraal toe. Tijdens zijn afwezigheid — hij nam zelf dikwijls deel aan de expedities en fungeerde bovendien als raadslid — werd hij vervangen door de eerste assessor. Telkens als er kwesties werden besproken, die de functie van de kommissaris-generaal aanbelangden, leidde deze voorname ambtenaar de vergadering (38). Alle besluiten werden bij meerderheid van stemmen genomen (art. 5). De gouverneur van Duinkerken kreeg enkel toegang tot de zetel wanneer hij iets mede te delen had waarbij het zeewezen baat vond of

(37) Dit gebouw lag, wellicht om praktische redenen, in de nabijheid van de stedelijke gevangenis en „le corps de la garde de la ville”. Het bevatte de volgende vertrekken: een geheime kamer, een vergaderzaal, een verhoorkamer, kamers voor de griffier en de deurwaarder.

(38) De plaatsen werden als volgt ingenomen: de vice-admiraal zat „au hault bout du bureau”; rechts van hem de kommissaris-generaal, links de eerste assessor. De volgende 2 plaatsen rechts werden bezet door de luitenant-admiraal en Mathias Berk. Recht tegenover zaten Pieter Hessels en Jan Wouters. A.R.A., A.A., 13, brief van 19 augustus 1597.

zaken werden behandeld, die hem of zijn soldaten betroffen (art. 6). De jurisdictie over alle aangelegenheden van burgerlijke of criminele aard kwam rechtstreeks onder de bevoegdheid van de assessoren en de luitenant-admiraal op voorwaarde dat de overtredingen tegen de belangen van het zeewezen indruisten en de som van vijftig gulden niet overschreden. Beroep tegen de uitspraak was enkel toegelaten wanneer de voorgeschreven som werd overschreden (art. 7). De jurisdictie strekte zich uit vanaf de haven van Boonen, niet inbegrepen, tot en met deze van Sluis (art. 20) (39). Over de al dan niet rechtmatigheid van de buit of andere belangrijke aangelegenheden kon de zetel geen uitspraak doen (art. 9). De overtredingen op zee begaan werden door de assessoren en de betrokken kapiteins beslecht zo deze voorzien waren in de artikelbrieven. Tegen hun uitspraak was geen beroep mogelijk. In de andere gevallen instrueerden zij het proces en stuurden de bundel naar Brussel op, eventueel voorzien van hun oordeel over de kwestie (art. 10). Samen met de kommissaris-generaal maakten zij een inventaris op van alle oorlogsschepen, die in vaart waren en werden gebracht, alsook van het materiaal dat voor de optuiging van de vaartuigen werd vereist. Ze inventariseerden tevens het proviand dat in de opslagplaatsen van de tenedor voorhanden was (art. 12).

Wanneer de raad niet tijdig kon verwittigd worden, konden zij de verdeling van levensmiddelen en ammunitie bevelen. De certificaten moesten evenwel getekend worden door de kommissaris-generaal en de griffier en gearafeerd door de oudste assessor. Om de maand werden deze naar de contador opgestuurd (art. 13). Sa-

(39) Na de vrede van Vervins (1598) en na de inname van Sluis (1604) liep de grens vanaf de haven van Grevelingen tot aan deze van Sluis.

men met de kommissaris-generaal onderzochten ze de bekwaamheid van de zeelui bij hun aanmonstering. Ze konden hen ten allen tijde ontslaan. Het aanwerven en doorzenden van kapiteins en schippers kwam toe aan de admiraliteitsraad (art. 17). Ze hielden nota van alle vacatures. Om de maand stuurde de zetel de lijsten van de zeelui, in dienst en soldij van de aartshertog, naar Brussel op (art. 18). Ze onderzochten alle reizigers, die door de schepen werden aangebracht en viseerden hun paspoorten. Alle inlichtingen over de vijand maakten ze aan de raad over (art. 21). Tenslotte mochten zij geen deel hebben in kaapvaartondernemingen of buitgoederen kopen (art. 22-23).

Besluit.

Volgens de ordonnantie van Albrecht op het stuk van de admiraliteit, ressorteerde dus het beheer van het zee-wezen voortaan onder de Raad van Admiraliteit, bijgestaan door een staf van ambtenaren. Dit betekent dat in het hervormde bestuursapparaat van de admiraliteit het noodzakelijk beginsel van eenheid een werkelijkheid werd. Van deze centrale instelling gingen nu alle maatregelen en besluiten, voor het gezamenlijke zee-wezen, geldig uit. Van Brussel uit, leidde deze generale staf de zeeoorlog, nam de buitgoederen onder zijn hoede en deed als prijzenhof over de al dan niet rechtmatigheid der prijzen uitspraak. Voorts stond de kaapvaart volledig onder controle van de raadsleden en spraken zij recht over alle delicten en misdrijven, die door de zeelui werden begaan. Tevens ook zorgden zij voor de materiaal- en personeelsvoorziening van de vloot. Om hun uitgebreide taak te verlichten en tevens om een betere controle op de zeemacht te kunnen uitoefenen, overwogen de raadsleden reeds in hun eerste vergadering de noodzakelijkheid om bij het strijdtoneel zelf een subalterne raad op te richten. Aldus kwamen, na goed-

keuring van de aartshertog, spoedig twee zetels, één te Duinkerken en één te Antwerpen, tot stand. Dit kollege van assessoren zorgde voor de uitvoering van de bevelen van de raad en hield ze, dank zij het onmiddellijk contact met de zeelui en andere aangelegenheden, regelmatig van alle gebeurtenissen en te nemen beslissingen op de hoogte. Daarbij oefenden de assessoren de burgerlijke en kriminele juridictie in eerste aanleg uit. De processen-verbaal van de zittingen tonen heel duidelijk aan dat de werkzaamheid van de raadsleden verbluffend was.

Practisch dag na dag onderzocht een grote meerderheid de meest diverse problemen over het zeewezen. Herhaaldelijk werden raadsleden uit verlof teruggeroepen om aan dringende besprekingen deel te nemen.

Op 1 oktober 1609 werden zowel de raad te Brussel als de twee zetels ontbonden. De admiraliteit had voor twaalf jaren afgedaan (40). Daar er echter nog heel wat hangende processen waren, besloot Albrecht de Grote Raad van Mechelen met het afhandelen ervan te gelasten. Spoedig zag hij evenwel in dat deze karwei voor dit lichaam te groot was. Vele financiële en administratieve kwesties waren al evenmin opgelost en ook de papieren van de contador bleken niet in orde. Om in al deze zaken zo spoedig mogelijk klaarheid te brengen, stelde Albrecht een kommissie aan, bestaande uit de raadsleden Ferdinand de Salinas, Karel van Male, Gonzalo Guerra de la Vega en de griffier Frans de Grote. Zij zijn het die de admiraliteit en haar bestuursorganen in de navolgende jaren hebben gelijkwideerd (41).

F. POLLENTIER

(40) A.R.A., A.A., 72, brief van de aartshertog aan de admiraliteit, 1 oktober 1609.

(41) A.R.A., A.A., 72, idem, 26 januari 1611.

Abdis Bernarde Veranneman – Triest

Het beheer van de goederen van Spermalie van 1663 tot 1672

Bernarde Veranneman Triest volgde in 1663 als 32e abdis van Spermalie op aan Catharina Rugeley, soms ook Rougelei geschreven.

Abdis Catharina Rugeley van Brugge was een zeer vrome religieuze, diep gehecht aan het heilig officie en aan de kloosterlijke tucht. In de lijst van de abdisen, die aan het Obituarium (1) van de abdij toegevoegd is, wordt van haar vermeld dat zij was „ uitstekende in den iver van tegenwoordich te sijn in den goddelijcken dienst”. Op de verkiezing, die volgde op de dood van abdis Louise Truitia, bekwam zij, op de 27 stemmen van de koorzusters, 15 eerste, 4 tweede en 3 derde stemmen (2), hetzij te zamen 22 stemmen. Op gunstig advies van de heren Commissarissen: Bernardus Bottyn, abt van Duinen, en de la Faille, voorzitter van de Raad van Vlaanderen, werd zij op 14 december 1652 door koning Filips IV tot abdis aangesteld (3).

Onder haar bestuur was Spermalie in 1663 tot een groot klooster uitgegroeid, waar godsvrucht en tucht heersten, en dat 31 koorzusters en 13 lekezusters telde. De schaduwzijde bleef nog altijd de financiële toestand, erg gehavend door de godsdienstige beroerten van de 16e eeuw en de aanhoudende staat van oorlog met al

1. Hs. uit het archief van Spermalie, Snaggaardstraat 5 Brugge.

2. Alleen de koorzusters hadden stemrecht; ieder van hen beschikte over 3 stemmen ten gunste van een 1e, 2e en 3e kandidate. Ze werden verzocht de reden van hun voorkeur aan te geven.

3. In J. de Vincennes, *L'abbaye des Dunes*, Charleroi, 1956, blz. 43, wordt een korte en klare uitzetting gegeven van de wijze waarop in de 17e en 18e eeuw abten en abdisen voor- en aangesteld werden.

zijn treurige gevolgen van plunderingen en verwoestingen. In 1663 bedroegen de gewone inkomsten van de abdij 1141 pd. gr. of 6849 gulden (4), terwijl er 9792 gulden werd uitgegeven voor de gewone uitgaven, met daarenboven een schuld van 1752 pd. gr. of ongeveer 11.000 gulden veroorzaakt door herstellingen of herbouwingen van verwoeste of vernielde hofsteden (5). Doch er was geen geld in kas; de nieuwe abdis, Bernarde Veranneman, zal er op drukken dat zij bij haar aanstelling enkel twee schamele gulden in kas gevonden heeft (6).

De verkiezing en de aanstelling van de nieuwe abdis verliepen niet op de gewone wijze. Wel werden er vier kandidaten door de religieuzen aangewezen, onder dewelke de heren Commissarissen de voorkeur gaven aan Humbeline van Leeuwe wegens haar vaardigheid in het beheer van de goederen, maar de Raad van Staat stelde aan Zijne Koninklijke Hoogheid de kandidatuur voor

4. Drie munten waren vooral gangbaar in onze streken gedurende de 17e en de 18e eeuw: het pond Vlaams, de gulden en het pond Parisis. Alle drie waren op gelijke wijze ingedeeld: pond en gulden waren onderverdeeld in 20 schelling, 1 schelling in 12 denier of korten, 1 denier in 2 miten. Het pond Vlaams gold in de 17e eeuw 6 maal meer dan de gulden en 12 maal meer dan het pond Parisis. Wat betreft de schatting van de geldwaarde moet ook rekening gehouden worden met de wisselkoers van het geld en de schommelingen van zijn koopkracht. We weten uit het *Handtbouck van abdis Bernarde Veranneman*, fol. 16 (Arch. Spermalie, Brugge), dat in 1700 400 pond groot wisselgeld uitbetaald werd tegen 466 pond 13 schelling 4 denier in courantgeld. De gulden en het pond Parisis waren ten overstaan van het pond Vlaams slappe munten, die gedurig daalden in waarde. In 1725 stond de gulden in de verhouding van 7 tegen 1. In de 17e eeuw was de gulden 2 - 2,50 Fr (goudfrank) waard; in de 18e eeuw was hij gedaald tot 1,80 - 2 Fr. Het pond Vlaams was 20 goudfrank waard, wat beantwoordt aan tenminste 600 Fr van onze huidige gedevalueerde munt. Zie: E. Geudens, *De geldwaarde in de geschiedenis*, Antwerpen, 1897; D. Denys, *Het Roeselaarse volksleven*, Roeselare, 1955; V. Janssens, *Het geldwezen der Oostenrijkse Nederlanden*, Brussel, 1957.

5. Zie: Th. Ploegaerts, *Les moniales de l'Ordre de Citeaux*, tom. II, Westmalle, 1937, blz. 351.

6. Zie verder blz. 190.

van Bernarde Veranneman Triest, een religieuze van Nieuwenbosch of Nonnenbosch te Gent, daartoe sterk aangezet door twee familieleden van de kandidate: Filips Blijleven, kanunnik van Sint-Baafs te Gent, halfbroeder van Bernarde Veranneman (7), en jonkheer Antonius van Pottelsberghe, haar schoonbroeder (8), alsmede door de abt generaal van Cîteaux, Pierre Bouchu. De aangehaalde redens (9) waren: dat Bernarde Veranneman de nicht was van bisschop Triest z.g., die zich verdienstelijk had gemaakt ten opzichte van Zijne Majesteit de Koning; dat zij zelf als kloosterlinge het bewijs geleverd had van echte religieuze vroomheid en daarom het vertrouwen had verworven van haar hogere kloosterlijke oversten; dat zij in de abdij Nonnenbosch, samen met vier andere religieuzen, veel te verduren had gehad van haar abdis (10).

De burgerlijke en kerkelijke overheden, die het hadden voor Bernarde Veranneman, dachten zeker ook dat, dank zij de invloed en tussenkomst van haar voorname familieleden, zij bekwaam zou zijn de abdij Spermalie uit haar geldelijke nood te helpen.

Pater Taisne, in zijn boekje „O.L. Vrouw van Troost” (Brugge, 1666), wijdt zijn pompeuze en lange opdrachtbrief „aen de eerwaardighe, edele en godtvruchtighe mevrouw M. Bernarde Veranneman”, en verheerlijkt er de verdienste van de bijzonderste fami-

7. Geboren uit het eerste huwelijk van Maria Triest, moeder van Bernarde Veranneman, met Hilaire Blijleven.

8. Huwde met Marie Veranneman, de eigen zuster van de toekomstige abdis.

9. Zie: Th. Ploegaerts, *a.w.*, blz. 356 en volg.

10. Zie over deze moeilijkheden, ontstaan in 1659, Ploegaerts, *a.w.*, blz. 72. De abten van Sint-Bernard aan de Schelde en van Cambron werden aangesteld om dit geschil te beslechten. Hun beslissing was zeer wijs: de aanklaagsters werden afgezonderd van de overige religieuzen gedurende zes weken; dus scheiding van de partijen en de biechtvader, die partij gekozen had voor de abdis, werd vervangen. En de vrede kwam terug.

lieleden van de abdis: haar vader was Adolf Veranneman, opvolgenlijk burgemeester van Oudenaarde, Dendermonde en het Vrije van Brugge, ridder gemaakt door aartshertog Albertus „eensdeels, schrijft Pater Taisne, om de getrouwigheid die sijne voor-ouders getoond hadden ten tijde van de Nederlantsche beroerten der ketterijen, eensdeels omdat sijne voor-ouders altoos gheallieert waeren gheweest met andere edele huizen, als van Halwyn, Serclaes, van Royen, Sandelin, vander Noodt, Triest, enz. (11). Maer besonderlijk oock om sijne deughtsaemheit en bequaemigheid om treffelijcke officiën te bedienen, twelck hij oock daernaer metter daet heeft betoont, overmits hij burgemeester van het Vrije is gheweest wel 15 jaeren lanck”.

Zijn broeder, oom van de abdis, was pater Guilielmus Veranneman, eerste provinciaal van de Societeit Jesu in de Zuidnederlandse Provincie, kloosterling die uitmuntte door voorzichtigheid en deugdzaamheid.

Haar moeder was Marie Triest, zuster van Antonius Triest, bisschop van Brugge en daarna van Gent, graaf van Everghem, heer van de heerlijkheid Sint-Baafs, en lid van de Raad van Staat, beroemd als de grote aalmoezenier en de vader der armen.

Andere broeders van bisschop Triest en van Maria Triest waren Nikolaas Triest, baron van Auweghem, en Filips Triest, ridder van de Orde van Sint Jacob, kolonel, hoogbaljuw van Kortrijk en commissaris voor de wetsvernieuwingen in Vlaanderen.

Wij hebben reeds hoger gewag gemaakt van kanunnik Blijleven, halfbroeder van de abdis. Pater Taisne wijst daarenboven op een hele reeks edele mannen en vrouwen, allen familieleden van abdis Veranneman, die

11. Andere met haar verwante familiën waren: Weyts, Van Damme, Lauwers, Bourgogne, de Gand dit Vilain. Vele leden van deze familiën verschijnen in het Obituarium als weldoeners van de abdij.

uitblonken door hun vrijgevigheid ten opzichte van de kloosters en de behoeftigen, of door hun edelmoedigheid in het wegschenken van zichzelf in de dienst van God, zo b.v. Jan Baptist Triest, oom van bisschop Triest en van Maria Triest, moeder van de abdis, die nadat hij in de wereld kapitein van peerden was geweest, capucijn is geworden.

Bernarde Veranneman, geboren in 1620 en geprofest in 1639, was 43 jaar oud, toen zij bij monde van baron de Poederlé, van de Raad van Staat, namens Zijne Koninklijke Hoogheid Filips IV, op 28 april 1663, werd aangesteld tot abdis van Spermalie te Brugge. Zij werd gewijd op 13 augustus 1663. Zij koos als leuze: *Suis Dieu, tout suivra*, door P. Taisne in zijn opdrachtbrief in dietse tale vertolkt: *Volgt God den Heer van al / En alles volgen zal*, spreuk door hem met menigvuldige voorbeelden uit het leven van familieleden geïllustreerd en aangevuld met allerhande vrome geestelijke toepassing.

Van abdis Veranneman is een mooi afbeeldsel, een kopergravure van C. van Caukercken, versierd met haar wapenschild, waaronder een versje en een jaarschrift door P. Taisne:

De konste beeld ons uuyt
 U aensicht en U reden.
 Maer uwe deught besluyt
 Veel meer in uwe seden.
 't Devys dat boven staet
 Geeft ons veel wonder lichten
 Maer en U in de daedt
 Die staet in dese dichte.

Jaerschrift

beMIInt en VoLght goDt, soo VoLghet U aL (= 1666).

Op de volgende bladzijde van het boekje staat het hoogdravend kwatrijn te lezen bedoeld in het voorgaande gedicht:

„Op het afbeeldsel van eerwaardigh ende edele mevrouwe M. Bernarda Veranneman, abdisse van Nieuw Jerusalem, Vrouwe van Spermalie, etc.

Vermeten stoute handt, hoe hebt ghy derven maken

Het koper, om 't ghelaet van dees abdis te maken ?

Een voorbeeldt van de deught ? die is in haer het meest;

Ey laet doch 't lichaem staen, of stelt daer oock den gheest.

F. M.S. ”

Vanaf het begin van haar prelatuur ontmoet de abdis een zeker verzet vanwege de religieuzen, niet omdat het haar mangelt aan de vereiste of gewenste kloosterlijke deugden, maar vooral omdat ze vreemd was aan de abdij en ook omdat ze, minstens naar de zin van enkele religieuzen, afbrak met de cisterciënse traditie van eenvoud en strengheid, en te veel leefde op de voet van een grote dame. Zij had een karos met twee paarden, een talrijk dienstpersioneel, allerlei fraaie dingen voor haar persoonlijk gebruik, zij ontving vaak wereldlijke personen als inwonende gasten en liet hen aan haar tafel aanzitten. Vandaar de aantijging dat zij het goed van de abdij verkwistte door onverantwoorde uitgaven. Het is tegen deze klachten en beschuldigingen dat mevrouw Veranneman zich verdedigt door nauwkeurig rekening te geven over wat ze ontvangen en uitgegeven heeft gedurende de tien eerste jaren van haar beheer (1663-1672). Deze staat van de goederen is in der waarheid een volledig, klaar, goed ingedeeld overzicht van de boekhouding van de abdis en, zoals een officiële rekening, wordt gedurig verwezen naar het laatst goedgekeurde stuk. En omdat dit verweerschrift zijn volle kracht zou verkrijgen tegen de aantijgingen van verkwisting en slechte administratie, wordt het ook voorgelegd aan het nazicht en de goedkeuring van de hogere overheden van de orde.

Enkele bijzonderheden over de prelatuur van Bernarde Veranneman kennen wij door het verslag van

de verkiezing van haar opvolgster (12). Het aantal religieuzen in 1684, jaar van haar overlijden, bedroeg 27 koorzusters en 9 werkzusters (13); 11 religieuzen waren binnengekomen gedurende de 21 jaar van haar bestuur. Het koor was regelmatig bijgewoond; het heilig officie geschiedde ordentelijk bij dage en bij nachte. Er wordt geklaagd dat de kloosterlijke tucht in vele punten verzwakt is. Als reden van deze verzwakking wordt aangegeven het aannemen van wereldlijke gasten in het klooster en de luxe-uitgaven van de abdis. Een zuster geeft de voorkeur aan een candidate omdat deze het klooster zal herstellen in zijn vroegere staat, waar men noch dienstmeiden, noch dienstknechten, noch karos, noch paarden had. Een abdis, afkomstig van een vreemd klooster en aangesteld door de overheid zonder de tussenkomst van de kloosterlingen, heeft het altijd lastig om de genegene onderdanigheid van haar onderhorigen te verwerven. Ook wensden de zusters van Spermalie eenparig een abdis te krijgen uit eigen huis en door haar verkozen en aan de overheid voorgesteld.

Zoals uit de uittreksels in bijlage blijkt, heeft abdis Veranneman de economische toestand van de abdij in de tien eerste jaren van haar bestuur merkkelijk verbeterd, grote schulden afgelost, veel herstellingen en nieuwe werken aan de eigendommen van de abdij en aan de kloostergebouwen laten uitvoeren, veel ijver aan de dag gelegd om Gods huis te verfraaien en de eredienst van O.L. Vrouw, Troost der Bedrukten, te bevorderen. Zij heeft ook goed gezorgd voor het stoffelijk onderhoud van haar religieuzen.

Haar kan worden verweten dat zij te veel leefde op de voet van een grote dame en haar kwartier te rijkelijk stoffeerde met kostelijke zaken.

12. Zie : Th. Ploegaerts, *a.w.*, blz. 359 en volg.

13. Als zij het ambt van abdis in 1633 waarnaam waren er 31 koorzusters en 13 lekezusters.

Indien bij haar verscheiden van deze wereld de financiën van de abdij wederom in een ellendige toestand verkeerden, was het uit reden van de grote schade aangebracht aan de gebouwen door de overstromingen van 1682 (14) en door de brand veroorzaakt door de Franse soldaten.

Het inkomen in het jaar 1684 bedroeg enkel 2880 gulden en de uitgaven beliepen 8688 gulden of 1448 pd. gr., waarvan 786 voor het onderhoud van de religieuzen (15) en 242 voor de herstellingen aan hofsteden en voor de wedden van biechtvader, dokter, chirurg en dienstpersoneel. Het tekort, bemerkt het verslag der commissarissen, kan vereffend worden door de uitbetaling van de achterstallige renten, door de doten van de novicen (16), door het kost- en schoolgeld van de inwonende en schoolgaande kinderen, en door het pensioengeld van de tafeliersters, die aanzitten aan mevrouwe's tafel.

Abdis Bernarde Veranneman stierf op 25 oktober 1684. Het Obituarium meldt van haar: (is gestorven) „de eerwerdijghe Mevrouw Bernarde Veranneman hier de 32e abdisse, die ons ghegeven heeft een silver lampe van huer lijfrente ende ghefondeert om eeuwich licht te branden voor het H. Sacrament”. En op de lijst

14. Dijken werden doorbroken, landen „vervloeyt” in de zee of in de krekten door het geweld van ebbe en vloed. We lezen in het aangehaalde Handboek van abdis Bernarde Veranneman over de jaren 1724 en volgende, fol. 29: „Te Lapscheure. Item noch elf ghemeten dertigh roeden landts aldaer deel van meerder partye ten jaere 1682 gevloeyt ende gemeene met de zee, behalvens twee gemeten tweehondert vichtigh roeden, ende twee ghemeten, dewelcke gebruyckt worden... by Jan de Witte”. Fol. 65: „Over tland onder St. Pietersdyckage groot 358 roeden: in 1682 deurgebroken ende anno 1700 herdyckt tot 301 roeden, de reste in schorren en krekten”.

15. Hetgeen in onze munt overeenkomt met een som van 471.600 Fr, een nogal aanzienlijk bedrag voor 36 kloosterlingen.

16. Zie verder blz. 191; *Handiboeck van abdis Bernarde Veranneman*, fol. 58.

der abdisen, die na het Obituarium volgt, wordt haar loopbaan in volgende korte woorden samengevat: „Ze heeft seer loffelijck geregiert den tijdt van 21 jaeren”. Alleszins over de tien eerste jaren van haar beheer, waarover de hierna uitgegeven uittreksels gaan, heeft zij de waardering en de goedkeuring verworven van haar kloosterlijke oversten: Michiel Bultinck, abt van de Duinen, en Pierre Bouchu, abt generaal van Cîteaux.

Zij is begraven geweest in de kerk van de abdij onder een zerk die thans verdwenen is, maar waarvan een tekening te vinden is in het werk van d'Hooghe en de Gheldere, *Verzameling van zerkchriften die gevonden worden in alle de kerken van Brugge*, deel III, fol. 88 (17). De zerksteen draagt het volgende opschrift: „Sepulture van edele en eerweerdighe vrouwe Mevrouw Bernarda Veranneman, 32e abdisse 's cloosters van Nieuw Jerusalem, geseyt Spermaillie, die overleet den 25 octobris in 't jaer Ons Heere 1684, haers ouderdoms 64, gheprofest 44, prelature 22, aen wiens ziele Godt gheve de eeuwige rustte. Amen”.

De sepulture vertoont het wapenschild van de abdis met van weerszijden de acht kwartieren, bewijs van haar edele afkomst: rechts, de wapenschilden van de familiën Veranneman, Weyts, van Damme en Lauwers; links, van de familiën Triest, van Royen, Bourgogne en de Gand dit Vilain (18).

De uittreksels, die wij in Bijlage geven, zijn genomen

17. Hs. nr. 449 van de Stadsbibliotheek te Brugge, dat dagtekt van 1696 tot 1702.

18. In hs. S.93 van het Groot Seminarie te Brugge worden beschreven de sepulturen liggende in de abdij Spermaillie in 1789. De sepulture vermeld door d'Hooghe en de Gheldere vinden we er niet in terug. Wel is er sprake van „een wit marber losange steenken met een blauwen bant (dat) ligt het eerste noordt benevens den trap van den hoogen altaer, sepulture van de edele en eerwerdige vrouw, mevrouwe Bernarde Veranneman”. Behalve de zerken van Egidius van Breedene en abdis Veranneman, zijn al de andere vermelde zerken uit de 18e eeuw.

uit de „Staet van de abdie”, die in 1672 werd opgesteld en thans in het archief van Spermalie te Brugge bewaard wordt.

Vooreerst drukt het document op de benarde toestand bij de aanstelling van de nieuwe abdis: geen gereed geld, geen voorraden, zeer vervallen gebouwen, verwaarloosde landen en daarenboven een schuld van 2531 pond groot.

Verder volgen de twee klassieke verdelingen van alle ordelijke rekeningen: de ontvangsten en de uitgaven.

Bij de ontvangsten worden vermeld: de pachten en de tienden (7800 pd. gr.), de renten (1578 pd. gr.), de doten van de religieuzen (2989 pd. gr.), de verkoop van het tailliehout van de bossen van Sijsele (1201 pd. gr.), verkoop van „oude onbequame catheilen ten aencommen in desen klooster bevonden met eenighe bate uit verwisselen van eenigh silverwerck” (104 pd. gr.). Samen komt dat in de tien jaar op de som van 13.672 pd. gr. 18 sch. 5 den.

Bij de uitgaven worden onderscheiden: Ten eerste, de vereffening van de door de vorige abdis nagelaten schulden, te zamen 2532 pd. gr. Daarin komen belangwekkende gegevens voor over de leveranciers en de schuldeisers, evenals over de aard en de hoeveelheid van de geleverde waren.

Ten tweede, de betaling voor herstellingen in de laatste tien jaar uitgevoerd op de hofsteden en de landen „dezen cloostere competerende boven d'ordinaire. Waerin ghecomprehendeert sijn 't maecken van nieuwe huusen, scheuren, meuren etc.”. Het gaat o.m. over werken uitgevoerd te Sijsele, Lissewege, Mannekensvere, over gratificatiën aan de landmeter voor het maken van een „figuratieve caerte” van de landen in Sijsele en „menichvuldighe landtmaeten ende debvoiren bij hem ghedaen”, samen de som van 1371 pd. gr.

Ten derde, de betaling van nieuwe werken gemaakt

binnen het klooster te Brugge. Daarvan is de belangrijkste onderneming de bouw van het kwartier van de abdis, waarvan de volledige kosten 316 pd. gr. bedragen.

Ten vierde, de betaling voor zilverwerk in het kwartier van de abdis, 367 pd. gr.

Ten vijfde, de betaling van huisgerief in hetzelfde kwartier, 415 pd. gr.

Ten zesde, de betaling van de „cieraden” en van het zilverwerk in de kerk 701 pd. gr., waarvan moet afgetrokken worden 195 pd. gr., bedrag van diverse giften, blijft dus 506 pd. gr.

Samen komt dat op 5507 pd. gr.

Daarop volgen de besluiten of het „Receuil op tgeene voorschreven”, hetgeen hoofdzakelijk bestaat uit een vergelijking tussen het beheer van de vorige abdis en dat van de thans regerende overste, vergelijking die ten voordele van deze laatste uitvalt en de beschuldiging van slechte administratie of verkwisting als ongegrond doet afwijzen. Deze beschuldiging is, zoals hoger gezegd werd, de aanleiding geweest tot het opstellen van het verweerschrift van abdis Veranneman. Deze had daarenboven de abt generaal van Cîteaux, Pierre Bouchu, om toelating verzocht om haar comptabiliteit aan een abt te mogen voorleggen, wat haar bij brief van 17 juni 1673 was toegestaan. De abdis koos Michaël Bultinck, abt van de Duinen te Brugge (19), die op 29 november 1673 het beheer van de abdis onvoorwaardelijk goedkeurde als zijnde „profitabelder ende voordeeligher” dan het voorgaande van abdis Rugeley.

Een afschrift van de brief van abt Bultinck sluit de bundel, alsmede een door notaris gelijkvormig verklaar-

19. Het Obituarium vermeldt zijn overlijden op 21 maart 1678 : „abt van Duinen, hier capelaen ende pater, die ons ghegeven heeft den grooten bouck genaempt den Antiphonarium”.

de copie samen met de oorspronkelijke tekst van het schrijven van de abt generaal van Cîteaux. In dit schrijven geeft abt Pierre Bouchu blijk van grote welwillendheid tegenover abdis Bernarde Veranneman; hij blijkt zeer goed op de hoogte te zijn van de aantijgingen die bepaalde, wellicht onwillige religieuzen tegen haar abdis inbrachten. De klachten over de pensionairen, het dienstpersoneel en de koets worden er als „bagatelles et nioiseries”, beuzelingen en onnozelheden bestempeld. Hij drukt de overtuiging uit dat de abdis enkel die personen in haar klooster als pensionairen aanneemt, die eerlijk en onberispelijk van gedrag zijn, en bevestigt dat de abdis op gelijke voet moet leven als de overige abdisen van de Orde. De brief, gedateerd uit Clairvaux de 17 juni 1673, is gericht „à nostre très chère fille en Nostre Seigneur, Madame la vénérable Abbessse de nostre monastère de Spermaille à Bruges”. Het slot ervan luidt: „vostre bien humble et très affectionné en Nostre Seigneur P. Pierre, abbé de Clairvaux”.

De uittreksels die wij in Bijlage uitgeven zijn gekozen om hun belang voor de geschiedenis van Spermalie, vooral wat de inwendige aangelegenheden betreft. Zij belichten de stemming van de religieuzen, haar verhoudingen tegenover de abdis, de gebeurlijke rustversturende aangelegenheden, de levensvoorwaarden van de abdis, het dagelijks onderhoud van de kloosterlingen, de economische staat van het klooster, de toestand van de gebouwen en de landerijen, de verschillende bronnen van inkomsten en de versiering van de kerk, met één woord: zij verschaffen een nauwkeurig inzicht op het klooster omstreeks het midden van de zeventiende eeuw.

† A. DE MEESTER

BIJLAGE

Uittreksels uit de „Staet van de abdie van Nieuw Jerusalem gheseyt Sparmaillie, soo sij bevonden is gheweest anno 1672”.

I. REKENING

Bewijs ende renchein int corte van den staet van de goederen van de abdie van Nieuw Jerusalem gheseyt Sparmaillie ende dat van den tijdt van thien jaeren dat mevrouwe Bernarde Veranneman Triest als abdesse van deselve abdie heeft gheregiert ghehad, te weten tsiert den XIII juni 1663, date van haer installatie, ghecommen in de platse van wijlent d'eerw. vrouw Catharina Rougelei, alsdan overleden abdesse van deselve abdie, inclusus ghenomen tot ende metten jaere 1672 soo volght.

De voornoemde eerweerde vrouw Bernarde Veranneman Triest verclaert dat sij commende an de prelature der voornoemde abdie heeft bevonden onvoorsien van de noodighe provisien, midtsghaeders maer oock ontrent bevonden de twee ponden grooten in casse, die sij ghelaten heeft in handen van wijlent vrouw Scholastica, (die) cappelanesse was van de voorseyde overleden mevrouwe abdesse. Voorts sijn oock de pachtgoederen, huusen, scheuren, stallen etc. seere vervallen gheweest, ende vele landen onbedolven soo grachten als andersints. Voorts heeft sij noch deselve abdie belast bevonden met twee duisent vijfhondert eenendertigh ponden grooten in diversche uitschulden, van de betaelynghe van alle welcke hiernaer breeder declaratie werdt ghedaen.

1. *Ontvangsten*

Den ontfanck ghenoten door mevrouw Bernarde Veranneman jeghenwoordighe abdesse ten tijde van thien jaeren van de landen ende thienden.

Totale calculatie van de pachten van de voorchreven landen.

Heile ende Lapscheure	lb. 2328 — 2 — 4
Moerkercke	lb. 968 — 12 — 6
Heerliche de van Maele	lb. 120 — 16 — 0
Sijsseele	lb. 1029 — 15 — 4
Sint Jan in Eremo	lb. 37 — 0 — 0
Lisseweghe	lb. 866 — 2 — 5
Suwenkercke	lb. 259 — 6 — 8
Aerdenburch, Roxem ende Ettelghem	lb. 91 — 15 — 4
Mannekensvere	lb. 2166 — 10 — 0

Sande	lb. 190 — 0 — 0
Ghistel	lb. 81 — 12 — 8
Moerkercke	lb. 210 — 1 — 8

Den ontfanck ghenoten van de landen ende
thienden door mevrouw jeghenwoordigh beloopt

lb. 7799 — 14 — 11

Ontfanck van de erfvelicke renten dezen clooster competerende.
Summa tsamen : lb. 80 — 5 — 0.

Ander erfvelicke renten sijnde al hooftmanschappen. Summa :
lb. 73 — 18 — 2.

Anderen ontfanck van de renten op den Spicker van Brugghe
ende andere losrenten. Summa : lb. 1245 — 1 — 2.

Anderen ontfanck van lijfrenten. Summa : lb. 179 — 18 — 0.

Anderen ontfanck van de doten ghecommen van de gheprofeste
religieusen ghedeurende den tijdt van de voormelde thien jaeren :

Ontfaen over reste van de dote van vrouw

Clare Eugene Vandenberghe : lb. 433 — 6 — 8

Ontfaen van haer ghifte voor haer profes lb. 92 — 6 — 8

Ontfaen over reste van de dote van vrouw

Alexandrine Kerrepot lb. 141 — 13 — 4

Ontfaen over de dote van vrouw Catharine

Peteghem lb. 333 — 6 — 8

Voorts ontfaen over de dote van vrouw

Rombeline Bremers lb. 333 — 6 — 8

Item over de dote van vrouw Juliane

Schelhaver lb. 500 — 0 — 0

Ontfaen van de dote van Joanna Franchoise
de Witte

lb. 450 — 0 — 0

Voorts ontfaen over de reste van de doten

van vrouw Agnes ende vrouw Elisabeth lb. 65 — 0 — 0

Ontfaen uut 't sterfhuus van de eerweerdighe
heer van Blijleven over de fondatie van

eene wekelicke misse lb. 140 — 0 — 0

Ontfaen van jouffrauwe Viennes over haer
dote

lb. 500 — 0 — 0

Somma van ontfanck van de doten bedraecht lb. 2989 — 0 — 0

Anderen ontfanck van tailliehout van de
bosschen in Sissele

lb. 1201 — 2 — 0

Somma van den ontfanck

van de landen en thienden lb. 7799 — 14 — 11

van de renten lb. 1578 — 11 — 6

en van de doten lb. 2989 — 0 — 0

soo dat gheheel den ontfanck van de thien jaeren van de mevrouwe jeghenwoordeghe abdesse beloopt ter somme van lb. 13568 — 8 — 5.

Ontfanck van eenighe vercoopyngen van oude onbequame catheilen ten ancommen in desen clooster bevonden met eenyge bate in 't verwisselen van eenigh silverwerck : lb. 104 — 10 — 0.

Es tsamen metten voorgaende gheheelen ontfanck ter somme van lb. 13672 — 18 — 5.

2. *Uitgaven*

Betaelynghe ghedaen bij de jeghenwoordighe vrouw abdesse.

Eerst, de schulden die sij bevonden heeft onbetaelt... : lb. 2532 — 3 — 7 — 4.

Ander betaelynghen van refectiën ende reparatiën ghedaen deze thien jaeren op de hofsteden ende landen dezen clooster competende, boven d'ordinaire, waerin ghecomprehendeert zijn 't maecken van nieuwe huusen, scheuren, meuren, etc.

Alvooren betaelt over nieuwe wercken, reparatiën ende anders op d'hofstede in Syssele in 't oude beloken clooster, daer Joos Corthals woont, midtsghaders van den huuse aldaer ghemaect tot commoditeyt van deze cloostere ende reparatiën van de cappelle, tsamen bij specificatie ende quictantie lb. 102 — 7 — 5

Voorts betaelt an diversche wercklieden afghevoert hebbende 't oude kerckhof op 't oude clooster te Syssele met 't effenen van andere platsen in tselve beloken oude clooster, tsamen

lb. 161 — 5 — 4

Item, betaelt over nieuwe wercken, reparatiën midtsghaders van 't overnemen van scheuren ende stallen, als vóór dezen maer gheweest hebbende een cleen hofstedeken met omtrent derthien ghemeten, ende alsoom door de rendante ghedaen maecken een hofstede van omtrent hondert ghemeten, ghenaemt het Beste Matsen, ghebruikt bij Jan Coppens, volghende de specificatie, quictantie, prysie ende anders, tsamen lb. 138 — 5 — 10

Voorts, betaelt over nieuwe wercken, reparatiën ende anders ghedaen up 't hofstedekin, nu dit clooster competerende, voor desen door mevrouwe overleden in verlandynghe ghegeven aen Pieter Collant, ende deselve verlandynghe, omme 't groot bedrogh, door de rendante quaet ghedaen verclaeren, sijnde 't hofstedekin nu een groote hofstede met bijlegghen van eenighe landen uit het clooster-goedt ende in pachte ghehouden bij vidua Gheeraert van Haecke, volghens de specificatie ende quictantie, tsamen lb. 99 — 16 — 1

Voorts, betaelt over 't delfven van eene dreve an 't Beste Matsen

met de grachten van de bosschen, wallen ende anders dezen tijdtsamen lb. 209 — 10 — 4

Item, over 't coopen van fruit ende andere boomen met planten van diere ende oock over coop desen planten ghedeurende deze thien jaeren, tsamen lb. 35 — 6 — 10

Item, betaelt voor drye nieuwe speyen, ijserdeuren, nieuwe buisen etc. op 't goedt te Sijseele lb. 29 — 6 — 8

Voorts betaelt over reparatiën up d'hofstede in Suuwenkercke... tsamen lb. 35 — 5 — 6

Voorts, betaelt soo over nieuwe wercken, reparatiën ende anders ghedaen deze thien jaeren up d'hofstede in Lisseweghe...

lb. 191 — 5 — 9

Voorts, betaelt over nieuwe reparatiën ende anders ghedaen up d'hofstede in Mannekensvere...

lb. 36 — 0 — 3

Ende item betaelt over nieuwe wercken, reparatiën ende anders ghedaen op d'hofstede van Sinte-Pieterscappelle lb. 87 — 19 — 10

Ende noch voorts an den landtmeter Jacques Lobberecht, soo voor het meten van alle die landen in Sijseele ende het maecken eene caerte figurative (20) daervan, als voor het stellen van eenen nieuwe terrier ende bringhen in 't licht van de verduysterde grondrentkins ende met noch andere menichvuldighe landtmaeten ende devooren bij hem ghedaen ten tijde van dese thien jaeren de somme van lb. 300 — 0 — 0

Somme tsamen : lb. 1371 — 9 — 10.

Ander betaelynghe van nieuwe wercken ghemaect binnen desen cloostere.

Alvooren eenen nieuwen meulen, hoven, schep etc.

lb. 36 — 0 — 0

Voorts over 't maecken van nieuwen singhele ende de nieuwe meur daer langs deure ghetrocken met noch anderen meurkens

lb. 69 — 0 — 0

Voorts de jeghenwoordighe abdessens paloor ende 't quartier jehens over doen maecken met vijfenwtijntich reguliere cruusvensters, het steene camerken ende de camer daerneffens, oock met nieuwe reguliere cruusvensters, deuren etc., tsamen ter somme van, sijnde daerin begrepen de nieuwe camers etc. lb. 200 — 0 — 0

Voorts twee nieuwe poorten in de pandt ende an 't slot

lb. 8 — 0 — 11 1/2

Voorts eckens, spelhuyseken etc. in 't hof lb. 8 — 18 — 0

Somma tsamen : lb. 316 — 18 — 11 1/2.

20. Een kleine figuratieve kaart van de bezittingen van de abbdij te Sijsele is nog op het archief van Spermalie bewaard.

Betaelynghe van silverwerck in 't quartier van de voorseide mevrouwe abbesse binnen de thien voorseide jaren bij haer daertoe ghecocht.

En alvooren een silver crotse midts hier te vooren maer bevonden en is een witte ijsere	lb. 50 — 0 — 0
Twée silver soutvaten	lb. 21 — 0 — 0
Twée silver portasieten	lb. 7 — 0 — 0
Drie silver coffooren (21)	lb. 32 — 0 — 0
Vierentwintich silver lepels ende achthien forquetten	lb. 34 — 0 — 0
Vier pottekens dienende tot de service van de tafel	lb. 9 — 6 — 0
Vier flambeeuwcandelaers	lb. 41 — 0 — 0
Twée silver wijwatervaten	lb. 7 — 10 — 0
Een silver commeken ende bekerkin met silver lepel	lb. 9 — 0 — 0
Een silver lampet mette schotel (22)	lb. 18 — 12 — 8
Een groot silver verguldt ghedreven lampet daervooren men nu es biedende	lb. 83 — 0 — 0
Een silver oorlogie	lb. 15 — 0 — 0
Cleene muniteyten van silver	lb. 9 — 17 — 8
Twée diamentrynghen	lb. 30 — 0 — 0
Somma tsamen :	lb. 367 — 6 — 4.

Betaelynghe van huuscatheel in 't voorseide quartier binnen de thien jaeren daertoe ghecocht.

Alvooren vijf camers goudesleren (23)	lb. 66 — 0 — 0
Vijf lydecanten (24) behanghsels ende stoffe van tafelleederen en de stoelen	lb. 46 — 3 — 4
Saelstoelen	lb. 16 — 12 — 0
Bedden ende sargien	lb. 30 — 0 — 0
Lijnwaet consistierende in servieten, amme- laecken, fin damaste ammalaecken met 12 servieten, slaplaecken, fluwynen etc. in 't voorseide quartier, tsamen de som- me van	lb. 68 — 2 — 11
Een groote swarte schapra vol laeykens met noch een cleene	lb. 5 — 6 — 8

21. Verwarmingsapparaten, soort zilveren vuurpotten.

22. Kan en kom om de handen te wassen.

23. Corduwaans leder.

24. Ligbed (lit de camp).

Claversyne	lb. 4 — 0 — 0
Tafelcleers	lb. 4 — 0 — 0
Twee nieuwe rechbanken, tafels etc.	lb. 8 — 0 — 0
Ysere coffooren, schippe, tanghe, etc., cooperwerck, candelaers, etc.	lb. 12 — 0 — 0
Twee schoone coutsepeerden die maelen al dat in 't clooster te maelen is etc.	lb. 84 — 0 — 0
Carosse metten toebehoorten	lb. 20 — 0 — 0
Summa tsamen : lb. 415 — 19 — 9.	

Betaelynghe van de ciraten van de kercke daertoe ghecocht binen de thien jaeren.

Alvooren drye nieuwe aultaeren	lb. 80 — 0 — 0
Een nieuwe kerckedeure met portaelen, doxael ende andere veranderynghe in de kercke ghedaen met het beeldt van Sint Bernardt, dat op de strate voor de poorte staet	lb. 66 — 0 — 0
Schilderen ten eersten vier groote jehens de mueren van wedersijden	lb. 42 — 0 — 0
Een schilderije van Onse Lieve Vrouwe in 't oratorie van d'eerw. abdesse	lb. 2 — 0 — 0
Noch twee schilderikens tusschen de vensters te weten Sinte Humbelina (25) en Sinte Juliana mette lijst	lb. 8 — 0 — 0
De mechine van 't H. Graf (26) met sijne dependentiën, schilderen etc.	lb. 25 — 0 — 0
De twee geschilderde doecken met de deuren ende houdtwerck	lb. 4 — 0 — 0
Een nieuw ornament van silver moeren mette cappe, casufel, tuniceelen gheboort met goude clinckende canten. Voorder noch ermaeckt ende verbetert met nieuwe voerynghe ende boorsels de roo fruweele ornamenten, de witte silvere gheblomde metten witten satinen, alsoock de autaercleers van de sijdeaultaeren van silver moeren, root fruwel ende groen midtsghaeders vier fruweele stoelen	lb. 150 — 0 — 0

25. Thans nog bewaard; volkomen zonder kunstwaarde.

26. Voor het officie van Witte Donderdag.

Lynwaet voor de kercke, canten etc.	lb. 21 — 0 — 0
Nieuwe rocken ende voilen an Onse Lieve Vrauwe	lb. 22 — 0 — 0
Het beste aultaerCleedt in de choor mette moleuren	lb. 6 — 0 — 0
De ghestoelten ofte nieuwe vormen in den religieusenchoor	lb. 170 — 0 — 0
Ende is te noterene dat hierin niet begrepen en sijn alle d'extraordinaire pareryngen met cost van de extraordinairen doch d'argent (27) ghemaecte blommen, fructen, musycken ende andere toebe- hoorten die in dese thien jaeren ghedaen sijn geweest dewelcke wel beloopden ter somme van hondert ponden vychtich ponden grooten.	

Tsamen lb. 608 — 0 — 0

Betaelynghe van silverwerck in de kercke daertoe ghecocht bin-
nen de voorseyde thien jaeren.

Alvooren voor O. L. Vrouwe ende Jesukin elck een croone	lb. 3 — 17 — 11
Een silver singhele met bellekens	lb. 7 — 19 — 11
Diversche silver sloten	lb. 6 — 6 — 11
Twee silver vergulde ampullen mette schotel	lb. 28 — 0 — 0
Den schoone silver croone voor Onse Lieve Vrauwe ende Jesukin	lb. 16 — 13 — 4
Twee silver blompotten, den silvere doose om de H. hostiën in te doen, een missael met silver sloten beslaghen, capitelstock (28) etc.	lb. 15 — 3 — 6
Een camer goude leren dienende in de kercke	lb. 15 — 0 — 0
Somme tsamen :	lb. 93 — 1 — 7

Somma tzamen van de voorgaende ciraten
in de kercke bedraghende : lb. 701 — 1 — 7

De jeghenwoordighe abdisse gheeft te kennen dat sij binnen de

27. Betekenis onbekend.

28. Op het schilderij achter in de kerk van Spermalie, verbeel-
dende abdis Marie de Romises, knielende met al haar zusters voor
O.L. Vrouw, houdt de prieuse een kapittelstok in haar handen.

voorseyde thien jaeren heeft ontfanghen van diversche personen de somme van C XCV ponden grooten omme te helpen maecken de voorgaende ciraten in de kercke; dus afghetrocken van de voorschreven somme; blijft : lb. 506 — 1 — 7.

II. GOEDKEURING DOOR DE ABT VAN DUINEN

Receuil op tghone voorschreven.

Alvooren doet te noteeren dat d'eerw. mevrouwe Rougeley, overleden abdesse van dese abdie voorseidt tot haer overliden den tijd van thien jaeren loffelick heeft gheregiert.

Voorts heeft dese jeghenwoordighe abdesse mevrouwe Bernarde Veranneman Triest tsijdert haere instellatie tot ende met den veerthiensten junii 1672 oock gheregiert den tijd van thien jaeren.

De voorseyde overledene abdesse heeft ontfanghen binnen deselve huere thien jaeren soo van het cloosters goedt als van doten ghelyck blyckt in haeren staet ter somme van lb. 18044 — 17 — 4.

De jeghenwoordighe mevrouwe abdesse heeft maer ontvangen binnen haer voorseyde eerste thien jaeren van tselve cloostergoedt ende doten, soo hiervooren breeder is gheseidt ter somme van lb. 13678 — 18 — 5.

Dienvolghende heeft deselve overleden abdesse meer ontfanghen dan de jeghenwoordighe ter somme van lb. 4371 — 18 — 11.

Voorts doet te noteren dat deselve overleden abdisse luttel schulden bevonden hebbende t'haeren ancomste, nochtans ten ancomste van de jeghenwoordege abdesse dese abdie belast bevonden met uitschulden tot de somme van lb. 2532 — 3 — 7.

Van dewelcke uitschulden dese jeghenwoordighe abdesse betaelt heeft soo hiervoren ghetoot es ter somme van lb. 2332 — 3 — 7.

Bijdien heeft dese jeghenwoordighe abdesse noch boven het onderhoudt van alle haer religieusen soo van cost, cleederen ende anderssints, soowel te passe als sieck, bij hun ghehadt ende ghenoten niet minder — maer eer beter in qualiteyt — dan sij ten tijde van de voorgaende abdesse hebben ghehadt, midtsghaders boven de ordinaire reparatiën an de huusynghen ghedaen dezen cloostersgoederen in benificie ghebrocht tot de somme van lb. 2977 — 16 — 5.

Soo dan heeft dese jeghenwoordighe abdesse desen clooster generalick tevooren ghestelt soo door het betaelen van de schulden ten ancommen an haere prelature bij haer bevonden, als notabele benificiën an de kloosterlycke goederen ghedaen midtsghaders silverwerck ende meubels bij haer ten tijde van de thien jaeren ghecocht,

ghelijck hiervoren clarelijck bethoondt es ter somme van lb. 5310 — 0 — 0.

Verclarende bovendien de voorschreven mevrouw Bernarde Veranneman Triest totten dagh van hedent an niemant schuldigh nochte belanght te wesen dan alleene de tweehondert ponden grooten van het capitael ende vierentwyntich ponden grooten crois van diere, twelcke men gheldt (de weduwe Cornelis) Van Assenede als oude schuldt van de voorleden abdesse als hiervooren es gheseydt.

Onverledt ghelaeten sijnde de goede ende rechveerdighe pretentie tot laste van dheer Amatus Coriache, tot vervolghen van twelcke sij wel te coste gheweest heeft tot de somme van ontrent de dryehondert ponden grooten.

Voorts, noch de oncosten ghesupporteert tot approberne van het mirakel gheschiedt in de kercke van dese abdie door de H. Moeder Godts an vrouw Marie Matanche (29), beloopende wel ter somme van ontrent de hondert ponden grooten.

Al twelcke sij niet en heeft ghedaen mette pennynge dese thien jaeren ghenoten uut het incommen van dese abdie, nemaer moet toegeschreven worden: ten eersten, an haere sorghvuldighe economie; ten tweeden, door het proffijit ghenoten van de pensionairen; ten derden, door ghiften soo van haere bloedvrienden als andere die niet en wilden bekent sijn.

Uut alle twelcke volght dat de regerynghe van deze jegenwoordighe abdesse, gheëgaleert jehens de voorschreven overleden abdesse, niet en can van yemandt ter weerelt gheargueert worden van verquistyngen, soo nochtans eenighe quade tonghen hebben uutghestroyt, twelcke d'occasie is dat deze remonstrante heeft ghedaen dresserer dit jegenwoordighe bewijs ende renchein, ende ghevraeght an de seer eerweerde heer abt van Clairvaux om te mogen ansoucken eenen abt tot apostileren deser, twelcke haer ghesenteert sijnde, heeft ansocht den eerweerdighe heer abt van Duynen ten effecte van bij hem, tselve ghesien, ghelesen ende gheëxamineert sijnde, te laten apostileren ende bij hem te onderteecken.

Ghesien bij ons onderschreven ende wel rijpelic gheëxamineert bij ordre van mijn eerweerdighe heer den abt van Clairvaux, general der orde van Cisteaux, in sijne lettren in daten 17 junii 1673 den staet jegenwoordigh van de abdie van Sparmaillie gheseyt

29. Zie: P. Taisne, *a.w.*, blz. 23 en volg.; *Spermaliekklokje*, 3e jg. (1955), blz. 8 en volg., blz. 15 en volg.

Nieuw Jerusalem, ghecollationneert metten thienjaerigen staet van mevrouw Rougelei saliger, abdesse van 't voornoemde clooster, met al de stux, bewijsen, quictantiën ende behoorlicke verificatiën, an ons gheëxhibeert door d'eerweerdighe mevrouwe Bernarde Veranneman Triest, haeren thienjarighen staet van haere regierynge, an ons gheëxhibeert hebbende, hebben ondervonden denselven haeren staet ende ghesteltenisse van hetselve clooster van Sparmaillie, gheaugmenteert te hebben van merckelicke sommen ende tselve in eneen veel proffitabelder ende voordeeligher standt ghestelt als voor desen, twelck ons ghebleken is.

In teecken der waerheid hebben, na de rijpe examinatie, in de qualiteyt als vooren, desen bevesticht ende gheteeckent, desen neghenentwyntichsten november XVIc dryentseventich.

(Get.) Michaël, abt van Duynen.

III. BRIEF VAN DE ABT GENERAAL

A Clairvaux, ce XVIIe juin 1673.

Madame et très chère fille,

Sur la réflexion que j'ay faite des désirs et de l'inspiration que m'assurez avoir eu durant ces saintes festes de la Pentecoste de vouloir faire cognoistre l'estat et les biens de vostre maison devant quelque abbé de nostre Ordre, je me suis facilement persuadé qu'elle venoit du Saint Esprit, et dans ceste pensée j'ay bien voulu contribuer de ma part à ce que vous souhaitez à cest effect, et vous permettre, comme je vous donne ma permission par la présente, de choisir tel abbé que vous le jugerez à propos en cette occurence, autorisant celuy que vous choisirez pour ouyr vos comptes et faire en oultre tout ce de quoy vous le prierez pour vostre satisfaction et le repos de vostre maison. Et vous pourrez résoudre ensemble — si le trouvez à propos — ce qui regarde le spirituel et le temporel de vostre dit monastère à la plus grande gloire de Dieu, et me mandez ensuite ce qui aura esté fait et résolu, afin que je puisse avoir la joye entière de recevoir des assurances nouvelles de vostre sage conduite et bonne économie, et quoyque j'en soies déjà suffisamment informé, ce nouveau tesmoignage de vostre sincérité me donnera bien du repos et de la satisfaction. Tout ce que je désire avec plus de passion de vostre zèle est que vous fassiez soigneusement observer nostre sainte règle, et les constitutions de nostre Ordre sacré.

Pour ce qui regarde le temporel, je sçais que vous l'avez avancé de beaucoup, c'est pourquoy je ne désire pas que l'on chicane avecq

vous, ny que l'abbé, lequel vous choisirez, escoute des bagatelles ou des plainctes frivoles de vos religieuses ou de leurs proches, en ce qui regarde vostre gouvernement, comme sont celles des pensionnaires, du carosse, des valets ou servantes.

Ce n'a jamais esté mon intention que les dames abbesses qui font bien, soient inquiétées pour des noiseries, mais que vos religieuses discolées — s'il en reste encore — coignoissent une bonne fois que j'en suis informé et que j'approuve vostre procédé, puisque je me persuade que vous n'avez chez vous que des personnes d'honneur et de bonne vie, auxquelles il n'y a rien à redire, et qu'enfin je ne désire pas faire vostre condition moindre que celle des aultres abbesses de nostre Ordre.

J'espère que par cette action toutes choses seront mises dans un parfait estat et qu'elle ne contribuera pas peu à l'entier établissement de la paix dans vostre maison.

Je prie Nostre Seigneur d'y donner sa saincte bénédiction comme je vous donne la mienne de très bon coeur, et avecq la mesme affection que je suis, me recommandant à vos prières.

Madame et très chère fille, vostre bien humble et très affectionné en Nostre Seigneur.

F. PIERRE, abbé de Clairvaux.

Accorde à son original, témoing en qualité de notaire résidentiel de la ville de Bruges, le 11 de janvier 1674.

(Get.) G. G. Nollet, notarius.

Boven : I. Groot Bisdomezegel, II. Groot zegel van de Officialiteit, III. Minder Bisdomezegel
Onder : I. Klein zegel van de Officialiteit, II. Kapittelzegel (± 1834), III. Klein Bisdomezegel

Aantekeningen over kerkelijke heraldiek en sfragistiek te Brugge

Het vroegere bisdom Brugge voerde, qua bisdom, een eigen wapenschild, dat op het zegel prijkte. Dit eigen wapenschild is vergeten geraakt. Waar men thans, door een schild, het bisdom wil aanduiden, gebruikt men, gans ten onrechte meen ik, het schild van de proost van Sint-Donaas, die tegelijk kanselier was van Vlaanderen. De proostlijke waardigheid is, bij de oprichting van de stoel, in 1559, aan de bisschop vervallen. Van dat eigen bisdomzegel bewaren we nog — we hadden liever mogen schrijven „gebruiken we nog”, want door het gebruik ware een gezonde heraldische traditie in stand gebleven — van dat bisdomzegel bewaren we nog drie zegelstempels, waarvan hier de beschrijving.

1°. Groot zegel (54 x 46 mm), ovaal. In de rand, gevormd door een dubbele lijn: SIGILLUM SEDIS EPALIS BRUGENSIS. De beeldenaar wordt gevormd door een met mijter bekroond wapenschild, dat het Brugse stadswapenschild is: gedwarsbalkt van zilver en keel, met een klimmende leeuw van lazuur, getongd en genageld van keel, gekroond van goud, dragend om de hals een halsband met hangend kruis van hetzelfde. Het stadswapen heeft echter een differentiërend element bijgekregen: de leeuw omvat met de twee voorste klauwen een kromstaf.

De tekening is buitengewoon mooi; de traditionele klimmende leeuw is tamelijk vrij behandeld, met het bovenlijf naar voren gerukt, zodat hij op de staf schijnt te steunen. Van de dwarsbalken, die in het stadswapen van acht stukken zijn, krijgen we er tien. Het randschrift is sierlijk. Dit zegel is als een meesterwerk

van kleinkunst en verwijst naar de gulden tijd. Het zal ongetwijfeld uit de jaren 1600 dateren.

2°. Minder zegel (46 x 35 mm), ovaal, met puntige boven- en onderkant. Het randschrift blijft hetzelfde, maar is veel minder sierlijk. De dwarsbalken van het stadswapen zijn weerom van acht stukken op tien gebracht, maar de leeuw is de traditionele klimmende leeuw geworden, in 't midden van het veld geplaatst, zodat ook de voorste benedenklauw de staf omvat.

3°. Klein rond zegel (20 mm diameter), zonder randschrift, maar omzoomd met een parellijn. Beeldenaar zoals op de voorgaande, met de klimmende leeuw die de staf omvat. Het veld heeft zijn gebruikelijke indeling in acht stukken teruggevonden. Dit klein zegel werd heel veel gebruikt tijdens de lange sedisvacantia na 't afsterven van Mgr. Brenart, vooral voor het authenticeren van relikwieën.

Het interessante van het geval is: dat het bisdom Brugge, qua bisdom, hier met een eigen wapenschild bedacht wordt, wapenschild dat in de lijn ligt van de gezonde heraldische traditie en volledig in de vergetelheid is geraakt. In zover dat men thans het proostwapen van Sint-Donaas ervoor in de plaats schuift. Een gewenste gelegenheid om iets te zeggen over de kerkelijke heraldiek te Brugge.

Onze Brugse bisschoppen van het ancien regime (vóór het concordaat van 1801), waren nog proost van Sint-Donaas en erfachtig kanselier van Vlaanderen. In deze hoedanigheid van proost-kanselier voerden ze een wapenschild, dat het Vlaamse wapenschild was — van goud, met klimmende leeuw van sabel, getongd en genageld van keel — maar lichtelijk gewijzigd. Deze wijziging, die het proostwapen individualizeert, bestaat hierin, dat de leeuw gekroond is en een halsband draagt met hangend kruis, dit alles van goud. Vóór de oprichting

van het bisdom, hadden de proosten-kanseliers reeds het gebruik ingebracht hun persoonlijk wapenschild te vierendelen met het proostwapen (1). De bisschoppen, die de waardigheid van proostkanselier overnamen, hebben dit gebruik voortgezet. Wel niet altijd op hun zegel, waar de kleine afmetingen de zwaar beladen schilden minder leesbaar maken, maar b.v. op schilderijen, kerkramen en grafmonumenten. Waar het persoonlijk wapenschild reeds gevierendeeld is, zoals bij van Susteren, Caïmo en Brenart, wordt het proostschild als hartschild er boven op gelegd.

Sanderus (*Flandria Illustrata*, uitg. 1735), heeft het proostschild in de wapens van de bisschoppen niet opgenomen, met uitzondering voor van Susteren, onder wiens regering de uitgave verscheen. De Beaucoort (*Beschrijving... van den Proossche*, 1764) doet zoals Sanderus, maar geeft het proostschild als hartschild onder de portretten van van Susteren en Caïmo. J. Gailliard, in zijn *Ephémérides brugeoises* (1847) laat overal het proostschild weg; al zal hij in zijn reeds vermelde *Inscriptions funéraires* (1861), waar hij de grafmonumenten volgens oude tekeningen reproduceert, herhaaldelijk het proostschild in het bisschopschild verwerken. Gailliard is echter soms onbetrouwbaar in de details. Zo laat hij, op zijn tekeningen, overal kroon en halsband met kruis bij de leeuw weg, zodat er geen onderscheid meer is tussen de leeuw op het Vlaamse wapen en deze op het proostwapen. F. vande Putte (*Histoire du diocèse de Bruges*, 1849) is, zoals men van een historicus mag verwachten, meer nauwkeurig en geeft telkens het ingewerkte proostschild; alleen heeft hij het schild van

1. Voorbeeld op het grafmonument van proost Jan Carondelet (†1544); zie reproductie van zijn grafmonument in J. Gailliard, *Inscriptions funéraires de la Flandre Occidentale*, I, Brugge, 1863, blz. 42-43.

Mgr. de Rodoan slecht gekopieerd. Eindelijk op de prent „Tableau des évêques de Bruges” van Louis Cockelaere (1872), is alles tot in de puntjes juist. Deze prent werd genomen als model toen men, in 1874, de thans verdwenen serie bisschopsschilden op de binnenwestmuur van de kathedraal schilderde.

Sedert de heroprichting van de Brugse stoel in 1834 hebben onze bisschoppen de leeuw niet meer in hun wapenschild opgenomen. Ze zijn niet langer proostkanselier van Vlaanderen. Hebben ze dat in hun schild tot uitdrukking willen brengen? Of waren andere bedenkingen hier maatgevend? We kunnen immers best begrijpen dat gehechtheid aan een eerbiedwaardige traditie hier een andere oplossing kon voorstaan.

Gailliard geeft op de gekleurde titelprent van zijn *Inscriptions I* het proostschild als eigen wapenschild voor het bisdom Brugge. Wat op geen documenten teruggaat en enkel verwarring kan stichten. Een wapenschild is immers uiteraard individualiserend, een herkennings-teken. De proostlijke waardigheid bestond al lange eeuwen eer er bisschoppen te Brugge kwamen. En bisschoppen zijn er nog, al behoort het proostschap tot de geschiedenis.

Het is waarschijnlijk op Gailliard voortgaande, dat Mgr. Lamiroy, toen hij in 1935-1936 zijn kathedraal haar new-look gaf, op het behang van de nieuwe bisschopstroon en als tegenhanger van het eigen bisschopswapen het proostschild liet aanbrenge. Destijds had men nog niet gewezen op het eigen schild van het bisdom, dat we op onze zegelstempels hebben gevonden (2).

2. Vóór deze grote kuis in de kathedraal en het verplaatsen van het doksaal tegen de westmuur van de hoofdbeuk, droeg deze muur de volledige reeks van de Brugse bisschopswapens. Ze zijn thans verdwenen. Mgr. Lamiroy liet deze bisschopsschilden aanbrenge op de ramen van de kapel in zijn paleis. Waar ze zeker goed thuis

Bisdom en kathedraalkapittel zijn onderscheiden rechtspersoonlijkheden. Een kapittel, zoals alle erkende kerkelijke instellingen — een parochie b.v. — heeft recht op een eigen wapenschild. Ons vroegere Sint-Donaaskapittel voerde: in keel, het bekruisde Sint-Donaasrad van goud, bezet met brandende kaarsen van zilver. Kanunniken die een familiewapen voerden, zullen dit met het kapittelwapen vierendelen. Of nog, wat meer gebeurt, dat familiewapen bekronen met het kaarsenrad van Sint Donaas. Talrijke voorbeelden bij Gailliard in zijn *Inscriptions I* (blz. 65, 68, 81, 88, 90, 92, 103, 109, 120, 122, 126). Zo nog op het gedenkteken van kanunnik Marissien in Sint-Jacobs. Het huidige kathedraalkapittel — de titel Sint-Donaas is naar de huidige kathedraal verlegd en bij de Salvator gevoegd — is deze gewoonte trouw gebleven en heeft dit wapenschild op de nieuwe kapittelgebouwen laten aanbrengen (3).

Wanneer een bisschop verdwijnt, door sterfgeval, ontslag of promotie, gaat zijn rechtsmacht over op zijn kathedraalkapittel, dat echter zijn bevoegdheid overmaakt aan een vicaris-capitularis. Het huidige recht kent slechts één vicaris-capitularis. Bij ons bestond vroeger de gewoonte er meerdere aan te stellen. In 1794 verkoos men er vier. In 1848 waren er nog eens vier capitularissen, die voor vijf maand het interimaat waarnamen. Hun portretten werden op een gezamenlijke prent gegraveerd door J.G. Canneel. Bij onze Westvlaamse geestelijken kreeg deze prent de apocalyptische

horen. Maar ze zijn even goed, zo niet beter, op hun plaats in de kathedraal, waar ze echter niet meer te zien zijn. Het is te wensen dat, bij de voorgenomen herstelling van de ramen in de Salvator, men enkele onbeduidende vensters zou vervangen door betere met de serie bisschopsschilden als motief.

3. Op de gekleurde titelprent van de reeds vermelde *Inscriptions funéraires... I*, geeft Gailliard voor de Sint-Donaaskerk een eigen wapenschild op, dat ik nergens elders kon aantreffen en mij volstrekt onbetrouwbaar lijkt.

benaming van „quatuor animalia”. Als zegel gebruiken de vier het zegel van het kapittel, zegel dat omstreeks 1834 moet gemaakt zijn: een rond zegel van 38 mm doorsnede, met als beeldenaar een Salvator Mundi, de Verrezen Christus met het kruis, figuur waarvan de tekening voorzeker geïnspireerd is van het beeld dat de barokke retabel in de kathedraal bekroont. Het randschrift luidt: SIGILLUM CAPITULI CATHEDRALIS BRUGENSIS. Het is dus geen eigen zegel van het vicariaat sede vacante. Voor deze gevallen beschikken de huidige kapittels doorgaans over een speciaal zegel. Zo gebruikt Doornik een rond zegel, met als beeldenaar een zittende Madonna en als randschrift: Sigill. Capituli Tornac. Sede Vacante. En Reims, een groot ovaal zegel, waarvan de beeldenaar weerom is een trogende Madonna op een neogotieke troonzetel, met het randschrift: Capitulum Eccl. Metrop. Remensis Sede Vacante. Voorbeelden met de vermelding Sede Vacante, ken ik bij ons niet. Misschien gebruikte men vroeger voor de sedisvacantia eenvoudig het zegel van het kapittel, zoals men bij ons deed in 1848. Wat toch minder verantwoord is, daar kapittel en vicaris capitularis onderscheiden rechtspersoonlijkheden blijven, die tijdens de sedisvacantia hun eigen akten moeten kunnen zegelen. En misschien zijn de drie zegelstempels van het Episcopatus brugensis, waarover we het bij het begin hadden, voor de gevallen van sedisvacantia gemaakt. Want in de normale aangelegenheden zal de bisschop zijn akten zegelen met zijn persoonlijk wapenschild, niet met dit van het bisdom.

Nu we toch het kapittelzegel van ± 1834 hebben vermeld, moeten we nog aanstippen dat het in 1905 werd vervangen door een neogotieke creatie. Kanunnik Duclos was in 1903 titulair kanunnik geworden en hij speelt dadelijk een overwegende rol in het kapittel. Men kent hem als voorvechter van de neogotiek. Was het hem

eenvoudig te doen om het schoon zegelstempeltje van ± 1834, waar niets van neogotiek aan te bespeuren valt, buiten gebruik te stellen? Als voorwendsel bracht hij in dat, volgens de Romeinse traditie, vastgelegd in een paar verouderde decreten (1755 en 1835), de Salvatorskerken niet de Verrijzenis (Pasen) als titel moesten vieren, maar de Transfiguratie (6 augustus). Op Duclos' voorstel werd dan in 1905 een nieuw kapittelzegel vervaardigd, volgens de opgave van Duclos zelf. Het is een groot ovaal zegel, waarvan het middenvak door een horizontale lijn wordt ingedeeld: boven krijgen we de Transfiguratie, onderaan, in een nis, die op het Brugse stadswapen steunt, de figuur van Sint Donatiaan. Het randschrift luidt: S. Cap. Ecc. Cathedr. Smi. Salvatoris et Sancti Donatiani Brugen. Als ik zeg dat die verouderde decreten misschien wel een voorwendsel waren om het vroegere zegel te verwijzen, dan steun ik hierop. Duclos was vooral een man van de traditie. Nu is, volgens een gemakkelijk te vervolgen traditie, niet de Transfiguratie, maar de Verrijzenis de titel van onze Brugse Salvator. Duclos wist dit maar al te wel. Bij de herziening van het Brugse Propium Diocesis in 1914, herziening waarin hij weerom een eersterangsrol speelde, wist hij het door te drijven dat de Verrijzenis als titel van de kathedraal door Rome werd erkend. In aansluiting hiermede liet hij, in 1923, een nieuw kapittelzegel steken. Het is gelijk aan dat van 1905, met de volgende wijziging: op het bovenste register van de beeldenaar is een Verrijzenis de Transfiguratie komen vervangen.

De Brugse Officialiteit of bisschoppelijke rechtbank beschikt over twee oude zegelstempels. Het grootste is ovaal (30 x 25 mm) en draagt als beeldenaar een gevierendeeld schild: een en vier een soort van Maltezerkruis; twee en drie een weegschaal. De vakken waar het

kruis op komt zijn gestippeld en kunnen dus een gouden grond oproepen. Voor het overige zijn geen arceringen te ontdekken. Als tekst krijgen we, boven: OFFICIAL. BRUGEN., en onder: IN SANCTITATE ET JUSTICIA (Luc. 1,75). Weerom een wel gekozen en sprekend wapenschild, waar beeldenaar en motto elkaar dekken. Het mindere zegel is rond (8 mm doorsnede), draagt geen motto, alleen onderaan de tekst: Official. Brug.

Als besluit moeten we nog eens wijzen op de betekenis van het eigen wapenschild van het bisdom Brugge, dat we op de drie eerst besproken zegelstempels hebben gevonden. Het is nog best bruikbaar, maar het raakte in de vergetelheid. Het werd sedert lang voor een minder passend verwezen: op de kaart van het bisdom, in de *Flandria Illustrata*, is het reeds door het proostschild vervangen.

De kromstaf wordt heel dikwijls in het wapenschild van kerkelijke inrichtingen opgenomen. De enkele staf b.v. in het schild van de abdij van Oudenburg en de proosdij van Poperinge. We vinden meer voorbeelden van dubbele kromstaven. De abdij van Sint-Andries zet ze van weerszijden van de gekroonde leeuwenkop, maar in de meeste gevallen met twee staven worden ze kruisgewijze over elkaar gelegd. Zo in de schilden van de proosdij te Ieper, van de abdijen ten Eekhoute te Brugge, Sint-Niklaas te Veurne, Lo, Eversham, Ter Duinen, Ter Doest, Clairmarais (Klommeren), Ravensberg, ter Woestijne, enz. We vinden ze nog op het schild van het bisdom Doornik: van lazuur bezaaid met leliebloemen van goud, met een toren van zilver over twee kromstaven van hetzelfde, schuinkruiselings geplaatst. Hier hebben we het oud stadswapen van Doornik (dat met de Franse annexatie onder Lodewijk XIV grondig werd gewijzigd), dat door het bijvoegen van de staven zijn

kerkelijk karakter krijgt en a.h.w. een sprekend en goed leesbaar wapenschild wordt: het bisdom — te Doornik. Hetzelfde mag gezegd van het proosdijwapen te Ieper (4) en het abdijwapen te Lo. Wanneer in 1559 het bisdom Brugge werd opgericht, had men voor de samenstelling van het eigen wapenschild voor het bisdom een gelijke methode kunnen volgen en de gekruiste kromstaven boven het stadswapen leggen — wat in de lijn van de traditie lag; — ware het niet geweest dat een andere, oudere kerkelijke inrichting op deze weg voor was geweest, nl. de abdij ten Eekhout. Deze zeer oude stichting was, tot in 1559, de enige inrichting te Brugge waar de overste een staf voerde: de abt heette kortweg „abbas Brugensis” en de abdij had als wapenschild het stadswapen genomen belegd met de gekruiste kromstaven. Om nu de verwarring te voorkomen met de abdij, koos men, voor het jongere bisdomwapen, niet de gekruiste staven, maar een enkele kromstaf, die door de leeuw werd gehouden. Wat aanleiding gaf tot een zeer karakteristieke heraldische samenstelling, die als herkenningsteken niets aan duidelijkheid te wensen overliet.

M. ENGLISH

4. Te Ieper was het oorspronkelijk stadswapen: in zilver een patriarchaal kruis van lazuur. Zie: de Ghellinck, *Sceaux et armoiries... de la Flandre*, Brugge, 1935, blz. 386. Het proosdijzegel, zoals het voorkomt in de XIV-XVe eeuwen (zie E. Feys-A. Nelis, *Cartulaire de la prévôté de St Martin à Ypres*, Brugge, 1880, tome I, op de plaat tegenover blz. 107), houdt zich aan dat oorspronkelijk wapen, belegd met de gekruiste staven. Sanderus geeft dit proosdijwapen als eigen wapenschild voor het latere bisdom Ieper.

Oorkonden en Mededelingen

NOG HET BEGIN VAN HET HARINGKAKEN TE BIERVLIET

In 1405, met de dood van hertogin Margaretha, die vrouwe van Biervliet was, blijkt er geen einde aan de verplichting de Vlaamse kaakharing in de Biervlietse haven te lossen te zijn gekomen. Zoals gezegd, bedroeg deze aanvoer in 1398 95 last of 1140 tonnen, in 1399 50 last of 600 tonnen en in 1403 amper 30 last of 360 tonnen (1). In 1402 nochtans hadden ook de stuurliu van Nieuwpoort, Oostende en Sluis toelating bekomen de haring op zee te kaken, op voorwaarde hun product te Biervliet te lossen en er, zoals de vissers van die stad, het „nobelgheld”, welke één nobel per last kaakharing bedroeg, te betalen (2). Deze dubbele verplichting, evenals de afwijzende houding van de viskooplui in deze kwestie, blijkt voor de zeelieden van de kusthavens een grote hinderpaal te zijn geweest (3). Eerder dan te

(1) R. Degryse, *Het begin van het haringkaken te Bieruliet*, in *Hand. Soc. d'Emul.*, dl XCV (1958), blz. 72-81.

(2) Id., *Oorsprong van het Haringkaken in Vlaanderen*, in *Nederlandsche Historiebladen*, dl. I (1938), blz. 201-219. Zie blz. 208.

(3) In een stuk van 2 december 1418, uitgaande van hertog Jan zonder Vrees en betreffende de heffing van het „nobelgheld” en het recht op het „hoepembier” te Duinkerke en te Grevelinge, lezen we het volgende : „...de la partie de notre bien ame Berthelemy le Voocht, conseiller de notre dit seigneur et son receveur general... nous a este expose en complayant, disant que comme en temps passe les bonnes gens de la ville de Biervliet, appartenant a mon dit seigneur et pere, eussent en privilege, que nulz pescheurs, feussent du pays de Flandres ou autres estrangiers, de quelque estat ou condicion, quilz eussent este ou feussent, ne pouoient mener leur herenc, quilz avoient fait cacquie et salle, tans sur la mer et le strom de Flandres, comme dehors, appelle contrefait harenc, a nul des pors de Flandre, excepte seulement audit Biervliet, ou estoit lestaple dicelui harenc, et que illec len a recue et recevoit pour lors au prouffit de notre dit seigneur et

Biervliet nog hun in tonnen geslagen haring aan wal te brengen, deden ze voortaan Vlissingen in Zeeland aan en brachten er hun product aan de man, gebruik, dat wellicht tot de tijd van Willem Beukel opklom.

Naast de moeilijkheden, die de vrije aanvoer van eigen tonharing in Vlaanderen in de weg stonden en het gevolg van het verzet van bepaalde kringen van kooplieden waren, was daar ook nog de werkelijk geringe productie van dit product. Uit een nagenoeg gelijktijdig document vernemen we inderdaad, dat sommige Vlaamse stuurliu op zee tijdens het eigenlijk seizoen, dat jaarlijks van 24 augustus tot 21 september duurde, somtijds slechts enkele tonnen haring, hoogstens elf tot twaalf, per schip kaakten (4). Dit wijst on-

pere, comme de ses predecesseurs, de chacun last ung noble dor de Flandre et de ce lesdits de Biervliet et icellui notredit seigneur et pere eussent joy et possesse paisiblement de tel et de si longtemps, quil nest memoire de contraire. Et est advenu que depuis notre dit seigneur et pere, alumble requeste et supplicacion desdits pescheurs de Flandres, considerant les grans fraiz, perte et dangiez, quilz avoient eu et auroient, parce quil leur avoit convenu et convenoit, depuis le temps que les terres environ Biervliet furent inondees dela mer, mener leur dit harenc audit Biervliet, ou les marchans aloient enuis et agrant peril pour achater ledit harenc, parcequ'elle est de toutes pars advironnee dela mer ...Ce est par meure deliberacion de conseil ordonne, accorde et donne congie et licence a toutes manieres de pescheurs, tant de sondit pays de Flandres, comme autres estrangiers, quilz peussent mener lesdits harenc contrefait a tous les pors de Flandres, assavoir audit Biervliet, a Lescluse, a Neufport, a Dunkerke, Gravelinghes et ailleurs, parmi ce quilz soient tenus de luy payer a son prouffit de chacun lest ung noble dor comme par avant il le prenoit audit lieu de Biervliet...". Rijsel, Archives departementales du nord, nr B 1282 (15.407). Papieren schrijfboek met afschriften van stukken betreffende de heffing van het „nobelgheld" in de periode 1402-1423, laatste stuk. Zie ook volgende voetnoot.

(4) „Et il soit ainsi que souventeffoiz il advient, que lesdits pescheurs ou les aucun deulx, qui en ladite saison ont prins du herenc frez, salent et caquent icellui sur la mer les ungs plus les autres moins et aucunefoiz non font en ung voiage que dix ou douze tonneaulz et arrivent chargez de leur herenc fres ensemble de cellui que ainsi ilz ont sale et caque, les aucuns a Neufport, les autres a Oostende et les autres au port de Lescluse ou desdits lieux il leur convient envoyer ledit herenc caque a grant dangiez et despense en notre dite ville de

getwijfeld op de voortzetting van de oorspronkelijke slukse praktijken of „frauden, die de visschers daden in tvanghen van den haringhe” (5). De Vlaamse kaakharing werd inderdaad nog steeds als „contrefait”, als een navolging van het Schonens product, aangevoerd door de Duitse Hanze beschouwd. De vissers zelf beschouwden het kaken nog altijd als een bijverdienste. We mogen dan ook veronderstellen, dat oorspronkelijk het initiatief van het kaken van de zeelui zelf en niet van hun gebeurlijke opdrachtgevers, meer bepaald de reders, die inderdaad toen reeds bestonden, moet uitgegaan zijn.

Van 1408 af werd door de stuurliu opnieuw gepoogd te Biervliet kaakharing aan te voeren (6). Enkele stuurliu, die met hun schepen vóór Vlissingen aangekomen waren, vroegen alsdan aan de baljuw van Biervliet in de haven aldaar hun tonharing te mogen lossen om haar aan Brabanders te verkopen, wat ze, mits betaling van het „nobelgheld”, verkregen. Van de vier stuurliu, die daarvoor in aanmerking kwamen, waren er twee herkomstig uit Biervliet, één uit Hughevliet en één waarschijnlijk uit Koksijde bij Sluis. Ze voerden respectievelijk 6 tonnen, 12 tonnen, 18 tonnen en 3 last of 36 tonnen kaakharing aan (7). Op te merken is, dat de stuurman uit Hughevliet, die met zijn naam vernoemd

Biervliet et mainteffoiz pour ce dangiez delaisent a caquer de leur dit frez herenc, parquoy le noble que nous avons sur le lest dicellui herenc vendu audit Biervliet, ne nous revient pas a se grant valeurs, quil seroit en esdits lieux de Neufport, de Lescluse et d'Ostende...” Ibidem. Stuk van 7 maart 1412. Ordonnantie van Jan zonder Vrees, waardoor voortaan Vlaamse, Zeeuwse en Hollandse kaakharing in de verschillende havens van het graafschap mocht gelost worden, mits storting van het „nobelgheld”. Zie bewijsstuk nr IV.

(5) Brugge, Stadsarchief, Stadsrekening van 1396.

(6) Volgens de Nieuwpoortse stadsrekeningen deden de Nieuwpoortenaars in 1406, 1408, 1409 en 1411 Biervliet aan. Ze weigerden er zekere tollén te betalen, wat aanleiding tot een conflict tussen de stad Nieuwpoort en de hertogelijke tollenaar van Biervliet gaf. Nieuwpoort, Oud archief, nrs 3500, 3502, 3503, 3505, rubrieken van de dagvaarten en van de boden.

(7) Zie bewijsstuk nr 1.

wordt, niemand minder was dan Jehan Danckaerd, de vroegere gezel van Willem Beukel, de zeerover en visser uit dezelfde plaats (8). Deze vaststelling is ongetwijfeld van belang voor de identificatie van de ware Beukel als „den eersten, die den tonharynck vynck ende sautte” (9).

Voor het jaar 1409 beschikken we over geen cijfers in zake de aanvoer van kaakharing te Biervliet. In 1410 zien we een paar stuurliu, namelijk één uit Koksijde bij Sluis en één uit Blankenberge, door de waterbaljuw van het Zwin beboet worden, omdat ze, tegen de herzogelijke ordonnantie van 1399 in, te Vlissingen hun kaakharing gelost hadden, zonder daarvoor te Biervliet het verschuldigde „nobelgheld” te hebben betaald. Nogmaals gold het hier kleine hoeveelheden, respectievelijk 9 tonnen en 3 1/2 last of 42 tonnen (10).

Op 9 september 1409 had de stad Biervliet voor haar vissers opnieuw toelating voor de aanvoer van tonharing verkregen (11). Dit zette de andere Vlaamse kuststeden, namelijk Nieuwpoort en Sluis, er toe aan voor hun stuurliu eveneens de vergunning te verkrijgen de op zee geaakte haring in eigen haven te mogen lossen. Eerst in maart 1412 kwam hiervan iets terecht. Hertog Jan zonder Vrees vergunde alsdan de aanvoer niet alleen van Vlaamse, maar ook van Zeeuwse en Hollandse

(8) Willem Beukel van Hughevliet en zijn gezellen, waaronder Jehan Danckaerd, worden in twee stukken, respectievelijk van 7 januari 1390 en 17 april 1391, in verband met de vangenneming op zee in 1388 van de Portugese infant Don Diniz, vermeld. Jehan Danckaert is dan nog „le jeune” of „Janssone”. Rijsel, Archives départementales du Nord, nrs B 856/15670 en B 1849/50.507. De heer P. de Saint-Aubin, archivaris te Rijsel, was zo goed voor mij het eerste stuk, dat onleesbaar geworden is, gedeeltelijk te ontcijferen. In dit document, welke evenals het tweede, in het Frans gesteld is, komt de naam „Willem Buckel” voor.

(9) Marcus van Vaernewijck, *Die waerachtighe Geschiedenisse van ...Carolus de Vijfde*, Gent, 1564.

(10) Zie bewijsstuk nr II.

(11) „en notre ville de Biervliet, qui de ce ont obtenu grace et ottroy de nous par nos lettres patentes donnees en notre ville de Bruges le 7me jour de septembre lan 1409...”. Stuk van 7 maart 1412. Zie bewijsstuk nr IV.

tonharing, zowel te Biervliet, als in de kusthavens Sluis, Oostende en Nieuwpoort. Voorwaarde daartoe bleef evenwel steeds de storting van één nobel per last aangevoerde kaakharing, evenals het verbod van invoer van het product in het graafschap. De stuurliu mochten nochtans, zoals dit reeds door de vroegere hertogelijke ordonnantie van 1399 bepaald geworden was, bij storm of ander onheil, hun op zee geaakte haring in Engeland lossen en aan de man brengen, mits daarvoor bij hun terugkeer in Vlaanderen het verschuldigde „nobelgheld” te betalen (12).

Over de aanvoer van Vlaamse tonharing te Biervliet in 1412 en eerstvolgende jaren zijn we, dank zij enkele rekeningen, ingelicht. In de rekening van Jehan Rugheroc, die in eerstgenoemd jaar als tollenaar en heffer van het „nobelgheld” in deze stad optrad, vinden we een achttal posten met de opsomming van de ladingen geloste tonharing. De rekening vernoemt vier stuurliu uit Biervliet, één uit Hughevliet, één uit Koksijde bij Sluis, één uit Heist en één uit Blankenberge, die tweemaal aangehaald wordt. De totale aanvoer bedroeg 15 last en 11 tonnen of 191 tonnen. De hoogste lading was die van de reeds genoemde Jehan Danckaerd uit Hughevliet, bestaande uit 4 last en 3 tonnen of 51 tonnen (13).

In 1413 verkregen de schepenen van Biervliet voor hun stad een nieuw „mandement vanden stapel vanden tonharing” (14). Dit belette de vissers evenwel niet steeds verder te Vlissingen hun kaakharing te lossen en

(12) Bewijsstuk nr IV.

(13) Bewijsstuk nr III.

(14) „Item vanden mandemente gheimpetreert an onsen gheuchten here ende prinche omme vernieuwet te hebbene, te wene tmandement vanden stapel van den tonharing, hem ghegheven over den zeghel 4 guldine cronen, loopen te 43 groten tstic, 14 s. 4 d. groten”. Brussel, Alg. rijksarchief, Rekenkamer, nr 32068. Stadsrekening van Biervliet over het jaar 1 mei 1413-30 april 1414, rubriek „Uutgheven van diversen dinghen”. Zie ook verder passim in dezelfde rekening.

te verkopen (15). Bovendien ijverden de andere Vlaamse kuststeden voor de volledige afschaffing van het verbod op de invoer van de geloste kaakharing in Vlaanderen zelf (16). In de rekeningen van de baljuw van Nieuwpoort van 1413 en 1414 vinden we de cijfers van de aanvoer van tonharing door de stuurliu van die stad, evenals van Lombardsijde, Raversijde en Oostende in de IJzerhaven. Deze aanvoer was de volgende (17) :

<i>Jaar</i>	<i>Aantal stuurliu</i>	<i>Hoeveelheid geloste kaakharing</i>
1413	13	28 last of 336 tonnen
1414	20	31 last en 6 tonnen of 372 tonnen

Van 1413 tot 1416 was het de baljuw, die te Biervliet het „nobelgheld” inde. In zijn rekeningen vinden we naast de namen van de stuurliu nog steeds de cijfers van de geloste hoeveelheden en van het gestorte „nobelgheld” aangeduid, evenwel zonder nadere vermelding van de plaats van herkomst, Biervliet of Hughevliet, van de betrokken zeelui. Deze cijfers zijn (18) :

(15) „Item, Jan Boutshoof, die ghesonden was ter Sluus omme te spreken metten coopliden vanden haringhe omme een dachvaert te houdene teghadere omme de visschers, die te Vlissinghe hare harinc vercopen, inwelke voyaige hij lette 3 daghen te 20 s. groten sdaechs te wedde, loopt 6 s. groten”. Ibidem, nr 32069. Biervlietse stadsrekening van 1 mei 1415 tot 30 april 1416, onder de rubriek van de „voyaigen”. Aldaar is er ook sprake van „tachtervoeh vanden tonharinghe”.

(16) Nieuwpoort. Oud archief, nrs 3502, 3503, 3506, 3507, stadsrekeningen van de jaren 1408, 1409, 1412 en 1413. Rubrieken van de dagvaarten en de boden.

(17) Brussel. Alg. rijksarchief, Rekenkamer, nr 14283 : rekeningen van de baljuw van Nieuwpoort, Zeger van Belle (Sohier de Baelleul), over de periodes 18 sept. 1413-8 jan. 1414 en 17 sept. 1414-14 jan. 1415, onder de rubriek : „Resepete de herenc caque contrefait fait en la mer entre la Saint Bertelmiu et la Saint Mahieu et vendu en la dite ville pour mener hors du pais de Flandres, parmy pajant de chacun lest (1 noble) (vervangen door :) 3 lb. forte monnaie, 12 tonneaux pour le lest”. Het aantal stuurliu, die vernoemd worden, zijn in de eerste rekening 3 uit Nieuwpoort, 1 uit Lombardsijde, 7 uit Raversijde en 2 onbekende en in de tweede rekening 5 uit Nieuwpoort, 3 uit Lombardsijde, 9 uit Raversijde en 3 uit Oostende.

(18) Brussel. Alg. rijksarchief, Rekenkamer, nr 13662 : rekeningen van de baljuw Clais Utenhove, tevens kapitein van Biervliet,

Jaar Aantal stuurlui Hoeveelheid geloste kaakharing

1413	11	24 last en 2 tonnen of 290 tonnen
1414	12	38 last en 6 tonnen of 462 tonnen
1415	11	41 last of 492 tonnen
1416	12	45 last en 6 tonnen of 546 tonnen

Deze verschillende cijfers — die voor Sluis ontbreken — tonen aan, dat de aanvoer van Vlaamse tonharing, alhoewel in stijgende lijn gaande, toch zeer beperkt bleef. Slechts enkele stuurlui waagden zich aan het kaken op zee. Het initiatief onder „fraude” enkele tonnen haring te kaken en aan te voeren kan dus aanvankelijk wel van een eenvoudig stuurman of visser als Willem Beukel van Hughevliet (19) of Jacob Kien van Oostende (20) uitgegaan zijn. Gezien we Jehan Dankart, de vroegere gezel van Willem Beukel vernoemd, in 1408, 1412 en 1413 (21) te Biervliet kaakharing zien aanvoeren, mogen we wellicht hieruit besluiten, dat hij niets anders deed dan voortzetten, wat hij van zijn oudere makker reeds vóór 1400 geleerd had. Willem Beukel, de visser en zeerover uit Hughevliet, kan dus met het begin van het haringkaken in Vlaanderen wel iets te maken gehad hebben.

R. DEGRYSE

over de jaren 1413 tot en met 1416, onder de rubriek „Recepte de tout le herenc quaque, fait et cacque par les pescheurs de la ville de Biervliet en amenet oudit lieu entre le jour St Beltelmieu et le jour Saint Mathieu lan mil 400 et... , dont monsieur prent ung noble de chacun last, le noble compte a 5 s. de gros monnaie de Flandres”.

(19) R. Degryse, *Willem Beukel(s) van Hughevliet*, in de *Vlaamse Gids*, 38ste jaar, nr 7 (juli 1954), blz. 403-410.

(20) Van Jacob Kien, als zeeman en zeerover, is er sprake in de Nieuwpoortse stadsrekening van 1404: „den 23e dach in meye te Brugghen an de wet omme dat Jacob Kien Inghelschen ghevanghen adde ende tgoed ter Niepoort anghebrocht adde, elc 3 daghen, elc 28 s. daghes, 8 lb. 8 s.” Nieuwpoort, Oud archief, nr 3498. — Ook in de Oostendse stadsrekeningen komt de naam van Jacob Kien voor.

(21) „De Jehan Dankart de 9 barilx de herenc, 3 s. 9 d. gr”. Zie voetnoot 18 hierboven. Rekening van Clais Utenhove, baljuwkapitein van Biervliet over het jaar 1413. Voor de andere vermeldingen, zie bewijsstukken I en III.

BIJLAGEN

I

1408. — *Lijst van de vissers-stuurlui, die na daartoe toelating ontvangen te hebben, in plaats van te Vlissingen, hun lading kaakharing te Biervliet gelost hadden.*

Uittreksel uit de rekening van Bouden Janssone, baljuw van Biervliet, over de periode 17 september 1408 — 24 april 1409, ingediend te Rijsel. Brussel, Algemeen Rijksarchief, Rekenkamer, nr 13662.

De Aernoud Weyte, maronnier qui avoit fait 3 las de harinc kake en la mer et venoit devant Flessinghen arriver en Zeelande, pour ce que le dit harinc est deffendus ou pays de Flandres par le poursiute daucuns merchans pissonniers de Flandres, le dit Arnoud envoya a Biervliet au bailli sil vaulsist accorder quil amenast le dit harinc devant le havene de Biervliet en payant de chascun tonnel 6 s. par. pour monseigneur, ainsi quil soloient faire en temps passe a ma dame, qui dieux en ait lame, sans le dit harinc vendre ou estre despendus ou dit pays de Flandre. Et pour ce que le dit harinc fu vendus a Brabanchons et la despendus et ailleurs, se le accorde ledit bailli pour le pourfit de monseigneur et en recu du dit Arnoud de chascun tonnel 6 s., monte ala somme de 10 lb. 16 s.

De Hughe le Costre, samlablement 12 tonnaulx, receu de chascun tonnel 6 s., monte ala somme de 3 lb. 12 s.

De Stoffel Wobracht, samlablement 6 tonnaulx, receu de chascun tonnel 6 s., monte a la somme de 36 s.

De Jehan Dankaerd, samlablement 18 tonnaulx de chascun tonnel 6 s., monte a la somme de 5 lb. 8 s.

II

1410. — *Lijst van de vissers-stuurlui, die door de waterbaljuw van het Zwin beboet geworden waren, omdat ze hun lading kaakharing te Vlissingen gelost hadden.*

Uittreksel uit de rekening van Pieter Gherbode, waterbaljuw van Mude, over de periode 22 september 1410 — 12 januari 1411. Rijsel, Archives départementales du Nord, Chambre des comptes de Flandre, nr 6117.

De Pieter Weite, pescheur de Cocxide, lequel fu calengie et pris par le dit bailli pour ce que a Vlissinghe en Zeelande il avoit mene et vendu noef tonneaulx de herens cacques appele contre-fait herenc sans avoir paiie a Breiulet le noble de la last a mon-

seigneur ou a son commis, dont selon les ordenances et estatus fait par mon dit seigneur il a fourfait 50 lb. parisis, comme plus plain est fait mencion es lettres de mondit seigneur sur ce piecha faites, pour laquelle amende, ledit Pieter fu pris comme dit est et aussi pour le noble de mon dit seigneur. Aquoy le dit Pieter pria par son serment que de la costume ne savoit en ne cuidoit riens a ce meffaire et moult requist grace, le bailly a sa requeste, attendu que cest un pouvre pescheur cheuance de femme et denfans et sur mer de peschier comment quil gouverne lui, sa dite femme et enfans, a la pryere de Wouter de Grote, son hoste, atendu aussi que le (dist) Pieter promist a contenter le receveur de Flandre du noble de la lest, le receu en grace et composicion dicelle amende pour XXIII lb.

De Jehan le Kien, pescheur de Blankenberghe, lequel pareillement fu pris par le dit bailli, pour ce quil avoit vendu au dit lieu de Vlissinghe troix lest et demi dudit herenc sans aussi selon lordenance de mon dit seigneur avoir paye audit lieu de Breiuliet un noble de chacune lest, dont pareillement l amende est 50 lb. parisis, de laquelle amende, atendu aussi cest un pouvre pescheur, ala priere de plusieurs bonnes gens et que ace il ne cuida riens meffaire et aussi quil promist a contenter le receveur de Flandre, le bailli le receu en grace et composicion de la dite amende pour 25 lb.

III

1412. — *Lijst van de stuurlui, die in 1412 te Biervliet Vlaamse kaakharing losten en het hiervoor verschuldigde „nobelgheld” stortten.*

Uittreksel uit de rekening van Jehan Rugheroc, ontvanger van de tol te Biervliet, over de periode 12 september 1412 tot 21 juli 1413. Brussel, Algemeen Rijksarchief, Rekenkamer, nr 22522, voorlaatste folio, verso.

Compte Jehan Rugheroc, commis par Godefroy Le Sauvage, receveur general de Flandres, a recevoir le droit, que monseigneur prent sur le herenc caque fait et caque sur la mer entre les jours St Bertelmi et St Maihieu par les pescheurs tant de Flandre comme autres estrainggiers, dont mon dit seigneur prent de chacun lest ung noble selon les lettres dottroy de mon dit seigneur, que sur ce ont ceulx de la ville de Biervliet de tout ce quil a receu a la cause dite de lannee et saison 1412 et est le noble compte a 5 s gr. nouvelle monnaie de Flandre.

(*In de rand*) Declaire quant ledit ottroy encommena et quant il doit expirer.

Recepte :

De Jehan le Chien de Blanquenberghes pour 3 lest 2 barilz 15 s. 10 d. gros.

De Guillaume Valke de Bieruliet pour 2 lest 4 barilz 11 s. 8 d. gr.

De Lem Duvel de Heys pour 17 barilz 7 s. 6 d. gr.

De Hughe le Costre de Bieruliet pour 3 lest 9 barilz et demi 18 s. 9 d. gr. et maille

De Maes filz Jehan de Bieruliet pour 6 barilz 2 s. 6 d. gr.

De Jehan le Chien de Blancqueberghes pour 9 barilz et demi 3 s. 11 d. gr. et maille.

De Pieter le Gloeyer de Coxyde pour 3 lest 2 barilz 15 s. 10 d. gr.

De Christofre Wobrecht de Bieruliet pour 19 barilz 7 s. 9 d. groz.

De Jehan Danckaert de Hughevliete pour 4 lest 3 barilz 21 s. 3 d. gr.

Somme 5 lb. 5 s. 6 d. gros, valent en livre parisis fort 63 lb. 5 s., (la quelle il doit rendre, sont rendu par le premier compte J. Utenhove en recepte commune et compte cy) (1).

IV

1412 maart 7, Parijs.

Ordonnantie van Jan zonder Vrees, hertog van Bourgondië, gericht aan de waterbaljuw te Sluis, evenals aan de baljuws te Brugge, Nieuwpoort, Oostende en Biervliet, waardoor de hertog aan de vissers van Vlaanderen, Zeeland en Holland toelating verleent onder bepaalde voorwaarden, waaronder de betaling van één nobel per last, de kaakharing, die ze op zee gemaakt hebben, in voor-noemde havens te lossen en te verkopen.

Kopie naar een cartularium. Rijsel, Archives départementales du nord, B 1282/15.407, papieren schrijfboek, folios 9 recto en verso en 10 recto.

Ottroy... (1) monseigneur de Bourgogne, conte de Flandre, aux maronniers pes(cheurs) de Flandre, quilz puissent vendre herenc caque... (1) es villes de Neufport, de Lescluse et dOstende, comme ilz ont acoustume de faire a Biervliet, en paiant ung noble de chacun lest.

Jehan, duc de Bourgogne, conte de Flandres etc. A noz bailliz

(1) Bijgevoegd.

(2) Onleesbaar wegens beschadiging.

de Bruges, de leaue a Lescluse, de Neufport, dOestende, de Biervliet et a tous les autres baillis justiciers et officiers de notre dit conte et paiz de Flandres ou a leurs lieutenans, salut. Receu avons lumble supplicacion des maronniers et pescheurs de nosdits pais et conte de Flandres, contenant que pour gouverner eulx, leurs femmes et enfans et avoir leur vie et sustentacion, ils soient acoustumez de pescher par dela le lieu appelle le Wal et prendre chacun an du jour de la feste Saint Berthelemi jusques a la Saint Mahieu de herencs fres et aucune foiz les salez en tonneaulx et en faire harenc cacque bon et convenable et lequel, ainsi fait, ilz nont peu ne encore ne peuvent, obstant certaine ordonnance japieca faite, vendre ne allouer en notre dit pais de Flandres sur peine dudit herenc estre fourfait a nous et sur lamende de 50 liv. par. de notre monnoye de Flandres toutes les foiz que eulx ou lun deulx seront trouvez faisans le contraire, fors seulement en notre ville de Biervliet, qui de ce ont obtenu grace et ottroy de nous par nos lettres patentes donnees en notre ville de Bruges le 7e jour de septembre lan M CCCC IX, comme par icelles plusaplain peut apparoir, pour illec amenez, vendre ou faire vendre parmi ce que de chacun lest desdits herencs, ilz paient ung noble a notre prouffit. Et il soit ainsi que souventteffoiz il advient que lesdits pescheurs ou les aucun deulx, qui en ladite saison ont prins du herenc frez, salent et caquent icellui sur la mer, les ungs plus les autres moins, et aucunement nen font en ung voiage que dix ou douze tonneaulz et arrivent chargez de leur herenc fres, ensemble de celui que ansi ilz ont sale et cacque, les aucuns a Neufport, les autres a Oostende et les autres au port delEscluse, ou desdits lieux il leur convient envoyer ledit herenc cacque a grant dangiez et despense en notre dite ville de Biervliet et mainteffoiz pour ce dangiez delaisent a caquer de leur dit frez herenc, parquoy le noble, que nous avons sur le lest dicellui herenc vendu audit Biervliet, ne nous revient pas a se grant valeurs, quil seroit en esdits lieux de Neufport, de Lescluse et dOstende, ilz (silz ?) pooient franchement et sauvement sanz meffaire mener, vendre et allouer leur dit herenc cacque aussi bien que ilz font audit lieu de Biervliet, si comme ilz dient en nous suppliant notre grace et permission sur ce. Pourquoi nous desirans lavancement du... (1) et mesmement desdits pescheurs, nos subgiez, qui sont moult povres gens, inclinans favorablement a leurdit supplicacion, deliberacion sur ce eue avec plusieurs des gens de notre conseil, avons de grace especial, les choses dessusdit conside-

(1) Onleesbaar.

rees, octroye et voulu, ottroyons et nous plaist que, non obstant lesdits ordonnance et deffense par nous faite, lesdits maronniers et pescheurs de notredit pais de Flandres et chacun deulx, de quelque lieu quilz soient, puissent decyevant jusques a notre rappel alez pescher et prendre du herenc fres par dela ledit lieu appelle le Wal tous les ans depuis ledit jour Saint Berthelemi jusques audit jour Saint Mahieu et icellui herenc frez faire et salez, mettre en tonneaulx et en faire herenc caque, le amenez esdits lieux del'Escluse, Neufport, d'Oostende et de Biervliet et illec et non ailleurs en notredit pais de Flandres le vendre a ceulx, qui achetez le voudront, sur peine dudit herenc par eulx prins et caque, comme dit est, estre fourfait et acquis envers nous et sur lamende de cinquante livres parisis de notre dit monnaie de Flandres, toutes les foiz que eulx ou lun deulx soient trouvez forfais ou avoir fait le contraire. Et moiennant ce ilz sont tenuz de paier pour nous a notre profit aux commis a ce de par nous en chacune desdits lieux cy dessus nommez ou ilz arriveront, deschargeront et venderont leurdit herenc caque pour chacun lest ung noble dor, ainsi que len a fait audit lieu de Biervliet, pourveu que chacun pescheur, arrivant et deschargant tel herenc es lieux dessusdit ou en lun diceulx, sera tenu sur les mesmes peines et amendes de signifier ou faire savoir par ung de ses gens a cellui ou a ceulx, qui devers nous seront commis a recevoir notre dit droit, au juste quele quantite dudit herenc caque ilz auroit en leurs nefes et avant que icellui ilz puissent deschargiez, vendre ne allouer. Et avec ce seront tenuz de mettre aux tonneaulx, esquelz ilz le auront sale, enseigne publique tele que les bailli et loy desdits lieux fera ordonnez, afin que aucun nen soit fraude ne deceu. Et avec ce ceulx, qui les acheteront, feront caucion sur semblables peines et amendes, de les non mener, vendre ne faire vendre, ne despenser autrepard dedens nosdits pais et conte. Et se il avenoit que par fortune, oraigne et tempeste de temps ou de vent contraire il convenait que lesdits pescheurs ou les aucuns deulx alassent arriver ou royaume d'Angleterre, nous leur ottroyons et nous plaist, que lesdits herens, ainsi salez et mis en tonneaulx, ilz puissent vendre illec sanz pour ce chence meffaire envers nous. Sauf que apres la vendicion diceulx herens eulx, retournez en leur desusdits quatre places, les (maistres) (1) et compaignons feront illec serment, par lequel ilz seront creuz de la venue dudit oraigne et tempeste de temps et du nombre, quantite dudit herenc, qui par eulx y aura este vendu, duquel ils nous se-

(1) Onleesbaar wegens beschadiging.

ront tenuz de paier ung noble dor de chacun lest. Et si par semblable cas et fortune leur fausist arriver en Meuse en Westerscoude ou autrepart en paiz de Zeellande, si seront ilz tenuz sur la meisme peine de amenez ou faire amenez ledit herenc caque en lun desdits quatre lieux, assavoir est Lescluse, Neufport, Oostende et Biervliet. Reserve que se ilz avoient ou amenoient esdits lieux de Zeellande aucuns herens frez et non salez, ilz les y pourront vendre sanz meffaire. Enoultre, si aucuns pescheurs des paiz de Hollande de Zeellande ou d'autres lieux et pais vueillent venir et amener vendre tel herenc caque en aucun desdits lieux en nosdits pais et conte de Flandre par la maniere que dit est, faire le pourront en paiant de et pour chacun lest ung noble a notre prouffit, comme feront ceulx de nosdits pais et conte de Flandres. Se vous mandons et communiquons estroitement et a chacun de vous, si comme a lui appartendra, que de nosdit grace et ottroy jusques a notre rappel et par la maniere dessus declaire, vous faites et souffrer et laissez lesdits maronniers et pescheurs de notredit pais de Flandres et pareillement ceulx desdits pais de Hollande et Zeellande et dautres lieux et chacun deulx, selon ce que dessus est touchie, plainement et paisiblement joir et user sanz leur faire donner, ne mettre, ne souffrir estre fait, donne ou mis, ne a aucun deulx aucun empeschement ou destourbier au grace en executant chacun de vous endroit soy pour et a notre prouffit les dits peines et amendes par toute voyes et maniere deues et raisonnables de et sur tous ceulx qui transgresseront ou yront outre la tennuer de ces presentes nos lettres sairements et grace, sanz deport ou difficulte aucuns et notredit ottroy publie ou feras publiez es lieux de vos officiers par tous les lieux quil appartiendra se besoing est et requis en estes. Donne a Paris le VIIe jour de mars lan de grace M CCCC et onze.

Ainsi signe par monseigneur le duc a relacion... (1) de Saulx.

Cest copie a este extraite du registre des chartres estant en la chambre des comtes a Lille, commençant en lan M CCCC XII, folio XXX.

EEN GEVAL VAN BESTE HOOFD TE OOSTKERKE 1424

Onder de feodale rechten uit de hoge middeleeuwen, was de „dode hand ” (morte main) een van de bijzon-

(1) Onleesbare afkorting.

derste. Wanneer de heer een deel van zijn grond in bruikleen gaf aan zijn laten, was hij verplicht hun ook het nodige vee en de nodige landbouwwerktuigen te bezorgen, daar de laten niets bezaten. De heer aanzag het dan ook als zijn volle recht, bij de dood van de laat, alles terug te nemen, zelfs wanneer de laat, door zijn zorgzaam beheer, de veestapel gevoelig vermeerderd had.

Later, vooral onder de invloed van de kloosters en van de steden, die laten aantrokken door de grotere vrijheid die zij hun konden schenken, waren de heren verplicht ook aan hun laten enkele rechten toe te kennen, om te beletten dat zij allen naar de steden of naar de kloosters zouden ontvluchten. Daarom werd het recht van dode hand vervangen door het „beste hoofd” (meilleur cotel). Bij het afsterven van de laat mocht de heer alleen nog het beste meubel of het schoonste stuk vee uit de nalatenschap van zijn laat wegnemen. Het overige bleef behouden aan de wettelijke erfgenamen van de overledene.

In de loop van de XIIIe eeuw werd ook dit recht van beste hoofd op vele plaatsen afgeschaft, onder meer in het Vrije Brugsche Ambacht, het latere Brugse Vrije, waar deze verplichting op 20 september 1232 door gravin Joanna van Konstantinopel en haar echtgenoot Ferrand van Portugal voor altijd opgeheven werd (1).

Bijna tweehonderd jaar later, op 2 december 1424, kwam in de vierschaar van de schepenen van het Brugse Vrije, Anthonis f. Riquaerts, f. Jans, f. Huugs (hij droeg nog geen familienaam) aan de krikhouder of vertegenwoordiger van de graaf vragen, dat hem een taalman of advocaat zou toegestaan worden. Zijn verzoek werd ingewilligd.

Op zijn hofstede te Oostkerke was gekomen „een Jan van Vlaenderen, heere van Praet”, met drie van zijn leenmannen, en had er, tegen de wil van Anthonis, „een rood blissende paert” uit de stal weggenomen als

1) L. Gilliodts-van Severen, *Coutume du Franc de Bruges*, dl. II, Brussel, 1879, p. 49.

recht van beste hoofd, dat Anthonis hem schuldig was over de dood van zijn moeder, in haar leven latesse van de heerlijkheid Praet. Dit was tegen de voorrechten van het Brugse Vrije.

Daarom vroeg Anthonis, door tussenkomst van zijn advocaat, aan krikhouder Boudin de Codt „als heere van Anthonis”, dat hij het paard zou terugbezorgen „costeloos ende scadeloos, en de bi also dat tvorseyde paert yet geaercht (beschadigd) ware, dat hem dat betren zoude ter taxaciën van scepenen vanden Vryen”. In afwachting vroeg hij aan de krikhouder, dat hij uit protest tegen de schending van de voorrechten van het Brugse Vrije, de zittingen van de vierschaar zou stilleggen, zowel in het Vrije zelf als in de vierscharen die van het Vrije afhingen, totdat het paard teruggeven was.

De elf schepenen, die in de vierschaar vergaderd waren, besloten dat de baljuw van Brugge en de krikhouder het paard moesten terugbezorgen. In afwachting zouden de zittingen van de rechtbanken in het Vrije geschorst blijven (2).

Op 1 december vergaderden 21 van de schepenen van het Vrije te Brugge „omme raed ende advys te hebbene” over het wegnemen, door de heer van Praet, als beste hoofd, van het paard van Anthonis, handeling die een inbreuk was op de vrijheden van het Vrije (3).

De magistraat van het Vrije had alle rechtsspraak geschorst. Op 13 december werd een nieuwe vergadering gehouden, nu door 23 schepenen, om opnieuw te handelen over het weggenomen paard. De Proost van de Brugse Sint-Donaaskerk en andere leden van de Raad van de Hertog, hadden gevraagd dat men opnieuw recht zou spreken in het Vrije en in de heerlijkheden die ervan afhingen (4).

Op 22 december had daartoe een nieuwe bijeenkomst

2) Rijksarchief te Brugge, Brugse Vrije, reg. nr. 16.937, f° 9 v.-12 v.

3) Brugse Vrije, reg. nr. 160, f° 17 r.

4) Ibidem, f° 18 r.

plaats van achttien schepenen „up 't stic van den besten hoofde”, gevolgd door een andere vergadering op 28 december, waar 20 schepenen aanwezig waren „omme raed ende advys t'hebbene op wat maten ende vormen dat men de restitucie van den besten hoofde ghepresenteert ghedaen te zyne, ontfaen zoude, willende behouden den vryheden ende privilegien van den lande” (van het Vrije) (5).

Wij vinden geen verder spoor meer over deze zaak, die waarschijnlijk zal geregeld zijn door de teruggave van het paard. Want als het ging om hun voorrechten aarzelden de magistraten niet om de zittingen van hun rechtbanken te schorsen, waardoor het openbaar leven onmogelijk werd.

J. DE SMET

DE BRUGSE GOUD- EN ZILVERSMEDEN

ONDER HET ANCIEN REGIME.

HUN ARCHIEF. HUN MERKEN

Het is algemeen bekend, dat de gewrochten van de goud- en zilversmeden uit het ancien regime in de regel voorzien zijn van drie merken in de vorm van stempels. Op de eerste plaats hebben wij het stedelijk merk, waardoor de plaats van herkomst is aan te wijzen. Daarbij komt het meesterteken of merk van de edelsmid, die het stuk heeft vervaardigd. En ten slotte hebben wij de jaarletter, ook dekenletter genoemd, welke ons inlicht over het jaartal van afwerking en over de ambachtsdeken, die voor de keuring verantwoordelijk is geweest.

In het voormalige ambacht werden deze merken zorgvuldig aangetekend en meestal ook in koperen platen ingeslagen. Zo men thans nog over deze aantekeningen en de koperen platen beschikte, zou men de verschillende merken gemakkelijk kunnen identificeren en

5) Ibidem, f° 18 r.

6) Ibidem, f° 19 r.-v.

ervan aflezen door wie, waar en wanneer een gemerkt gouden of zilveren voorwerp tot stand kwam.

In de meeste gevallen zijn deze aantekeningen en platen verdwenen. Bij de afschaffing van de ambachten onder het Franse revolutionaire bewind, was weliswaar bevolen dat hun archief bij de gemeentebesturen moest ingeleverd worden, doch van dit bevel is weinig in huis gekomen. Bij de toemalige ambachtsleden heerste immers de overtuiging, dat de afschaffing, evenals de Franse overheersing zelf, slechts van voorlopige aard zou zijn en een herstel van de ambachten niet zou uitblijven. Daarenboven legde de overheid weinig ijver aan de dag om in het bezit van deze archieven te komen. Na de afschaffing van de ambachten is hun archief eerst ten groten dele in de handen van de laatste bestuursleden gebleven, vervolgens naar hun erfgenamen of andere particuliere personen overgegaan en uiteindelijk verspreid en verdwenen.

Wat van het archief van de Brugse goud- en zilversmeden is overgebleven, wordt thans verdeeld over het stadsarchief en het rijksarchief te Brugge. Het werd enkele jaren geleden van een gedetailleerde inventaris voorzien (1). Onlangs nu mocht het voornoemde stadsarchief de volgende nieuwe stukken uit privaatbezit aanwerven.

1. Inschrijvingsregister van de leerknappen van het ambacht, aangelegd in 1710 en bijgehouden tot 1795. — 1 deel.

2. Ampliatie van de ambachtskeur, bij wijze van hallegebod uitgevaardigd door de magistraat op 22 augustus 1733. — 1 stuk, incompleet.

N.B. De tekst van deze ampliatie wordt ook aangetroffen in het register van de hallegeboden over 1726-1734, fol. 296 v. - 297 v., op het Brugse stadsarchief.

3. Lijst van de meesters goud- en zilversmeden van 1677 tot 1759. — 1 stuk.

N.B. Deze lijst werd opgemaakt volgens de koperen plaat, waarin de merken van de nieuwe meesters geslagen werden.

1. A. Schouteet, *Inventaris van het archief van het voormalige ambacht van de goud- en zilversmeden te Brugge*, in *Handelingen van het Genootschap „Société d'Emulation” te Brugge*, tom. LXXXIX (1952), blz. 56-67.

4. Lijst van de meesters goud- en zilversmeden van 1713 tot 1759, met vermelding van de datum waarop zij meester geworden zijn en de afbeelding van het merk dat zij vóór en na augustus 1750 hebben gebezigd. In dubbel. — 2 stukken.

N.B. Een van deze stukken werd naderhand tot 1770 aangevuld. — Een verordening van keizerin Maria Theresia, d.d. 19 sept. 1749, te Brugge bekendgemaakt op 30 sept. d.a.v., legde aan de goud- en zilversmeden de verplichting op een nieuw merk te gebruiken.

5. Lijst van de dekens van het ambacht van 1656 tot 1760, met aanduiding van de jaarletter. — 1 stuk.

6. Rekening van het ambacht over 1794-(1796?). — 1 deel.

7. Bijlagen tot de voornoemde rekening. — 39 stukken.

Zoals men ziet, is ieder stuk afzonderlijk van wezenlijk belang en het geheel vormt dan ook een flinke aanwinst voor het archief van het voormalige ambacht van de goud- en zilversmeden. Heel in het bijzonder nochtans willen wij de aandacht vestigen op nrs. 4 en 5, omdat ze onze kennis van de meestertekens en de jaarletters van de Brugse edelsmeden in ruime mate komen aan te vullen.

In 1817 bestonden nog de platen met de meestertekens van de Brugse goud- en zilversmeden van 1484 tot en met 1795. Ze kwamen toen in openbare veiling te Brugge (2). Misschien werden ze dan opgekocht door een persoon, die er de uitzonderlijke archeologische waarde niet van besepte en ze als gewone platen voor banale doeleinden heeft gebruikt of vernietigd. In ieder geval zijn wij thans hun spoor bijster, zonder met hun inscripties bekend te zijn.

2. Zie: *Gazette van de Provincie van West-Vlaenderen en der stad Brugge*, nr. van maandag 24 november 1817, blz. 4:., Bekendmakingen. — Verkoopinge van goud- en zilver-smits halam. — Dynsdag den 25 November 1817, 's naer-middags ten twee uren precies, zal er publiekelyk verkogt worden, voor de verkoop-zaele *Het Steden Huys*, in de Wolle-straele, No 18, in francs en centimen met augmentatie van 10 centimen par franc, betaalbaer binnen de dry maenden, eene groote quantiteyt van goud- en zilver-smits halam, als ook balancen, gewigten, enz., benevens graveur plaeten waer op gegraveert staen alle de meesters met naem en toenaem, benevens hun mark, te beginnen met het jaer 1484 tot 1795 inclus. — Alle welke goederen zullen konnen gezien en geexamineert worden van 's morgens ten 9 uren ”.

Dit onherstelbaar verlies werd enigszins goed gemaakt door J. Gailliard, die een reproductie heeft bezorgd van 170 meestertekens over de periode van 1568 tot 1638, volgens een koperen plaat die destijds in het bezit was van J. Desan (3) en thans eveneens niet meer kan nagewezen worden (4). Een andere koperen plaat met 186 meestertekens over dezelfde periode wordt nu nog in het Oudheidkundig Museum Gruuthuse te Brugge bewaard. In 1913 gaf rijksarchivaris C. Van den Haute hierop een aanvulling: volgens een document, dat toen door het Brugse Rijksarchief kwam aangeworven te worden en sedert verdwenen is, publiceerde hij de merken van 41 goud- en zilversmeden, die tussen 1713 en 1732 het meesterschap te Brugge hadden verworven (5).

De beschrijving, welke C. Van den Haute van het door hem uitgegeven document heeft medegedeeld, laat vermoeden dat het bewuste document zeer nauw verwant is met de twee stukken hierboven onder nr. 4 aangegeven. Titel, indeling, vorm en inhoud schijnen inderdaad identiek. Zijn document was echter niet zo volledig als onze stukken: het gaat inderdaad slechts tot 1732. Aldus zijn wij in de gelegenheid de meestertekens van de Brugse goud- en zilversmeden van 1732 tot 1770 aan te vullen (zie Bijlage I).

Ook de jaarletters of de dekenletters van het Brugse goudsmedenambacht waren in koperen platen gegraveerd. Geen enkel dergelijk stuk bleef echter bewaard. Tot nog toe waren er zelfs geen reproducties of afschriften van deze platen bekend. Ons stuk nr. 5 is derhalve niet van belang ontbloot, want het geeft ons de dekenletters voor een periode van meer dan een eeuw aan, namelijk: van 1656 tot 1760 (Zie Bijlage II).

3. Bedoeld is waarschijnlijk Jozef Frans de San, te Brugge geboren op 23 oktober 1801 en aldaar ongehuwd overleden op 16 september 1869. Volgens zijn overlijdensakte was hij „pensionné de l'Etat”, terwijl zijn doodsbericht (bewaard op het Brugse stadsarchief) als beroep aangeeft: „ancien essayeur de garantie”.

4. J. Gailliard, *De ambachten en neringen van Brugge*, Brugge, 1854, blz. 115-118.

5. C. Van den Haute, *Poinçons inédits d'orfèvres brugeois*, in *Annales de la Société d'Emulation de Bruges*, tom. LXIII (1913), blz. 257-260.

Als jaarletter werden de letters van het alfabet in alfabetische volgorde gebruikt. Van 1750 af kwam hierin verandering en werden zowel te Brugge als zowat overal elders de letters vervangen door een min omslachtig en meer sprekend merk, bestaande uit de laatste twee cijfers van het betrokken jaartal, langs boven met een kroontje versierd. Na enkele jaren is het kroontje weggevallen en bleven alleen de cijfers over (6). Bij de Brugse goud- en zilversmeden is dit laatste waarschijnlijk in 1760 gebeurd, vermits ons lijstje voor dit jaar enkel en alleen het getal 60 aangeeft.

A. SCHOUTEET

BIJLAGE I

Lyste van alle de meesters die gekomen syn tsedert het jaer 1713 volgens de copier plaete, met de poinçoenen van den ouden tytel die staen vóór elckx naeme, en die van den nieuwen tytel staen agter elckx naeme.

Naam	Meester geworden
...	... (7).
1. Bernardus Wouters	24 april 1733
2. Pieter Petyt	4 sept. 1733
3. Jacobus de Pape	2 febr. 1736
4. Carolus Danckaert	29 maart 1736
5. Jacobus Reubens	5 april 1736
6. Andries Petyt	3 april 1738

6. L. & F. Crooy, *L'Orfèvrerie religieuse en Belgique depuis la fin du XVe siècle jusqu'à la Révolution Française*, Brussel-Parijs, 1911, blz. 17.

7. Het gedeelte van de lijst van 1713 tot 1732 wordt hier niet overgedrukt, omdat het reeds door C. Van den Haute werd uitgegeven. In deze laatstgenoemde uitgave zijn de volgende verkeerde lezingen ingeslopen:

Franciscus Baelewynk moet gelezen worden: *Franciscus Baelewyns*;

Lodewyk Heyc moet gelezen worden: *Lodewyk Heye*;

Guillielmus Prentesoulx moet gelezen worden: *Guillielmus Trentesoulx*;

Jacobus Coussens werd meester op 16 okt. 1725 en niet op 16 okt. 1726.

Jan de Hein fs Jan moet gelezen worden: *Jan de Leyn fs Jan*.

7. Augustynus van Huele	22 mei 1738
8. François Rielandt	11 dec. 1738
9. Pieter Frere	1 okt. 1739
10. Joannes de Pape	13 april 1741
11. Pieter van Waterleet	27 sept. 1741
12. Joannes fs. I. F. Dhennin	9 nov. 1741 (8)
13. Jacobus Petyt	16 maart 1742
14. Adrianus Busschop	10 sept. 1742
15. Rogier van Severen	25 okt. 1742 (9)
16. Guillielmus vander Haege	6 febr. 1744
17. Carolus de Smit	11 febr. 1744
18. Joannes Lasuyt	13 febr. 1744
19. Joseph Saney	11 juni 1744
20. Joannes van Hese	8 okt. 1744
21. Joannes Govaert	22 juli 1745
22. Jacobus van Houtryve	9 juni 1746
23. Joannes van Moortele	1 febr. 1747
24. Jan François Louis Denyn	8 jan. 1749 (10)
25. Nicolaus Cyfflé fs. Paulus	6 mei 1750
26. Joannes Busschop	20 aug. 1750
27. Martinus de Pape	13 jan. 1751
28. Ferdinandus du Baele	2 maart 1752
29. Joannes Hermans	30 aug. 1753
30. Petrus de Thieu	5 dec. 1754
31. Franciscus Schoonaert	17 dec. 1754
32. Ferdinandus Lameire	23 april 1755
33. Jacobus van de Putte	12 juni 1755
34. Jacobus de Langhe fs. Jacobus	7 okt. 1756
35. Michiel Allaert fs. Michiel	5 mei 1757
36. Carolus Lameire	8 okt. 1757
37. Joannes Levis	2 dec. 1757 (11)
38. Pieter Boulliau	24 aug. 1758
39. Paulus Ponchau fs Paulus	13 sept. 1759
40. ... du Bois	20 juli 1761 (12)
41. ... Senael	...
42. Jan Govaert fs. Pieter	9 juni 1763
43. Pieter Petyt fs. Pieter	7 dec. 1763

8. „Meester tot Nieuport”.

9. „Meester tot Dixmuyde”.

10. „Meester tot Nieuport”.

11. „Meester tot Veurne”.

12. „Dixmude”.

44. Carel Benninck	26 juni 1764
45. Ambrosius Reubens	14 jan. 1767
46. ... Biliet	12 aug. 1767 (13)
47. Carel fs. Carel Danckaert	9 jan. 1769
48. ... Delrive	28 jan. 1769 (14)
49. Ludovicus fs. François Gheuns	19 okt. 1769
50. Petrus Augustynus	8 nov. 1770.

BIJLAGE II

Dit is gelyck de plaete van de dekens, waer op volgen sal de letter, die elck deken geslaegen heeft in syn jaerschaere, van het A B C beginnende met het jaer 1656, te weten van het ambagt van de goudtsmeden deser stede van Brugge.

Jaar- letter	Naam van de dekens met jaartal	Datum van aanstelling (15)
B	Sieur Jacques Boudens, 1656	13 november 1655
—	Sieur Jan Vermeere, 1657	13 november 1656
D	Sieur Jan Baudens, 1658	19 november 1657
E	Sieur Carel Lyens, 1659, 1660	9 december 1658
—	Sieur Cornelis Jacop, 1661, 1662	26 november 1660
—	Sieur Hendrick van Okerhout, 1663, 1664	9 december 1662
H	Sieur Jacques de Clerck, 1665	26 november 1664
I	Sieur Thomaes Lyns, 1666, 1667	
K	Sieur Jacques Boudens, 1668	24 november 1667
—	Sieur Jan Pieters, 1669, 1670	7 december 1668
—	Sieur Jan Pieters, 1671, 1672	28 januari 1670 2 januari 1671 28 januari 1672
N	Sieur Lucas Croes, 1673, 1674	27 november 1672
O	Sieur Lucas Croes, 1675	8 januari 1675
P	Sieur Bernaert Geeraerts, 1676	9 januari 1676
Q	Sieur Nicolaus de Blon, 1677	27 november 1676
R	Sieur Adriaen Beernaerts, 1678	9 december 1677
S	Sieur Adriaen Beernaerts, 1679	22 november 1678

13. „Veurne”.

14. „t'Oostende blyven(de)”.

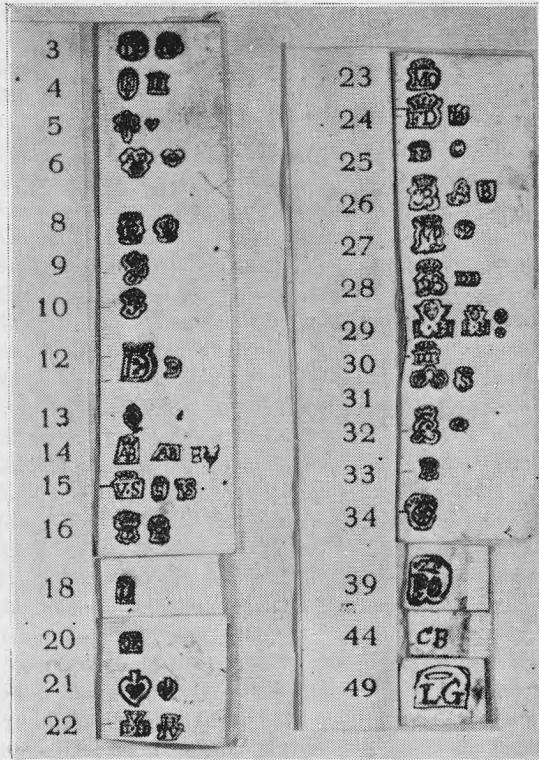
15. De hier medegedeelde data van aanstelling komen niet op onze lijst voor; ze werden overgenomen uit de *registers van de wetsvernieuwingen der stad Brugge*, bewaard op het Brugse stadsarchief.

T	Sieur Adriaen Pierins, 1680	28 november 1679
V	Sieur Adriaen Pierins, 1681	2 december 1680
W	Sieur Pieter Pollein, 1682	5 januari 1682
X	Sieur Pieter de Canter, 1683	24 november 1682
Y	Sieur Charles Frans, 1684, 1685	10 november 1683
Z	Sieur Pieter de Coninck, 1686	16 januari 1686
A	Sieur François Lyns, 1687	23 december 1686
B	Sieur Thomas Lyns, 1688	16 december 1687
C	Sieur Herman van Okerhout, 1689	16 december 1688
D	Sieur Herman van Okerhout, 1690	11 oktober 1689
E	Sieur Adriaen Pierins, 1691	12 februari 1691
F	Sieur Jan Baptiste Baudens, 1692	11 aug. 1691 (16)
G	Sieur Guido Verlaere, 1693* (17)	28 september 1693
H	Sieur François Lyns, 1694*	18 december 1694
I	Sieur François Lyns, 1695*	14 november 1695
K	Sieur Jan Baptist van Hulle, 1696*	26 november 1696
L	Sieur Pieter van Sychem, 1697*	5 december 1697
M	Sieur Guido Verlaere, 1698*	12 december 1698
N	Sieur Martinus Amaere, 1699*	3 december 1699
O	Sieur Martinus Amaere, 1700*	
P	Sieur Adriaen Lyns, 1701*	24 oktober 1701
Q	Sieur Herman van Okerhout, 1702*	20 november 1702
R	Sieur Andries Geeraerts, 1703*	28 november 1703
S	Sieur François Geeraerts, 1704*	5 december 1704
T	Sieur François Geeraerts, 1705*	
U	Sieur Jacobus Petyt, 1706*	4 november 1706
W	Sieur Pieter de Beer, 1707*, 1708	3 december 1707
X	Sieur Carel de Tylly, 1709 (18)	11 januari 1709
Y	Sieur François de Mey, 1710 +	5 januari 1711
Z	Sieur Donaes Baudens, 1711 +	3 december 1711
A	Sieur Pieter Moreeuw, 1712 +	12 december 1712
B	Sieur Jacques Jacquemin, 1713 +	15 december 1713
C	Sieur Jan Beaucourt, 1714 +, 1715 +	7 december 1715
D	Sieur Michiel Allaert, 1716 +	13 november 1716
E	Sieur Joannes Baudens, 1717 +	18 november 1717

16. Dit was een ongewone aanstelling wegens het overlijden van deken Adriaan Pierins op 4 augustus 1691.

17. Van hier af is de kopiïst van onze lijst blijkbaar in verwarring geraakt voor wat de jaartallen naast de namen van de dekenen aangaat. Wij menen dat de jaartallen, door ons van een * voorzien, met een eenheid moeten verminderd, en deze voorzien van een + met een eenheid moeten vermeerderd worden.

18. Hier moet wellicht ook het jaartal 1710 aan toegevoegd worden.

Merken van de Brugse goudsmeden
sedert augustus 1750.

De cijfers komen overeen met de
nummers van Bijlage I.

F	Sieur Anthone Hoste, 1718 +	22 november 1718
G	Sieur Adriaen Pierins, 1719 +	20 november 1719
H	Sieur Pieter Moreeuw, 1720 +	26 november 1720
I	Sieur Jacobus de Pape, 1721 +, 1722 +	16 december 1721
K	Sieur Herman van Okerhout, 1723 +	22 november 1723
L	Sieur Noë Verhaege, 1724 +	28 november 1724
M	Sieur Albertus Lameire, 1725 +, 1726 + 1727 +, 1728 (19)	28 januari 1726
N	Sieur Jan Beaucourt, 1729	8 maart 1729
O	Sieur Jan Beaucourt, 1730	30 maart 1730
P	Sieur Joannes vanden Kerckhove, 1731	6 april 1731
Q	Sieur Carel de Tyly, 1732	19 nov. 1732 (20)
R	Sieur Michiel Allaert, 1733, 1734	5 maart 1733
S	Sieur Lodewyck Heye, 1735	22 november 1734
T	Sieur Andries Follet, 1736	26 november 1735
V	Sieur Joannes Hermans, 1737	28 november 1736
W	Sieur François de Mey, 1738	26 november 1737
X	Sieur Anthone van Haecke, 1739	3 december 1738
Y	Sieur François Geeraerts, 1740	19 november 1739
Z	Sieur Martinus Logge, 1741	5 december 1740
A	Sieur Jacobus de Langhe, 1742	27 november 1741
B	Sieur Lodewyck Heye, 1743	7 december 1742
C	Sieur Augustynus van Huele, 1744	27 november 1743
D	Sieur Joannes Daenens, 1745	26 november 1744
E	Sieur François Brilleman, 1746	26 november 1745
F	Sieur François Rielandt, 1747	26 november 1746
G	Sieur Maximiliaen vanden Kerckhove, 1748	22 november 1747
H	Sieur Pieter Frere, 1749	19 november 1748
I50	Sieur Jacobus de Langhe, 1750	20 november 1749
51	Sieur Jacobus de Pape, 1751	31 december 1750
52	Sieur Adriaen Busschop, 1752	30 december 1751
53	Sieur Joannes van Hese, 1753, 1754	22 december 1752
55	Sieur Guido Verlaere, 1755	30 december 1754
56	Sieur Jacobus de Langhe, 1756	30 december 1755
57	Sieur Pieter Frere, 1757	30 december 1756
58	Sieur Pieter de Thieu, 1758	30 december 1757
59	Sieur Joannes Vyncke, 1759	22 december 1758
60	Sieur Pieter Frere, 1760	20 december 1759

19. Het jaartal 1728 is hier wellicht overbodig.

20. Ook hier is blijkbaar een vergissing gebeurd; het valt echter bezwaarlijk uit te maken of deze vergissing in onze lijst of in de registers van de wetsvernieuwingen plaats had.

Boekbesprekingen

A. VIAENE, *Napoleon en Marie-Louise te Brugge*. 96 blz., 4 tekeningen. Brugge, uitgaven Gidsenbond, z.d. (1959).

E.H. A. Viaene wijdde aan het bezoek van Napoleon en Marie-Louise te Brugge, in mei 1810, een prettige bladzijde plaatselijke geschiedenis. De eerste redactie van dit opstel was in 1957-1958 reeds verschenen, in het tijdschrift *In den Uyl*, uitgegeven door de Aloude Rhetorycken Camere van het Heyligh Cruys. Niet zonder humor wordt het boekje opgedragen aan Franciscus-Josephus Beyts, die vanaf het Keizerrijk, onder Jozef II van Oostenrijk, trouw in de dienst heeft gestaan van zeven achtereenvolgende regimes, om zijn loopbaan te beëindigen als eerste voorzitter van de Belgische Senaat.

Deze humor wordt tot het einde van het relaas volgehouden, aan de hand van schelmse en beeldrijke anekdotes. Het keizerlijk bezoek wordt belicht uit alle gezichtspunten van de maatschappelijke waaie in het toenmalige Brugge. De weetgierigheid en de spotgeest van de bevolking, de naijver van de adellijke families, het ontgoocheld opportunisme van de deken van de Onze-Lieve-Vrouwekerk, de onbeholpenheid van baron de Croeser, burgemeester van Brugge, en van zijn adjoints, de prestigelust van prefect Chauvelin, dit alles wordt raakfijn getypeerd. De waarheid wordt niet tekort gedaan, doch ook niemand zou zich uit standgeest, laat staan als nazaat van de optredende Bruggelingen, ook maar enigszins gekrenkt kunnen voelen.

Antoon Viaene beoefent hier het genre waarin zijn psychologische aanleg, zijn historisch begrip en zijn rijke verbeelding samen een parel van de vertelkunst voortbrengen. De Gidsenbond zorgde voor een sierlijke uitgave, overigens verlucht met pentekeningen van Fernand Boudens en Jules Fonteyne.

A. JANSSENS DE BISTHOVEN

J. DE SMET, *Brugge rond 1830*, Brugge, uitgaven Gidsenbond, 1958, 128 blz., 12 ill.

Op gemoedelijke wijze schetst Joseph De Smet de toestanden te Brugge rond 1830. Na een beeld te hebben opgehangen van de stad in 1827, behandelt schrijver alle aspecten van het maatschappelijk leven, voornamelijk aan de hand van gegevens uit de officiële bescheiden van het stadsbestuur en uit het weekblad de *Gazette van Brugge*. De politieke gebeurtenissen, die tot de zelf-

standigheid van België hebben geleid en in dewelke Brugge slechts een zeer bescheiden rol heeft gespeeld, worden in het laatste hoofdstuk behandeld.

Men verneemt over het dagelijks leven, de feesten en vermakelijkheden, het reizen, het onderwijs, de geneeskunde, handel en nijverheid, de godsdienst, tal van wetenswaardigheden die de Brugse toestanden in deze periode nauwkeurig belichten. Ook bepaalde gebeurtenissen worden aangehaald, zoals een tweegevecht tussen officieren van het 2e Regiment Kurassiers, de brand van de Sint-Salvatorshoofdkerk in 1839, het Brugs Politiek Banket van 1829... Dit verlevendigt het relaas, dat in zijn soberheid eerder een documentair karakter heeft.

Een twaalfstal platen naar gravures uit de tijd, laten de lezer toe zich de sfeer in de rustig terende provinciestad in te denken. De uitgavenreeks van J. De Smet, historiograaf van Brugge, is een document rijker geworden. Alles laat voorzien en niet het minst schrijver's werkkraft en methode, dat systematisch de nog bestaande leemten in de geschiedenis van Brugge, op dezelfde doeltreffende wijze zullen worden aangevuld.

A. JANSSENS DE BISTHOVEN

R. HAELEWYN, *Slot en Heerlijkheid Wijnendale*. Torhout, 1959, 112 bl. geill., 60 F.

Het slot van Wijnendale bij Torhout was eeuwen lang medespeler en getuige van belangrijke gebeurtenissen in de geschiedenis van het graafschap Vlaanderen. Het „Land van Wijnendale”, de heerlijkheid die de naam droeg van het kasteel, een tamelijk kunstmatige schepping uit de 13e eeuw, met niet minder dan 277 achterlenen, verspreid over de huidige provincie West-Vlaanderen, was de grootste heerlijkheid van de Burg van Brugge.

Het werk van de heer R. Haelewyn behandelt deze twee punten: het slot en de heerlijkheid. Daarnaevens worden enkele bladzijden gewijd aan de zogenaamde veldslag van Wijnendale (1708), aan de biografieën van enkele grote bewoners of eigenaars van het slot, alsook aan de sagen en legenden die rond het slot en de omgeving nog mondgemeen zijn, of tot voor korte tijd bekend waren.

De schrijver bewerkte ijverig de hem bekende bronnen en goot ze in een vlotte, klare en verstaanbare tekst, zodat vele minder bekende details nu voor het eerst in hun juist verband worden gesteld. Zo lijkt het billijk Filips van Kleef de belangrijke plaats te geven die hem zeker toekomt. Eveneens verdient de opmerking alle aandacht dat het slot zelf een aanknopingspunt zou hebben

met een vroegere nederzetting, die tot de voorhistorie kan opklimmen.

Een paar punten werden nochtans niet behandeld; bvb. het wapen van Wijnendale en de geschiedenis van Onze-Lieve-Vrouw van Wijnendale, over dit laatste onderwerp is bijna niets bekend.

Benevens de materiële bronnen, hier het kasteel zelf, waarin spijtig genoeg geen opgravingen konden gebeuren, maar waarover verschillende belangwekkende iconografische documenten worden weergegeven, heeft de schrijver hoofdzakelijk de bibliografie opgespoord en zich gesteund op archief.

De bibliografie die op blz. 102 voorkomt, is slordig opgesteld. Erger is dat daarin soms belangrijke gedrukte bijdragen niet te vinden zijn, terwijl verouderde en onbetrouwbare bronnen wel worden geciteerd. Een eenvoudig nazicht in De Wachter's *Repertorium* had hier reeds veel kunnen vermijden. Het Land van Wijnendale had van de 15e eeuw tot het einde dezelfde heren als de stad Roeselare. Nu wordt de *Aloude Staet van Vlaanderen* van Lanssens, die door niemand meer op de letter wordt geloofd, wel vermeld, maar geen enkel werk over de geschiedenis van dorpen die onder Wijnendale lagen (Werken, Kortemark, ...). In deze werken is nochtans veel te vinden over de heren van Wijnendale, hun plaatsvervangers, hun politiek, enz.

Eenzovo met het archief. Verschillende bundels uit het Torhoutse Stadsarchief werden geraadpleegd en een paar uiterst belangrijke stukken uit het privaatarchief der huidige kasteelheren, de familie Mathieu de Wynendale. Het monumentale 18-eeuwse kaartboek (manscepenboek) mag hier speciaal vermeld worden.

Het Rijksarchief te Brugge bevat meer dan 400 bundels over het Land van Wijnendale en ruim 1.600 over zijn achterlenen. Een voortreffelijke inventaris werd hierop in 1934 uitgegeven door Dr J. De Smet. De schrijver beperkte zich tot de raadpleging van deze gedrukte inventaris, zonder bijna iets te Brugge over Wijnendale te hebben ingezien. Ook werd niets onderzocht te Dusseldorf, waar er in het Staatsarchiv aldaar een omvangrijk fonds moet bestaan dat sommige belangrijke en oude archiefstukken over Wijnendale bevat. Enkele ervan werden besproken en uitgegeven door L. Gachard (*Les archives royales de Dusseldorf*, in *Bulletin de la Comm. Roy. d'Histoire*, 1881). Zelfs van het bestaan van deze publicatie schijnt schrijver niets af te weten.

Het spreekt dan ook dat het negeren van zulke belangrijke bronnen, die normaal hadden moeten gebruikt worden, werkelijk te betreuren is. De diepgang en de oorspronkelijkheid hebben er onder geleden.

Slot en heerlijkheid Wijnendale zijn belangrijk genoeg om dit overigens verdienstelijk werk te beschouwen als een aanloop tot een meer diepgaand onderzoek. Dit eerste overzicht zal velen, de schrijver ongetwijfeld in de eerste plaats, er toe aanzetten om het kasteel, zijn bewoners, de heerlijkheid Wijnendale, verder in afzonderlijke studies te betrekken.

De heer Haelewyn zal de verdienste blijven behouden voor het eerst een totaalbeeld te hebben geschetst, dat op de meeste punten aanvaardbaar is, maar dat doet verlangen naar meer. Zijn werk, waaruit de ijver van de onvermoeibare locale vorser doorstraalt, zal, aldus gezien, niet vergeefs zijn geweest.

Het boek zelf is materieel puik uitgevoerd en met smaak geïllustreerd.

L. VAN ACKER.

Twintig eeuwen Belgische munt. (Koninklijke Bibliotheek van België. Keur uit de verzamelingen: 1). Brussel, Museumstraat, 5, 1958. 18 blz. tekst + 21 blz. platen.

Op 10 bladzijden en over 10 paragrafen een overzicht geven van de verschillende munttypes die in ons land geslagen werden vanaf de Galliërs tot heden, is een waagstuk waar Mej. J. Lallemand zonder kleerscheuren is vanaf gekomen. Die vluchtige schets, inleiding tot een keur uit de numismatische verzameling van de Kon. Bibliotheek te Brussel, brengt inderdaad een helder overzicht, waar een en ander kan uit geraapt worden voor de kennis omtrent de werking van de Vlaamse muntateliers. Stippen wij bvb. aan, het Merovingische atelier van Kortrijk, het Karolingische van Brugge (waarbij een afbeelding van een munt naar het Karel de Kale type hoort). Noteren wij eveneens voor de feodale aanmunting dat Vlaanderen het eerst van al een eigen munt bezit, en dit reeds onder graaf Boudewijn IV.

Wat nu de beschrijving van de gereproduceerde munten betreft, daar zitten wel enkele vlekjes op. Zo kunnen wij niet geloven dat hoger gemeld Karel de Kale muntstuk te Brugge geslagen werd, enkel voor lokale omloop. Ook niet dat de muntateliers onder Filips de Goede niet kunnen worden geïdentificeerd of dat de munt waar de Filipsdaalder van 1557 geslagen werd onbekend bleef.

De 67 reproducties van munten, waarvan een paar vergroot, zijn uitstekend. Ook de Nederlandse bewerking van de tekst valt best mee.

L. DANHIEUX.

Kroniek

(Afgesloten op 31 december 1959)

IN MEMORIAM

Baron Charles Gillès de Pélichy, ondervoorzitter van ons Genootschap, overleed te Brugge in zijn herenhuis in de Wulfhagestraat op 7 maart 1958 in de gezegende ouderdom van 85 jaar.

Hij was geboren te Brugge op 22 juli 1872 als zoon van baron Alexander en barones Savina van Caloen. Hij studeerde aan het St. Lodewijkscollege van zijn geboortestad en aan de Katholieke Universiteit te Leuven, waar hij promoveerde tot doctor in de rechten en daarenboven twee academische titels (doctor in de morele en historische, en doctor in de politieke en sociale wetenschappen) veroverde.

Zijn studiejaren te Leuven vielen samen met belangrijke gebeurtenissen op sociaal en politiek gebied: de afkondiging van de pauselijke encycliek *Rerum Novarum* en de stichting van de *Ligue démocratique belge*. Figuren als Helleputte, Verhaegen en Mgr. Pottier oefenden niet alleen op studenten uit de gegoede burgerij — zoals de dominikaan Rutten en Ferdinand Martens, beiden studiemakkers van baron Gillès — doch ook op enkele uitverkorenen van de adel een beslissende invloed uit. Men denke aan Kortrijk waar Deken De Gryse een man als Joseph Cantillion voor het christelijk syndikalisme wist te winnen. Zo zou de jonge baron Gillès te Leuven een stage doormaken die hem definitief op de zijde van de sociaal-progressistische leiders heeft gesteld.

In Professor Victor Brants vond de edelmoedige student de man die hem tot diepere studie van sociaal-economische vraagstukken inspireerde. Brants was een leerling van Le Play en had reeds in 1881 de *Société belge d'économie sociale* gesticht. In 1894 publiceerde hij zijn belangrijk werk over *Le régime corporatif au XIXe siècle dans les états germaniques*. Baron Gillès zou, onder leiding van Professor Brants, in de *Revue* van Le Play debuten met een sociologische monografie over de Izegemse schoenmakers. In 1899-1900 volgden dan zijn grotere werken — proefschriften ten dele in de vorm van *rapports d'enquêtes* — over de werkvoorwaarden en de corporatieve organisatie van de havenarbeiders in Vlaanderen (met een uitbreiding tot de zeehavens van Europa), alsook een uitgebreide monografie over de schoenmakerij in België. In zijn monografie over de havenarbeiders heeft de jonge advocaat blijkbaar het voorbeeld van Emile Vandervelde voor ogen

gehad die in 1891 een belangrijke monografie, ook van het genre *rappports d'enquêtes*, had gepubliceerd over de *Associations professionnelles d'artisans et d'ouvriers en Belgique*: een werk dat o.m. voor de geschiedenis van de beroepsgemeenschappen te Brugge in de 19e eeuw nog steeds belangrijk is.

Baron Gillès heeft zijn werk over de transportarbeiders, dat vooral op een actueel sociaal onderzoek was gericht, ook historisch en documentair zeer verzorgd. Voor West-Vlaanderen behandelde hij Brugge, Oostende, Nieuwpoort, Ieper, Veurne, Menen, Kortrijk, Roeselare; voor elke plaats geeft hij een historische inleiding over de corporaties van het oud regime. Voor dit werk heeft hij heel wat lokale en algemene fondsen (Rijksarchief) doorzocht. Het medegeedeelde historisch materiaal is voor een paar plaatsen nog heden bijzonder waardevol, daar de auteur documenten heeft ingezien die sedertdien werden verspreid (Kortrijk) of vernield (Ieper).

Van den huize uit had de student een belangstelling voor oudheidkunde meegekregen. Gedurende de Leuvense studiejaren werd hij gewonnen — waarschijnlijk door persoonlijke ontmoeting met baron de Loë en met enkele Franse prehistorici op de historische congressen — voor de prehistorische en protohistorische archeologie. Verkenningen gedurende de vakantie op de Kemmelberg en de Scherpenberg (1892), toevallige ontdekkingen bij graafwerk te Emelgem, Zeebrugge, Assebroek, lieten hem een rijke oogst van allerlei archeologisch materiaal uit verschillende perioden verzamelen, die ten dele in de Musea van Jubelpark, ten dele in het Gruuthuse Museum te Brugge een onderkomen heeft gevonden. Aan deze vondsten heeft baron Gillès enkele korte mededelingen gewijd. Tot groter werk is het op dit gebied niet gekomen. Zijn activiteit was immers geheel opgeëist door de sociale werking en de politiek; de prehistorie volgde hij nog wel als amateur. Persoonlijk verzamelde hij liefst middeleeuwse schilderkunst en plastiek alsook het oude meubel. Het voorhistorisch onderzoek in West-Vlaanderen was ten andere in de handen gekomen van de uitstekende autodidact, pastoor Juliaan Claerhout van Pittem, die ditmaal op methodische wijze opgravingen (o.m. te Roeselare en Dentergem) heeft ondernomen en nog heden de grote naam uit West-Vlaanderen blijft in de geschiedenis van de prehistorische wetenschap in België.

Het teruggetrokken leven van zijn laatste jaren heeft baron Gillès geheel gewijd aan de geschiedenis. In de *Handelingen van ons Genootschap* publiceerde hij uit eigen huisarchief (fonds de Pélicy en van Huerne) een reeks brieven van Mgr. de Broglie

(1816-1821) en een varia van brieven uit de 16e eeuw. In voorbereiding hield hij een uitgave van het Dagboek van Jonker Christoffel van Huerne (1576-1589) dat vooral voor de militaire gebeurtenissen te Gent en in Vlaanderen belangrijk is.

Zijn laatste en omvangrijkste historisch werk is zijn *Album de famille*, dat hij in 1949 voor zijn familie liet uitgeven (in de handel is het niet) : een rijk geïllustreerd boek van ca. 500 bladzijden. Het werk is meer dan genealogie, het is een familiegeschiedenis. De auteur was te historisch en te sociaal voelend om zich tot het compileren van stamreeksen te kunnen beperken. In de inleiding schrijft hij zelf : „ Le but que nous poursuivons est d'écrire une histoire *vivante* et *enseignante* de notre famille. Entrant, autant que possible, dans les détails de la vie quotidienne de chaque génération, nous nous sommes efforcé de les faire revivre dans le cadre de leurs occupations, de leurs fonctions et de leurs soucis. ”

Voor dit werk beschikte hij over een zeer rijk, goed bewaard en gelukkig geconcentreerd archief : uit Antwerpen, 's Gravenwezel en Izegem waren de verschillende fondsen in zijn handen gekomen. Jarenlang heeft hij, te midden de stapels boeken en documenten op zijn studiekamer in de Wulfhagestraat vlijtig en volhardend gewerkt aan dit echte familiemonument. Daar heeft schrijver dezès hem jarenlang bezocht toen hij de vergaderingen van ons Bestuurscomité niet meer kon bijwonen, maar steeds gaarne een kort verslag hoorde over onze werkzaamheden en de stand van onze uitgaven. Zijn steeds welkome bezoeker vernam dan ook telkens hoe het stond met het Album, waarvan de auteur na 1949 nog een nieuwe uitgave — een *réduction* — voorbereidde. Hij vertelde gaarne de providentiële geschiedenis van zijn stam : de Doornikse stamvader „ Gilles ” was een hevig hervormingsgezinde en nam gewapend deel aan de beeldstormerij te Doornik in 1566. Daarop volgde de uitwijking naar Engeland, waar zijn kinderen gedoopt werden in de bekende hervormde vluchtelingenkerk van Sandwich. De volgende Gilles gingen zich vestigen te Amsterdam waar zij als kooplieden fortuin maakten; trouw aan hun Doornikse afstamming waren zij te Amsterdam leden van de protestantse Walenkerk. En dan kwam in 1641 het huwelijk van Abraham Gilles met de vrome katholieke Johanna van Heinsbergh : de kinderen uit dit huwelijk werden katholiek opgevoed en de stam werd weer katholiek. Een huwelijk met een Antwerpse erfdochter voerde de Amsterdamse Gilles in 1780 naar de Oostenrijkse Nederlanden; allianties met Pélichy (te Brugge gevestigd sedert 1753) en van Huerne brachten in de loop van de 19e eeuw bezittingen, titels en archief van deze families bijeen.

Tot de historische activiteit van baron Gillès mag ook zijn werk als kasteelheer gerekend worden. Te Gits bouwde hij in 1907 het neogotieke kasteel Mariasteen dat in de doorbraak van 1918 vernield werd en naar een gewijzigd neogotiek patroon op een nieuw terrein te Gits werd heropgebouwd.

Baron Gillès verbleef in de jaren 1920-1940 afwisselend in zijn herenhuis „De Visitatie” in de Wulfhagestraat — een huis dat door de vorige eigenaar, baron Jean de Brouwer, zeer sterk in neogotieke stijl was gerestaureerd — en in het grafelijk kasteel van Male. In 1955 kwam dan de overeenkomst met de monialen van de St. Trudoabdij: het grafelijk kasteel werd de nieuwe woning van de oude kloostergemeenschap en werd sedertdien flink gerestaureerd en aan zijn nieuwe functie aangepast. Deze historische daad van onze betreurde ondervoorzitter heeft een leven bekroond dat in al zijn uitingen de stempel draagt van „edeldom”, zoals onze voorouders zeiden: adel van stam, adel van geest en adel van hart.

BIBLIOGRAPHIE

1. *Découverte de quatre stations préhistoriques et de deux cimetières francs aux environs de Bruges.* — *Annales de la Société Royale d'archéologie de Bruxelles*, VII, 1893, p. 258-270.
2. *Les stations préhistoriques de la Flandre.* — *Annales de la Fédération archéologique et historique de Belgique. Congrès de Gand*, 1896, II, p. 28-36.
3. *Cordonnier d'Iseghem; tâcheron dans le système des engagements volontaires permanents.* — *Les Ouvriers des Deux-Mondes* 2e série, no 39, 52 pp., Paris, 1896.
4. *Le cimetière à inhumation et à incinération d'Emelghem.* — *Annales de la Fédération archéologique et historique de Belgique. Congrès de Malines*, 1897, p. 367-372.
5. *L'organisation du travail dans les ports flamands sous l'ancien régime et à l'époque moderne.* Louvain, 1899.
6. *Le régime du travail dans les principaux ports de mer de l'Europe. Rapport d'enquête.* Louvain, 1900.
7. *L'industrie de la cordonnerie en pays flamand.* Bruxelles, 1900. (In de reeks: *Les industries à domicile en Belgique*; ed. Office du Travail, 1899 ss.)
8. *L'outillage des stations néolithiques à ciel ouvert de la Flandre Occidentale.* — *Annales de la Fédération archéologique et historique de Belgique. Congrès de Bruges*, 1902, p. 204-206.
9. *Le mobilier des tombes à inhumation découvert à Emelghem,*

appartient-il à l'époque de l'établissement des Francs-Saliens dans nos provinces ?— *Id.*, p. 222-231.

10. *Ancien ouvrage de bois, découvert au port de Zeebrugge.* — *Annales de la Société d'Emulation* LV, 1905, p. 177.

11. (Samen met Baron A. de Loë). *Poteries recueillies dans les dunes d'Oostduinkerke.* — *Annales de la Fédération archéologique et historique de Belgique, Congrès de Gand, 1907*, p. 225-226; 408-410.

12. *L'industrie de la broserie en pays flamand.* Bruxelles.

13. *Lettres du prince de Broglie, évêque de Gand, au baron Jean de Pélicy et à Mr Joseph van Huerne (1816-1821).* — *Handelingen van het Genootschap voor Geschiedenis „Société d'Emulation” LXXXIII, 1940-46*, p. 48-111.

14 *Contribution à l'histoire des troubles politico-religieux des Pays-Bas au XVIIe siècle. Documents tirés des archives de la famille van Huerne.* — *Idem LXXXVI, 1949*, p. 90-144. (De nrs. 6, 8, 9, 10, 13, 23, 24, 29 in deze reeks van 36 documenten waren reeds gepubliceerd door A. Voisin in *Messenger des Sciences et des Arts*, VI, 1829-30, p. 250-252; 432-438).

15. *Album de Famille. Essai de généalogie complétée par des notices historiques concernant les barons Gillès de Pélicy, de Belgique, et les de Gillès, de France, issus d'une même souche originaire de nos provinces.* Groot in 8°, 466 pp., geïllustreerd.

A. VIAENE

Dinsdag 24 februari 1959 overleed te Sint-Andries Ridder Stanislas van Outryve d'Ydewalle, sedert 1942 lid van het Bestuurscomité van ons Genootschap.

Ridder Stanislas d'Ydewalle werd geboren op 5 december 1871 te Rijsel, van waar zijn moeder, geboren Aronio de Romblay, afkomstig was, en waar zij die dagen toevallig bij haar familie doorbracht. Haar zoon zou niettemin een rasechte Westvlaming worden en heel zijn leven trouw blijven aan Sint-Andries en aan het „Veld”, de schilderachtige streek ten zuiden van Brugge waar zijn voorouders sedert ongeveer een eeuw uitgestrekte bossen bezaten en waar hij, enkele jaren na zijn huwelijk met jonkvrouw Cécile van der Renne de Daelenbroek, het kasteel Tudor zou laten optrekken.

Zijn Westvlaamse landgenoten lagen hem dan ook het nauwst aan het hart. Het is hier de plaats niet om alles te vermelden wat ridder Stanislas op politiek en sociaal gebied verwezenlijkt heeft; wij zouden nochtans een zeer ontrouw beeld van zijn persoonlijk-

heid geven, gingen wij zijn aandeel in het maatschappelijk leven stilzwijgend voorbij.

Hij is een der meest actieve leden geweest van het St. Rafaëls-Genootschap, gesticht met het doel de Westvlaamse uitwijkelingen naar Amerika bij te staan. Later riep hij het Beschermingscomiteit der Franschmans uit West-Vlaanderen in het leven, waarvan hij tot in de jaren 1920 het sekretariaat zou waarnemen. In 1921 was hij een der voornaamste stichters van de plaatselijke maatschappij voor goedkope woningen „Eigen heerd is goud weerd”, en zou er lange jaren de voorzitter van zijn.

Geen wonder dat zijn streekgenoten hem, na de dood van Baron Paul Rotsart de Hertaing, tot burgemeester kozen. Zijn benoeming werd bij koninklijk besluit van 7 september 1921 bekrachtigd en driemaal achtereenvolgens vernieuwd. Zijn inhuldiging op 9 oktober 1921 was een enige gebeurtenis in de annalen van de Brugse randgemeenten. Tijdens de bezetting werd hij tijdelijk belet zijn ambt waar te nemen, doch na de bevrijding van Sint-Andries door de Canadese troepen (8 september 1944), nam hij onmiddellijk zijn taak weer op. Dit deed hij slechts uit plichtsbesef, want reeds op 5 januari 1945 vroeg de 73-jarige burgemeester ontslag, hetwelk hem bij besluit van de Regent op 19 januari 1945 eervol werd verleend. Onder zijn bestuur werd, in 1921, het huidige gemeentehuis aangekocht en beide jongensscholen (de gemeenteschool en de vrije school) gebouwd.

Het is gedurende de eerste wereldoorlog dat ridder Stanislas d'Ydewalle, geholpen door de toenmalige conservator van het Rijksarchief, baron Albert van Zuylen van Nijvelt, zich op de geschiedenis begon toe te leggen. Zijn eerste werk, de *Geschiedenis van het „Veld” of Zuid-Westelijk gedeelte van de Gemeente Sint-Andries*, werd door ons Genootschap uitgegeven (Brugge, 1921, 234 blz.); op de keerzijde van de titelpagina draagt het dit lakonisch inschrift: ANNO BELLI 1916! Het werk is, voor het grootste deel, een studie over het voormalige domein van de Sint-Andriesabdij op de parochie Straten. Daarom had schrijver de lijst van de abten van Sint-Andries door G. F. Tanghe opgesteld (*Beschrijving van Sint-Andries*, Brugge, 1857) als kader voor zijn uiteenzetting aangenomen en volledig herdrukt, welke wijze van behandeling nog een zekere onervarendheid verraadt.

De moedige vorser zou zich evenwel niet beperken tot het „Zuid-Westelijk gedeelte” van zijn gemeente. In 1930 „ter gelegenheid van het eeuwfeest van België's onafhankelijkheid” liet hij een *Beschrijving der Gemeente Sint-Andries* verschijnen (Brugge, 1930, 156 blz.). „Dit boek, — tekent de auteur aan in

zijn *Woord Vooraf*, — werd niet geschreven voor geleerden, historici of archivariissen"; de burgemeester van Sint-Andries had het vooral opgevat als een soort „familiealbum" ten gerieve van zijn „medeburgers en onderhorigen". Ook hier werd de abtenlijst van kanunnik Tanghe nogmaals volledig en letterlijk overgenomen (blz. 50-65). Een meer wetenschappelijke monografie zou in 1951 het licht zien onder de titel *Geschiedenis van de parochie Sint-Andries*. Dit laatste boek (Brugge, z.j., in - 8°, 302 blz.) getuigt ongetwijfeld van 's schrijvers pogingen om zijn stof volmaakter te beheersen en logischer in te delen.

Niet ver van het kasteel Tudor lag het grondgebied waar, vóór 1580, de Kartuize Sint-Anna ter Woestijne stond. Heden is het een boerderij met een uitgestrekte boomgaard; beide waren eigendom van ridder Stanislas d'Ydewalle. Het verklaart mede waarom hij de laatste bladzijden van zijn *Geschiedenis van het „Veld"* voor een *Beschrijving van het Klooster der Karthuizenrinnen gezegd Ste Anna in de Woestijn* (blz. 189-226) voorbeheld. Gedurende de tweede oorlog verzamelde ridder St. d'Ydewalle de stof voor een belangrijk werk: *De Kartuize Sint-Anna ter Woestijne te Sint-Andries en te Brugge, 1350-1792* (Brussel-Brugge, gr. in - 8°, 362 blz.). De chronologische orde, die de schrijver voorzichtigheidshalve getrouw volgt, heeft hem belet de originaliteit en het belang van zijn onderwerp volledig te doen uitkomen. De documentatie evenwel die in dit zware boek werd verzameld, is ongehoord rijk. Niet zonder reden bemerkt een nogal strenge recensent: „Si l'auteur n'est pas parvenu à résoudre toutes les difficultés spéciales que comporte l'historiographie de la chartreuse de Sainte-Anne-au-Désert, du moins est-il parvenu à rassembler à son sujet une foule d'informations précieuses. Judicieusement employé, son livre rendra service aux historiens de l'ordre et de la région brugeoise, aux spécialistes de la spiritualité et de la littérature dévote dans les Pays-Bas ainsi qu'aux fervents de l'Histoire de l'art" (E.H. Jos.-M. De Smet in *Revue d'histoire ecclésiastique*, XLI, 1946, blz. 112). De schrijver had trouwens met jeugdige geestdrift aan zijn boek gewerkt en het geschreven met dit nimmer afnemende vermogen tot bewondering, dat een van de schoonste trekken vormde van zijn edel karakter. „Het was voor hem — bekend de auteur in het Voorwoord, — een grote gunst deze *Geschiedenis* te mogen opstellen en het stemt hem tot diepe erkentelijkheid, als van dichtbij getuige te zijn geweest van het wonder gebeuren, dat zich op dat heilig plekje grond eeuwen lang heeft afgespeeld. Wellicht hebben wij ongelijk dit alles als een bloot historisch feit voor te stellen: de geheimzinnige draagkracht van het gebed reikt verder dan het

oogenblik dat voorbijgaat”.

Begaafd met een fijne smaak en bovendien beschikkend over een niet te versmaden fortuin, was ridder Stanislas d'Ydewalle een kieskeurige verzamelaar. Het kasteel Tudor wist hij met allerhande kunstwerken, oude stijlmeubelen en schilderijen te versieren. Zijn verzameling Torhouts aardewerk werd beroemd. Zijn collecties waren zeker nog rijker geworden indien zijn liefde tot de kunst niet geëvenaard ware door een onbepaalde edelmoedigheid. In dit imponerend en tevens betoverend kader, ontving hij graag zijn vrienden, oudheidkundigen en geleerden. De leden van ons Bestuurscomité zullen zich nog lang de buitengewone zitting herinneren, die op 2 juni 1953 in de werkkamer van Weledele Heer Stanislas d'Ydewalle gehouden werd, en zo gezellig door een avondmaal werd bekroond.

Zijn ingeboren goedheid, zijn onbetwiste eerlijkheid, zijn milde vrijgevigheid, zijn grote eenvoud die gepaard ging met een zeldzame hoffelijkheid en een gelijke eerbied voor iedereen, groot of klein, hadden hem een verdiende populariteit bezorgd. Met deze landelijke edelman verdwijnt wellicht een der laatste vertegenwoordigers van zijn klasse, doch omringd met de sympathie en de erkentelijkheid van het volk met hetwelk hij zich immer één had gevoeld (1).

DOM N. HUYGHEBAERT O.S.B.

Op 18 september 1959 overleed te Brugge Z.E.H. *Kanunnik Alfons de Meester*, die verscheidene jaren lid van het bestuurscomité van ons Genootschap is geweest. Een „in memoriam” zal in de volgende aflevering van onze Handelingen aan de afgestorvene gewijd worden.

PROF. F. GANSHOF BEKROOND.

Onze vereniging stuurt de hartelijkste gelukwensen aan Prof. Dr *F. L. Ganshof*, ons medelid, bij het ontvangen van de Staatsprijs voor het lustrum 1951-1959 voor de geschiedkundige wetenschappen. Naar het schijnt zou de grote medievist weldra zijn groot standaardwerk over de Carolingische periode uitgeven.

BENOEMING.

Z.E.H. *Kanunnik Paul Declerck*, professor in de kerkgeschiedenis

(1) Jos. DE SMET, *Ridder Stanislas d'Ydewalle overleden*, in *Brugsch Handelsblad*, 28 februari 1959; A.V., *Ridder Stanislas d'Ydewalle 1871-1959*, in *Biekorf*, 60, 1959, blz. 89; *Nieuwe Gids*, 27 februari, 1959.

aan het Brugs Seminarie werd tot lid benoemd van ons Comité. Ons nieuw comité-lid, die o.m. licentiaat is in de geschiedenis en reeds menig grondige historische studie uitgaf, is ongetwijfeld een flinke aanwinst voor onze vereniging.

GESCHIEDENIS

Nog over de parochieregisters. (Zie blz. 137)

Door de heer Sabbe, Hoofdconservator van het Rijksarchief, werd aan de gemeentebesturen medegedeeld, dat de fundatie Paternostre de la Mairieu zich belast, dit met de goedkeuring van het Algemeen Rijksarchief, met het microfilmeren van de parochieregisters van alle Belgische gemeenten. Door een kontrakt is die stichting verplicht een exemplaar van elke microfilm op het Algemeen Rijksarchief neer te leggen. Dit initiatief zal vele historische en biografische gegevens in veiligheid stellen!

Scientiarum Historia.

Dit jaar werd een nieuw driemaandelijks tijdschrift onder deze titel gesticht. Het beoogt de studie van de geschiedenis van de geneeskunde, de wiskunde en de natuurwetenschappen. In het eerste nummer verscheen een studie door Dr. L. Elaut over Nicolaus Mulierus (Muliers, Des Muliers) uit Brugge, de eerste medische hoogleraar te Groningen (1564-1630).

Belangrijke toponymische uitgave.

Weldra verschijnt het zeer belangrijk werk van archivaris dr. Maur. Gysseling: *Toponymisch Woordenboek voor België, Nederland, Luxemburg, Noord-Frankrijk en West-Duitsland (vóór 1226)*. Dit standaardwerk, dat niet minder dan 1500 bladzijden zal beslaan, wordt ongetwijfeld een grote aanwinst voor de toponymie. De naam van de auteur staat daar borg voor.

Volkskunde-Atlas voor Nederland en Vlaams-België.

Deze „Volkskunde-Atlas”, gedrukt op de pers van de Topografische Dienst van het Nederlandse Ministerie van Oorlog, zal minstens tien afleveringen, van elk tien kaarten, omvatten. De atlas, naar de prospectus mededeelt, zal waarschijnlijk uit zeven afdelingen bestaan, namelijk Volksgeloof en volksverbeelding; Volkswetenschap; Volksfeesten en periodieke volksgebruiken; Huiselijk leven; Gemeenschapsleven en ten slotte Bedrijf en Beroep. De kaarten zijn gedrukt op schaal 1 : 1.000.000 en komen zowel wat de schaal als de uitvoering betreft overeen met de kaarten van de Taalatlas van Noord- en Zuid-Nederland. Het commentaar bij

de eerste 10 kaarten omvat 72 pagina's. De prijs per aflevering (elk jaar hoogstens één) bedraagt f 18.

De „Biographie Nationale”.

De bekende uitgave, de Biographie Nationale, wordt door supplementen herzien en aangevuld. Een eerste fascicule verscheen in 1958 en behelst 448 kolommen. De levensbeschrijvingen gaan van Abattucci tot Hanssens. O.m. wordt een degelijke biografie gegeven door H. Nowé over Gwijde van Dampierre, de welbekende graaf van Vlaanderen.

Het bodemonderzoek van de Vlaamse kustvlakte en de geschiedenis.

De nieuwe gegevens te danken aan het stelselmatig bodemonderzoek van onze Vlaamse kustvlakte onder leiding van prof. Tavernier hebben geleid tot een confrontatie met de bevindingen opgedaan door de geschiedkundigen. Een soort colloquium werd op 14 januari 1958 gehouden te Gent. Aan de besprekingen geleid door de bodenkundige J. Ameryckx en de historicus A. Verhulst danken we thans een interessante studie: Enkele historisch-geografische problemen in verband met de oudste geschiedenis van de Vlaamse kustvlakte (Oostvlaamse Verbond van de Kringen voor Geschiedenis, Voorlichtingsreeks, nr 22, Gent, 1958). Het onderwerp werd ook behandeld door Dr. A. Verhulst (Historische geografie van de Vlaamse kustvlakte tot omstreeks 1200) in „Bijdragen voor de Geschiedenis der Nederlanden”, dl XIV (1959), blz. 37, en door J. Ameryckx (De ontstaansgeschiedenis van de Zeepolders), in Biekorf, dl. LX (1959), blz. 377-400. Beide studies worden door kaarten opgeluisterd.

Overheidszorg voor drinkwater in Vlaanderen.

Onder deze titel werd te Gent, in 1958, een studie uitgegeven door R. Boone. Voor drieëndertig steden van het voormalige graafschap Vlaanderen wordt dit onderwerp behandeld. Vele belangrijke wetenswaardigheden werden over de toestand in dit opzicht van onze oude Vlaamse steden gegeven.

In het Belgisch Historisch Instituut te Rome.

De reeds indrukwekkende serie uitgaven van dit Instituut werd verrijkt met een nieuwe studie, van de hand van de gewezen Belgische archivaris-generaal C. Tihon: Lettres de Grégoire XI (1374-1378). Het werk behelst 1389 nummers. De uitgaven van het Instituut zijn, zoals bekend, een voorname bron voor de kerkgeschiedenis in de middeleeuwen.

De wijnhandel van Frankrijk met de oude Nederlanden.

Over dit onderwerp verscheen in vertaling de belangrijke studie van J. Craeybeckx : *Un grand commerce d'importation : Les vins de France aux anciens Pays-Bas (XIIIe-XVIe siècle)*, in de reeks : *Ecole pratique des Hautes Études, Parijs, 1958, XXXII — 315 blz.*

De oorkonden van de Graven van Vlaanderen.

Het Rijksarchief van Gent bewaart een zeer groot aantal oorkonden van de Graven van Vlaanderen. Er bestonden twee oude gedrukte inventarissen. Een groot aantal oorkonden werden er niet geïnventarieerd. Thans wordt deze leemte aangevuld door de publicatie van C. Wyffels : *Rijksarchief te Gent. Inventaris van de oorkonden der graven van Vlaanderen. Chronologisch gerangschikt supplement (283 blz.)*. Opsporingen in het zo belangrijk Gents Rijksarchief worden zo op een degelijke wijze vergemakkelijkt.

Bronnen voor de geschiedenis van België te Wenen.

Algemeen is geweten, dat Wenen en haar archief en boekerijen buitengewoon vele gegevens bewaart die van grote betekenis zijn voor de geschiedenis van onze gewesten. Op verzoek van de Koninklijke Commissie voor Geschiedenis heeft J. Ruwet, docent aan de Leuvense Universiteit, gezorgd voor een overzichtelijke studie over die historische schat van Wenen : *Les archives et bibliothèques de Vienne et l'histoire de Belgique*. Brussel, 1956, Kon. Commissie voor Geschiedenis, 4°, XI-963 blz. Een boek aan te schaffen door al onze wetenschappelijke stedelijke bibliotheken

Vreemdelingen in de Zuidelijke Nederlanden.

Het statuut van de vreemdelingen in onze gewesten van af de 13e tot de 20e eeuw wordt behandeld in een degelijke studie van de hand van J. Gilissen, in het 10e deel van de *Recueils de la Société Jean Bodin : L'étranger*. De titel van de studie luidt : *Le statut des étrangers en Belgique du XIIIe au XXe siècle*. Die studie, die een 100tal bladzijden beslaat, is totaal nieuw. De juridische houding van het graafschap, van de kasselrijen en van de steden tegenover de vreemdelingen wordt in onderhavige studie nagegaan. Bevoorrecht waren de vreemde kooplieden, alsook de Lombarden en de Joden.

De geschiedenis van onze dagbladpers.

Een eerste degelijke studie, die aan dit onderwerp is gewijd, danken we aan A. Vermeersch die in het Inter-universitair Centrum voor Hedendaagse Geschiedenis, als Bijdrage 4, in 1958, publiceerde : *Bijdragen tot de geschiedenis van de Belgische pers, 1830-*

1848. De oorzaak van de overwegende betekenis van de Franstalige pers, ook in het Vlaamse land, wordt in die studie behandeld. Daar een dagblad destijds zeer duur was, konden alleen de gegoe-den zich er een aanschaffen.

De geschiedenis van de Boerenkrijg.

Te Hasselt werd een Centrum voor de Studie van de Boerenkrijg gesticht. In de „Mededelingen”, die tot nu toe verschenen, wordt het verloop van de Boerenkrijg en van de Franse overheersing in het Limburgse behandeld. Wellicht zou het Centrum ook bijdragen aanvaarden, die deze onderwerpen voor Vlaanderen zouden be-handelen.

J.D.C.

Bijeenkomsten van de Studiekring voor geschiedenis en oudheid-kunde van West-Vlaanderen.

De Studiekring voor Oudheidkunde en Geschiedenis van West-Vlaanderen vergaderde op 25 april te Kortrijk; er waren 23 aan-wezigen.

Na een inleiding van de heer A. Schouteet onderhield Z.E.H. A. Viaene de vergadering over „De stad Kortrijk in de geschied-schrijving”. Het was in de 16e eeuw dat Guicciardini en Marcantius voor het eerst iets neerschreven over Kortrijk als stad, maar baanbrekend werk zou in het begin der 17e eeuw geleverd worden door Gramaye, die ook voor Sanderus een veel gebruikte bron was. Daarna volgde een stilte tot aan J. Goethals-Ver-cruysse (°1759) die o.m. belangrijke hs. naliet over zijn eigen tijd; maar het is eigenlijk zijn vriend Voisin die aan het begin van de moderne historiografie staat. F. De Potter beschrijft in vier delen de geschiedenis van Kortrijk. In 1902 wordt onder impuls van deken De Gryse de Geschied- en Oudheidkundige Kring ge-sticht; we treffen er o.a. aan T. Sevens, baron Bethune, E.H. Van Cappel, Dobbelaere, Caillet. In 1958 sticht E.H. Jan De Cuyper een nieuw historisch genootschap De Leiegouw.

Vervolgens geeft de voorzitter van de nieuwe kring een over-zicht van de studies over 1302 die sinds 1952 verschenen zijn. Een belangrijk feit is de terugkeer naar de bronnen waardoor het slag-veld, de slag en de politieke achtergrond beter bekend worden. Daardoor komen een aantal traditionele gegevens op wankelbare grondslag te staan, zo o.a. de steen van Sigis waarover ter plaats met Prof. Strubbe van gedachten gewisseld werd.

Tot besluit van de bijeenkomst werd een bezoek gebracht aan de O.L.V. kerk.

L.D.

De Leiegouw.

De jonge Kortrijkse vereniging voor de studie van de lokale geschiedenis, taal en folklore in het Kortrijkse „De Leiegouw” gaf in de loop van 1959 twee afleveringen uit. De talrijke bijdragen die erin verschenen, worden in onze Boekenschouw vermeld. Uit het tijdschrift blijkt dat in de loop van 1959 zes vergaderingen werden gehouden, die goed werden bijgewoond en waar een tiental verslagen werden voorgedragen. We wensen de jonge vereniging, die in korte tijd een voorname plaats wist te veroveren in de historische en taalkundige studiemiddens, en daarbij een degelijk tijdschrift tot stand bracht, alle heil toe!

J.D.C.

OUDHEIDKUNDE EN KUNSTGESCHIEDENIS

Ook in 1959 was de Dienst voor Opgravingen van het Koninklijk Instituut voor het Kunstpatrimonium in West-Vlaanderen bedrijvig.

— *Kortrijk.* Een onderzoek op de Zwijnmarkt bracht enkele 4e eeuwse Romeinse scherven aan het licht. In de Conventstraat werd een 2 m brede muur gevonden die evenwijdig met de Leie loopt en waarschijnlijk uit de 13e eeuw stamt.

— *Wulveringem.* Van de romaanse kerk werd de westbouw en het halfronnd noordelijk zijkoor onderzocht.

— *Vinkem.* In fundering is de 12e eeuwse zuidelijke kruisbeuk-arm van de kerk niet verbonden met de zijmuur van de zuidbeuk, die ouder moet zijn.

— *Steenkerke.* Met het oog op de restauratie van de kerk werden verschillende muurgedeelten en funderingen onderzocht. Daaruit is gebleken dat de vierzijdige middentoren (12e eeuw) in een bestaande driebeukige kerk ingebouwd geworden is.

— *Zoutenaai.* Het terrein waarop vroeger het hof, de kerk en de pastorie gestaan hebben, werd opgemeten; een eerste bodemonderzoek bracht van de kerk een driezijdig gotisch koorplan aan het licht.

— *Sint-Kruis, Male.* Na de verschillende bouwwerken die tijdens de laatste jaren in het kasteel van Male uitgevoerd werden, bleef nog enkel de binnenkoer voor onderzoek vrij. Veldsteenmuren van een waarschijnlijk romaans gebouw werden in latere tijd door gotische funderingsblokken van baksteen doorbroken; eigenaardig genoeg, werden geen doorlopende muren gevonden die met deze blokken overeenstemden.

Tijdens de bouw van een school werd te *Harelbeke* een houten Romeinse waterput gevonden, die, naar de weergevonden voor-

werpen te oordelen, in de eerste helft van de derde eeuw in gebruik was.

L.D.

Oudheidkundige inventaris van West-Vlaanderen.

De Bestendige Deputatie van West-Vlaanderen heeft met ingang van 1 januari 1960 ons medelid, de heer Luc Devliegher benoemd tot wetenschappelijk medewerker bij de Provinciale Dienst voor Culturele aangelegenheden; hij is gelast met het opmaken van de inventaris van het oudheidkundig bezit van de provincie. Het Provinciebestuur herneemt hiermede de arbeid die in de loop van de voorgaande eeuw door Couvez, Naert e.a. ondernomen werd.

Ontgraving te Hulst.

Met de bouw van de Bollewerck- of Dobbele Poorte te Hulst, in Zeeuws-Vlaanderen, werd begonnen in 1506. Ze werd reeds vernield in 1596 tijdens het grote beleg van aartshertog Albert. Ruim 300 jaren lag die poort verborgen onder de grond. Ze was dan ook in vergetelheid geraakt. In 1956 werden pogingen aangewend om de puinen ervan te ontgraven. Het bodemonderzoek in de stadsvestingen gedaan werd met succes bekroond. Publicaties van de heer P. J. Brand, bibliothecaris van de Oudheidkundige Kring „De Vier Ambachten”, die zelf de grote stuwkracht was bij het ontgravingswerk, hebben het belang van deze oude dubbele toren doen uitschijnen.

Tekeningen van schilder en etser Albert Flamen (XVIIe eeuw).

Het prentencabinet van de Koninklijke Bibliotheek van Brussel heeft een album aangeworven waarin 50 tekeningen voorkomen van Albert Flamen, die geboren werd te Brugge omstreeks 1620 en te Parijs werkte van 1648 tot 1669. Flamen behandelde religieuze en mythologische onderwerpen. Ook muntte hij uit in het etsen van dierentaferelen, bijzonder van vogels. Hij behoort tot de zogenaamde Antwerpse graveurschool. Zoals menig ander Vlaming uit die school vond hij werk in het buitenland en werd zelfs aldaar ontboden.

J.D.C.

Herstelling van de Sint-Salvatorstoren te Brugge.

De neo-romaanse bekroning van de Sint-Salvatorshoofdkerk te Brugge wordt thans, na iets meer dan een eeuw bestaan, aan een grondige herstelling onderworpen. Deze torenspits die in het Brugs stadsbeeld burgerrecht verkreeg, werd in 1844-46 door architect P. Buyck opgetrokken. De spoedige verwerking van deze verdieping van de aloude toren, wijst er op dat het aangewend materiaal, natuursteen en gele baksteen, niet deskundig gekozen werd.

Te Gent. Tentoonstelling van Vlaamse wandtapijten uit Spanje.

Van 19 juli tot 20 september 1959 hield de Stad Gent in het Museum voor Schone Kunsten en gedeeltelijk ook in de Sint-Baafskerk, een voorname tentoonstelling van Vlaamse tapijten van de XVe tot de XVIIe eeuw, uit Spaans bezit. De twee en veertig tapijten konden slechts een bescheiden beeld oproepen van de rijkdom aan Vlaams tapijtwerk der Spaanse verzamelingen.

De catalogus bevat van de hand van dr. J. Duverger een merkwaardige inleiding over het wandtapijt, de Zuidnederlandse productie en de tentoongestelde tapijten in het kader van de geschiedenis van de Vlaamse legwerkkunst. Ondanks de beperkte tijd waarover lic. E. Duverger beschikte om de catalogus op te stellen, wist hij er een belangwekkende uitgave van te maken, dank zij de documentatie van het bedrijvig Centrum voor de Geschiedenis van de Textiele Kunsten te Gent en inlichtingen bezorgd door E. H. Prof. Dr. J. K. Steppe.

Max J. Friedländer overleden.

In oktober 1958 is te Amsterdam de bekende en zo verdienstelijke Duitse kunsthistoricus Max J. Friedländer overleden. Hij was op 5 juni 1867 te Berlijn geboren. Onovertroffen kenner van de middeleeuwse Nederlandse schilderkunst publiceerde hij vanaf 1924 het standaardwerk „Die altniederländische Malerei”. Dit werk, waarvan later een heruitgave te Leiden verscheen, bestaat uit veertien boekdelen en blijft het wetenschappelijk instrument voor de studie van de zgn. „Vlaamse Primitieven”.

Veiling Friedländer te Amsterdam.

Op 17 maart 1959 werden te Amsterdam de kunstwerken uit de nalatenschap van Max J. Friedländer geveild. Naast schilderijen uit de Italiaanse en Noord-Nederlandse School, kwamen volgende Vlaamse schilderijen onder de hamer: een oude kopie naar de Kruisafneming van Hugo Van der Goes (8.000 gulden), een Jan van Hemessen, voorstellende Christus in gesprek met een Vrouw (28.000 gulden) en een Portret van een jonge Vrouw, door Frans Pourbus de Oude (9.000 gulden).

Jan van Eyck alias Jan van der Moelen

De bevindingen en mededelingen van Jan Goris uit Arendonk, waaruit zou blijken dat Jan van Eyck stamde uit een Arendonkse valkeniersfamilie kunnen hier, met het nodige voorbehoud, vermeld worden. Men verwacht de publicatie van de archiefstukken waarop Goris steunt.

Met genoegen stellen de aanhangers van Renders' thesis

„Hubert van Eyck personnage de légende” vast, dat Hein en Jan van der Moelen (alias Hein en Jan van Eyck) geen broeder hebben gehad die Hubrecht zou hebben geheten. Dit bewijst hoe omzichtig men hoeft tewerk te gaan in de interpretatie van de documenten, want het bestaan van Hubrecht van Eyck, mag, wetenschappelijk gesproken, tot hiertoe niet in twijfel worden getrokken. Uit het argument *e silentio* van het Arendonks archief is in gezegde zin niets te besluiten, in de louterre veronderstelling dat uit deze bescheiden ooit werkelijk iets te halen zal zijn in verband met de schilder Jan van Eyck.

Vondst van een grisaille-schildering van Hieronymus BOSCH, in het Stedelijk Museum te Brugge.

Door tussenkomst van de vroegere „Vrienden van het Museum” werd in 1907, door Staatsminister A. Beernaert, het drieluik aan de stad Brugge geschonken, voorstellende het Laatste Oordeel, en getekend Hieronymus Bosch. Het schilderij was herkomstig van de verzameling E. Gravet, te Parijs.

Het drieluik prijkte in een aantal tentoonstellingen en nl. te Brugge, in de tentoonstelling van Het Gulden Vlies (1907), te Oostende in de tentoonstelling „Het Fantastische in de Kunst (1953), te Venetië in het Belgisch Paviljoen van de Biennale (1954), in de Oude Pinacothek te München (1957) en tenslotte te Madrid in „El Arte Flamenco en las Colecciones Espanolas” (1958).

Toen het schilderij uit Spanje terugkwam, werd zijn toestand nagezien. Opnieuw bemerkte men de sporen van een compositie op de keerzijde der luiken. Deze sporen waren reeds meermaals opgemerkt geweest en o.m. M. J. Friedländer had ze in zijn *Alt-niederländische Malerei* genoteerd. Toen het schilderij in 1936 door J. Van der Veken werd gerestaureerd heeft deze restaurator de achterzijden van de deuren blijkbaar niet behandeld.

Nu werd aan dhr. C. Leegenhoek te Brugge de kans geboden om de rug der panelen te onderzoeken. Zonder enige moeilijkheid kwam een grisailleschildering aan het licht, voorstellende een merkwaardige Doornenkroning. Deze compositie verdeeld over de twee vleugels, wanneer het drieluik gesloten wordt, is gevat in een geschilderde omlijsting, als een soort venster, een opvatting die bij Bosch nog aangetroffen wordt (bv. op de keerzijden van de Bekoring van Sint Antonius, van Lissabon). Bovendien sluiten de twee helften bij elkaar aan, alleen doorsneden door de naad tussen de twee panelen die langs deze kant oorspronkelijk geen lijstwerk droegen. Ook deze eigenaardigheid is kenmerkend voor Bosch (bv. de keerzijden der vleugels van de Hooiwagen).

De grisaille met de Doornenkroning is echter eertijds zeer gehavend geweest, nl. door de bewerking van het hout teneinde de panelen te verstevigen. Er zijn aldus onherstelbare leemten in de compositie ontstaan. Deze beschadigingen nemen niet weg dat men onmiddellijk kan vaststellen dat het werk rechtstreeks teruggaat op Hieronymus Bosch. Waar men aarzelend stond om het drieluik aan de Brabantse meester toe te schrijven, zal de grisaille van de keerzijden nu de kunsthistorici overtuigen.

Nieuwe ontdekking in het Groeningemuseum, te Brugge.

Sedert de schilderijen van het Groeningemuseum, ook met het oog op het uitgeven van een nieuwe catalogus, grondiger werden onderzocht, zijn heelwat onbekende gegevens over herkomst, oorspronkelijke toestand en toeschrijving aan het licht gekomen.

In 1926 schonk baron Houtart, naast andere waardevolle schilderijen, een paneel van Keulse herkomst, voorstellende Christus aan het Kruis, aan de stad Brugge. Gedurende enkele jaren werd het fonds Houtart in het stadhuis bewaard. Thans prijken deze schilderijen in het Stedelijk Museum.

Het schilderij dat de Kalvarie voorstelt, werd circa 1858 te Keulen aangekocht door Sir John Gutton uit Brugge en kwam later in de verzameling van baron E. Houtart, te Monceau-sur-Sambre. Ingevolge een studie van E. Buchner mag het toegeschreven worden aan de „Meister der Strauss' chen Madonna". Het dagtekent van circa 1440-1450.

De achterzijde van het paneel vertoonde belangwekkende sporen van overschildering dewelke zojuist verwijderd werden. Een belangwekkende compositie die de H. Dorothea voorstelt, kwam aan het licht en zet de toeschrijving van E. Buchner nog meer kracht bij.

J. de B.

Boekenschouw

Bibliografie voor de Geschiedenis van het oude graafschap Vlaanderen en de provincie West-Vlaanderen

(1 september 1958 — 31 september 1959)

Voor de regels, die bij de samenstelling van deze Bibliografie werden gevolgd, zie *Hand. Emul.*, LXXXVIII (1951), p. 172.

Aan de Bibliografie hebben medegewerkt: D. Cracco, Z.E.H. J. De Cuyper, A. de Schietere de Lophem, E.H. A. Deschrevel, dr. J. De Smet, dr. L. Devliegheer, Dom N. Huyghebaert, dr. A.C.F. Koch, O. Mus, Dom A. Pil, A. Schoutet en drs. L. Danhieux, aan wie de leiding werd toevertrouwd.

I. HULPWETENSCHAPPEN

1. BIBLIOGRAFIE — ICONOGRAFIE

- 1 J. Dhondt, A. Scufflaire, J. Bovesse, M. Bruwier, M.E. Dumont, E. Hélin, H. Joosen, J. Kruithof en J. Muller, *Bibliografie van de Geschiedenis van België, 1957*. — BTFG., XXXVI (1958) 877-929; 1393-1444.
- 2 A. Duchesne, *Témoins et sources de l'histoire militaire en Belgique*. — Revue intern. d'histoire militaire (édition belge), 1959, no 20, blz. 642-678.
Bevat een kostbare bibliografie van 1940 tot 1959.
- 3 J. D(e) C(uyper), *Recente studies in verband met de slag van Groeninge*. — De Leiegouw, I (1959), 63-66.
Studies verschenen sedert 1952.
- 4 V. Gaublumme, *Onze bibliografie*. — LA., XI (1959) 143-148.
23 nummers!
- 5 H. Stalpaert, *Pastoor Leroy*. — B. LIX (1958) 385-395.
Bibliografie van „Zeisels en vertellingen”.
- 6 H. J. Van de Wijer, H. Draye en K. Roelandts, *De plaatsnamenstudie in 1956*. — Hand. Kon. Commissie voor Toponymie en Dialectologie, XXXVI, (1957) 427-480.
Niet genummerde bibliografie; zonder index.
- 7 K. Roelandts, *De Persoonsnamenstudie in 1956*. — Hand. Kon. Commissie voor Toponymie en dialectologie, XXXI (1957) 481-498.
- 8 J. Pauwels, *De Nederlandse Taalkunde in 1956*. — Handel. Kon. Commissie voor Toponymie en Dialectologie, XXXVI (1957) 335-425.
306 nummers, met Auteurslijst.

- 9 E. Willekens, *Bibliografisch Overzicht 1958*. — Spiegel der Letteren, III (1959) 36-64.
Bibliografie van de Nederlandse Letterkunde, naar perioden gerangschikt.
- 10 J. Soete, *De stadsbibliotheek te Kortrijk*. — WV., VII (1958) 327-331.
- 11 C. De Baere, *De verzameling brieven in het Archief van de Koninklijke Vlaamse Academie voor Taal- en Letterkunde. Inventaris*. — KVAJb., 1959, 131-145.
O.m. Brieven van F. J. Blicck aan Eug. van Oye, briefwisseling Gailliard-Scharpé over de bibliotheek van E. H. Jozef Gezelle, en briefwisseling P. van Duyse.
- 12 E. Duverger en E. Roobaert, *Literatuuroverzicht betreffende de geschiedenis der textiele kunsten in de Nederlanden* (1957). — Artes Textiles, IV (1957-1958) 116-154.
- 13 C. Wyffels, *Inventaris van de oorkonden der graven van Vlaanderen. Chronologisch gerangschikt supplement*. Gent, Rijksarchief, z.j. (1958), 8°, 283 blz.
- 14 H. Tribout de Morembert, *Chartes et documents concernant le Nord de la France (Flandres, Artois, Tournaisis) conservés aux archives de la ville de Metz*. — Bull. Soc. Antiquaires de la Picardie, 1958, p. 102-154.

2. PALEOGRAFIE — SIGILLOGRAFIE OORKONDENLEER

- 15 M. English, *Cuique suum*. — T., XXXVIII (1959) 972.
Over een prent (1677) van de Brugse S. Laureinskapel in de Bogaarde.
- 16 O. De Sloovere, *Identificatie van portretten op een schilderij in de Potteriekerk te Brugge*. — Hand. Em., XCVI (1959) 125-132.
- 17 N. Huyghebaert, *Le comte Baudouin II de Flandre et le „custos” de Steneland. A propos d'un faux précepte de Charles le Chauve pour Saint-Bertin (866)*. — Revue bénédictine. LXIX (1959) 49-67.
Le faux précepte de Charles le Chauve (*Diplomata belgica*, no 36), qui porte la date de 866, aurait été fabriqué entre 900 et 918 par le *custos* de Saint-Sauveur de Steneland pour se défendre contre les usurpations de Baudouin II, abbé-laïc de Saint-Bertin. J'avais cru trouver de nouveaux arguments pour asseoir l'identification *Stene(t)land* = Steenkerke déjà proposée par L. Cousin en 1870; mais ils ne résistent pas aux objections que m'a présentées depuis M. A. Verhulst.

N.H.

18 L. Indestege, *Schmuckformen auf flämischen Einbänden in ausgehenden Mittelalter beschriftete Rankenplatten.* — Gutenberg Jahrbuch, 1958, 271-287.

19 J. De Baets, *De handschriften van het „Lam Gods“.* — W.T., XIX (1959) 101-106.

Schr. heeft de teksten door van Eyck op de panelen van het „Lam Gods“ geschilderd trachten te ontcijferen. Het onderzoek biedt maar een schrale oogst.

N.H.

20 J. D(e) C(uyper), *Ontdekkingen en opgravingen te Kortrijk.* — De Leiegouw, I(1959) 125-126.

Zerken uit de Sint-Maartenskerk, Romeinse scherven langs de Leie, resten van het eerste kasteel.

21 J. De Cuyper, *Oude gedenkstenen in de Sint-Maartenskerk te Kortrijk.* — B., LX (1959) 111-114.

22 St. Leurs, *Oudenburg. Gemeentewapen.* — WT., XIX (1959) 345-348.

De oudste zegels vertonen een poort met twee poortopeningen, iets dat in de middeleeuwen uiterst zeldzaam moet geweest zijn. Zou deze voorgestelde dubbele poort de in de 11e-12e eeuw nog bewaarde Romeinse poort zijn? „Het schijnt mij van wel“.

N.H.

3. AARDRIJKSKUNDE — TOPONYMIE NAMENKUNDE — VOORGESCHIEDENIS TAALKUNDE

23 J. Ameryckx, *Bodem en bewoning in de Zeepolders.* — Natuurwetenschappelijk Tijdschrift, XL (1958) 176-193.

Zie bespreking van A.V. in *Biekorf*, IX (1959) 56-57.

24 A. E. Verhulst, *Middeleeuwse inpolderingen en bedijkingen van het Zwin* — Bull. Société belge d'Etudes géographiques, XXVIII (1959) 21-54, 3 afb. (résumé français).

25 J. Mertens, *Oudenburg en de Vlaamse Kustvlakte tijdens de Romeinse periode.* — B., LIX (1958) 321-340.

26 R. De Keyser, *Ontstaan van het wegen- en waterwegennet ten noorden van Brugge. Invloed van de Gentse St.-Pietersabdij.* — B., LIX (1958) 305-308.

27 F.L. Ganshof en J.B. Poukens, *De Loire, eens Germaans-Romaanse Taalgrens?* — WT., XIX (1959) 343-346.

28 D. A. Stracke, *Marginalia bij Tours 813.* — WT., XIX (1959) 377-384.

- 29 J. Stengers, *Les origines de la frontière linguistique ou de la légitimité de l'hypothèse historique*. — Latomus, XVIII (1959) 366-395; 593-611.

Dénonce un vice de méthode : l'étendue de nos ignorances n'a jamais été dénoncée. De 406/7 à 625/640, on ne possède pas le moindre bout de texte pour reconstituer l'histoire des invasions. Ce silence, — et quelques autres ! — n'empêche pas les historiens de bâtir des hypothèses sur l'origine de la frontière linguistique. Hypothèses „savantes” c.à.d. qui se donnent assez de „sérieux” pour ne pas être confondues avec des „romans historiques”, mais qui n'ont pas, pour cela, plus de consistance.

N.H.

- 30 W. Pée, *Anderhalve eeuw taalgrensverschuiving en taaltoestand in Frans-Vlaanderen*. Amsterdam, N.-Holl. Uitg. Mij., 1957, 74 blz., 15 kaarten. (Bijdragen en Mededelingen der Dialectencommissie van de Koninklijke Nederlandse Akademie van Wetenschappen, XVII).
- 31 J. De Langhe, *Toponymica uit de Kuststreek*. — B., LIX (1958) 245-249, en LX (1959) 22-24 en 186-187.
- 32 J. de Brouwer, *Toponymie van Impe*. — LA., X (1958) 97-134, kaart.
- 33 A. Carnoy, *Oorsprong en Geschiedenis van de Nederlandse Fruitnamen*. — KVAVM, 1959, 33-43.
- 34 J. Grauls, *Hoe het werd en hoe het moet zijn. Opstellen over oorsprong en betekenis van woorden en gezegden*. Leuven, Davidsfonds, 1957 (Keurreeks nr. 65), 342 blz.
Het hoofdstuk *Van vrijen en vrijers* (blz. 241-286) behandelt ook Westvlaamse toestanden o.m. te Dudzele en te Kortrijk.
- 35 C. De Baere, *Het Algemeen Vlaamsch Idioticon van L. W. Schuermans. Tijdgenoten getuigen*. — KVAVM, 1959, 237-250.
Over het ontstaan van het Westvlaamsch Idioticon van L. L. De Bo, zie blz. 247-284.
- 36 A. Viaene, *Geen middelnederlands „spellewerc”*. — B., LIX (1958) 297-300.
- 37 A.V.(iaene), *De dagen in de Vlaamse Historiënamen*. — B., LX (1959) 88.
Kwade Maandag, Schuwe Maandag, Vliegende Maandag, Kwade Woensdag, Vreselijke Woensdag, Goede Vrijdag.
- 38 F. Messiaen, *Vliegende Maandag en Schuwe Maandag*. — B., LX (1959) 118-120.
- 39 J. De Smet, *De eerste „Vliegende Maandag” in West-Vlaanderen*. — B., LX (1959) 137-139
24 aug. 1914.

- 40 O. Leys, *De bij- en beroepsnamen van Germaanse oorsprong in de Westvlaamse Oorkonden tot 1225*. — MVNL, XXXIII (1957) 105-125.
- 41 F. Debrabandere, *De populariteit van de naam Maria in Vlaanderen tijdens de Middeleeuwen*. — MVNL, XXXV (1959) 27-30.
- 42 F. Debrabandere, *Aantekeningen uit de Kortrijkse antroponymie van omstreeks 1400*. — MVNL, XXXIII (1957), 7-16.
- 43 F. Debrabandere, *Romaanse invloeden bij de Kortrijkse persoonsnamen van omstreeks 1400*. — De Leiegouw, I (1959) 95-105.
- 44 F. Debrabandere, *Kortrijkse persoonsnamen omstreeks 1400*. — Werken uitgegeven door de Kon. Com. voor Toponymie en Dialectologie 8, Tongeren, 1958, in 8°, XX + 264 blz.
- 45 D. Cracco, *Roeselaarse voornamen in 1957*. — B., LX (1959) 79-81.
- 46 D. Cracco, *Roeselaarse voornamen in 1958*. — B., LX (1959) 134-136.
- 47 J. Viérin, *Gallo-Romeinse sporen te Kortrijk*. — WV, VII (1958) 324-326.
- 48 R. Crois, *Voorhistorische woonplaatsen te Steenbrugge*. — B., LX (1959) 181-184.
- 49 M. Amand et H. Delerive, *Recherches archéologiques dans le Tournaisis*. — AC., XXV (1956) 433-438.
- 50 M. Amand, *Nouvelles substructions d'époque romaine à Tournai*. — AC., XXV (1956) 428-433.

4. GENEALOGIE — LEVENSBERICHTEN

- 51 L. A. Bouly de Lesdain et P. Daudruy, *Notices généalogiques sur quelques familles patriciennes de Dunkerque et sur d'autres qui leur sont alliées*. Fécamp, 1959, 301 p.
Betreft o.m. de families Abeele (te Veurne, 17e eeuw), de Baecque (te Nieuwpoort, 17e), Frederyckx (te Ieper en te Nieuwpoort, 16e-17e), Lambrecht (te Brugge, 16e-17e), Lauwereyns (te Brugge, 14e-15e-16e), de Meulenaere (te Nieuwpoort, 17e), Rycx (te Brugge, 17e), van Cauwenberghe (te Oostende, 17e eeuw).
- 52 Flandre Occidentale, *Dépouillement des Questionnaires*. — MDN., XIV (1959) 155-160.
- 53 W. Van Hille, *Famille van den Abeele (Loo)*. — De Schakel, XIV (1959) 34-53, 72-84.
Veurne-Ambacht, 17e en 18e E.

- 54 D. C(racco), *De Ieperse familie Baelde te Roeselare*. — B., LX (1959), 222-223.
In de XVIIe eeuw.
- 55 W. Van Hille, *Famille Cheys*. — MDN., XIII (1958) 306-310.
Te Poperinge, 17e en 18e eeuw.
- 56 L. van Renynghe de Voxvrie, *Descendance de Thomas Corneille*. — Tablettes des Flandres. Document II. Bruges, 1959.
- 57 W. Van Hille, *Généalogie Floor*. — MDN., XIV (1959) 267-270.
Te Poperinge, 16° en 17° eeuw.
- 58 J. C. Maris van Sandelingenambacht, *Een onderzoek naar de herkomst der Haitsma Mulier's*. — De Nederlandsche Leeuw, LXXVI (1959) 3-13.
Familie Mulier, poorters van Kortrijk in de 16e en 17e eeuw.
- 59 P. Malou, X. van Oost, *Hovyn ou Hovines*. — Le Parchemin, 6e serie, (1959) 11-12, 45-47, 86-88.
Te Menen en Ieper, 17e-20e eeuw.
- 60 L. A. Bouly de Lesdain, *Rybens*. — MDN., XIV (1959) 144-147.
Te Nieuwpoort, 18e en 19e eeuw.
- 61 R. Goffin, *Les du Tomboy en Flandre*. MDN, XIV (1959) 132-135.
Te Brugge, 17e-19e eeuw.
- 62 J. Goris, *De Herkomst van Jan van Eyck*. Kasterlee. Breda (1959), 44 blz.
De Van der Moelne's Van Eyck zijn valkeniers te Arendonck. Uit die familie stamde Jan, die zijn kennis opdeed in de priorij van Korsendonk. Zijn echtgenote, Margriet van Wuflet, komt uit Maaseik, waar zijn zuster Augustines was en waar zijn dochter later in het klooster trad. Korsendonk was een priorij van Augustijnen... „Wij beseffen zeer goed dat wij het probleem Van Eyck niet opgelost hebben”. Inderdaad.
L. Da.
- 63 F. Muûls, *Le Maréchal Comte de Chanclos, Gouverneur d'Ostende et les Siens*. — Carnet de la Fourragère, XIII (1959) 1-14.
Propriétaire du château de Lesve, le baron Muûls se devait d'écrire l'histoire du plus glorieux de ses devanciers.
L. Da.
- 64 B. van de Walle, *Jean-Baptiste De Lescluze, négociant et armateur brugeois (1780-1858)*. — Hand. Em., XCVI (1959) 64-88.

- 65 J. Van Bergen, *F.A. Snellaert (1809-1872)*. — VG., XLIII (1959) 669-673.
Voorman uit de Vlaamse Beweging (Kortrijk, 21 juli 1809 — Gent, 3 juli 1872).
- 66 R. Fieuw, (*Verschaeve*) *de dramaturg*. — WV., VIII (1959) 266-272.
- 67 V. Vanden Bussche, (*Verschaeve*) *de estheet*. — WV., VIII (1959) 260-265.
- 68 J. De Cuyper, (*Verschaeve*) *de religieuze kunstenaar*. — WV., VIII (1959) 254-259.
- 69 A. Demedts, (*Verschaeve*) *de dichter*. — WV., VIII (1959) 247-253.
- 70 A. Vander Plaetse, *De andere Verschaeve*. — WV., VIII (1959) 273-278.
- 71 J. Geldhof, *Kanunnik Joseph Dochy*. — WV., VIII (1959) 379-382.

5. FOLKLORE

- 72 A. Schreiber, *Die Zwölf Heiligen Nächte im französischen Eigenkirchenrecht. Rechtsbrauchtum und Volksliturgie in der Isle de France und in Flandern*. — Historisches Jahrbuch, 77 (1958) 214-220.
- 73 M. Broeckhove, *Weerkundige Volkskalender voor het Vlaamse Land*. — Gent, 1959, in—8°, 210 blz.
Zie bespreking van A. V. in *Biekorf*, LX (1959) 253, en scherpe kritiek in *WT.*, XIX (1959) 318-319 en 365.
- 74 H. Stalpaert, *Oudvlaamse Volksliederen op vliegende bladen. Historie en Folklore*. — Heule, 1959, in 8°, 60 blz.
Zie bespreking A.V. in *Biekorf*, LX (1959) 30.
- 75 H. Stalpaert, *De Ballade van Pyramus en Thisbe. Twee nieuwe lezingen van een oud volkslied*. — B., LIX (1958) 341-352.
- 76 K. M. De Lille, *'t Manneke uit de Mane. Volksalmanak voor Vlaanderen*. — B., LX (1959) 41-46.
- 77 C. Devyt, *Molens*. — WV., VIII (1959) 343-345.
- 78 A. Viaene, *Historische stoeten in Vlaanderen*. — WV., VIII (1959) 165-181.
- 79 K. De Busschere, *Westvlaamse volkshumor*. — WV., VIII (1959) 108-117.
- 80 A. V(iaene), *De legende van de metselaarsketel in de O.-L.-Vrouwkerk te Brugge*. — B., LIX (1958) 193-197.
- 81 H. Stalpaert, *De liederen over Centen De Groof, de Brugse vliegenger*. — B., LX (1959) 47-50.

- 82 A. V(iaene), *Een reuzin in de ommegang te Diksmuide, 13 juni 1381*. — B., LIX (1958) 304.
- 83 E. I. Strubbe, *Het Goede vrijdagskind te Ieper*. — B., LIX (1958) 289-296.
- 84 L. Bekaert, *Kortrijkse folklore in verband met de verkering*. — De Leiegouw, I (1959) 107-119.
- 85 A. Bonnez, *De aflezer van Krombeke*. — B., LX (1959) 74-78.
- 86 L. Dendooven, *De Ommegang van Lissewege*. Lissewege, Uitgave „Ter Doest”. 32 blz. geill.
- 87 K. R. Berquin en D. C(racco), *Strooien van palmtakjes op de kist*. — B., LX (1959) 372.
Nieuw uitvaartgebruik te Nieuwpoort en te Roeselare.

II. ALGEMENE GESCHIEDENIS

1. GESCHIEDENIS VAN VLAANDEREN

- 88 A. Viaene, *Judith van Vlaanderen*. — B., LX (1959) 33-39.
- 89 J. B. Bruce Ross, *Rise and Fall of a twelfth - century clan. The Erembalds and the murder of count Charles of Flanders, 1127-1128*. — Speculum, XXXIV (1959) 367-390.
Een onderzoek naar de omstandigheden waarin de Erembald's in macht groeien en plots verval.
A.P.
- 90 J. De Smet, *De h. Karel de Goede, graaf van Vlaanderen*. — WV., VIII (1959) 62-64, geill.
- 91 J. Baerten, *La participation d'Arnoul V, comte de Looz, à la bataille des Eperons d'or (1302). A propos d'un débat*. — BTFG, XXXV (1957), 771-777.
Selon l'auteur, Arnoul V n'a pas participé à la bataille de Courtrai, contrairement à ce que croit M. Gorissen.
- 92 H. van Werveke, *La famine de l'an 1316 en Flandre et dans les régions voisines*. — RN., XLI (1959) 5-14.
- 93 G. E. Fussell, *Low Countries' Influence on English Farming*. — The English Historical Review, LXXIV (1959) 611-622.
Op uitnodiging van Edward III vestigden zich Vlaamse boeren in Yorkshire.
- 94 H. van Werveke, *Lodewijk, graaf van Nevers en van Rethel, zoon van de graaf van Vlaanderen (1273 ?-1322), een miskende figuur*. — KVAB. Med. Lett., XX (1958) nr 7, 74 p.
- 95 P. Rogghé, *Simon de Mirabello in Vlaanderen*. — AM, IX (1958) 5-56.

- 96 H. Vangassen, *Een „Bezoek” in 1336.* — LA., X (1958) 352-370.
Lodewijk van Nevers, graaf van Vlaanderen, laat te Ninove, Aalst en Rotselaar enkwesteren nopens de wederzijdse rechten van de St. Cornelius-abdij, de heer van Ninove en de baljuw van Aalst, vertegenwoordiger van de graaf zelf. Kort daarop werd Lodewijk van Male opvolger van Hendrik van Vlaanderen, heer van Ninove en Rotselaar. Wat een oplossing te wege bracht.
- N.H.
- 97 J. De Smet, *De verbeurdverklaringen in het Brugse Vrije en in de smallen steden aldaar na de slag bij Westrozebeke (1382-1384).* — Hand. Em., XCV (1958) 115-136.
- 98 A. Viaene, *Het 13de ordekapittel van het Guldenvlies 1478 (in de St. Salvatorskerk te Brugge).* — WV., VIII (1959) 65-67. Geill.
- 99 T. Van Biervliet, *Joost de Hurtere en de „Vlaemsche Eylan-den”.* — B., LX (1959) 129-133.
- 100 K. Ohly, *Nicolaus : De preliis et occasu ducis Burgundie historia, und drei andere Straszburger Flugschriften gegen Karl von Burgund aus den Jahren 1477/1478.* — Zeitschrift für die Geschichte des Oberrheins (Karlsruhe), CVI (1958), 53-93 en 277-363.
Tekstuitgave met kommentaar.
- 101 A. Viaene, *Weddenschappen op de vermiste Hertog, na de slag bij Nancy. 1477.* — B., LIX (1958) 353-357.
- 102 H. Wiesflecker, *Maximilian I. und die habsburgisch-spanischen Heirats- und Bündnisverträge von 1495/96.* — Mitteilungen des Instituts für Österreichische Geschichtsforschung (Wien), LXVII (1959) 1-52.
- 103 C. D. O'Malley, *Some Episodes in the medieval History of Emperor Charles V: an imperial Problem and the Problem of an Emperor.* — *Journal of Med. Hist.*, XIII (1958) 469-482.
- 104 L. E. Halkin, *La Réforme en Belgique sous Charles Quint.* Brussel, 1957, in-16°, 131 p. Coll. „Notre Passé”.
Ook te Gent.
- 105 F. de Cacamp, *De lijdensweg van Geraardsbergen 1579-1585.* — LA., XI (1959) 42-63.
- 106 L. Van der Essen, *Kritische studie over de oorlogsvoering van het Spaanse leger in de Nederlanden tijdens de XVIe eeuw. VIII. Tot na de omsingeling van Ieper, Brugge en Gent (1583).* — KVAB. Med. Lett., XXI (1959) nr 2, 24 p.
- 107 J. H. Bekouw, *De emigratie uit Belle, Poperingen en Hondshoeten tijdens de Spaanse overheersing.* — Jaarboek van het Centraal bureau voor genealogie, XIII (1959) 147-179.

- 108 A. De Vos, *Franse invallen in Zuid-Meetjesland, 1648-1713*. — AM., IX (1959) 135-150.
- 109 Br. Gaëtan (=J. Rau), *Militaire Maatregelen tussen Brugge en het Zwin, van 1831 tot 39*. — Rond de Poldertorens, I, nr 2 (juli 1959) 13-18.
- 110 A. Vermeersch, *De pers en het panperisme in Vlaanderen 1845-1848*. — BGN., XIII (1958) 81-100.
- 111 J. De Smet, *Ronseling van minderjarigen voor de pauselijke zouaven, 1864*. — B., LIX (1958) 358-362.
- 112 Adh. D(auw), *Doomkerkenaren naar Amerika, zeventig jaar uitwijking herdacht, 1888-1958*. — B., LIX (1958) 309-311.
- 113 A. Nyssens, *La bataille de l'Yser*. — Coll. „Notre passé”. Brussel, 1959, in - 16°, 112 p.
- 114 L. Wolf, *In Flanders Fields. The 1917 campaign*. London. Longmans, Green and C°, 1959. 310 bl. ill.
- Deze Amerikaanse auteur geeft een hallucinant beeld over het failliet van de offensieven der Verbondenen in 1917. Hij raadpleegt echter slechts de Engelse bronnen. Over Belgische troepen enkel een schaars woord. Aan Pétain wordt de voor naam Henri toebedeeld!
- L.Da.
- 115 *Geschiedkundig overzicht, legenden, roem van het Bos van Houthulst*. Bewerkt door F. Duthoy. Brugge, De Mannen van het Bos, 1959, 132 bl., ill., kaarten.
- 116 A. Verthé, *Vlamingen in Kongo. Hun werkende aanwezigheid en hun innerlijke kultuurstrijd*. — Leuven, Davidsfonds, 1959, in 8°, 228 p.
- De auteur, een Scheutist, maakt de geschiedenis van het Vlaams kultuurleven in Belgisch Kongo sedert 1940.

2. PLAATSELIJKE GESCHIEDENIS

- 117 J. De Smet, *De kerk van Sint-Kruis bij Aardenburg in de XVe eeuw*. — Hand. Em., XCVI (1959) 110-116.
- 118 P. C. Paardenkooper, *Bonen of Boulogne*. — AO-reeks, nr. 773. Amsterdam, 1959. 16 blz., ill.
- Vlot geschreven brochure over Frans-Vlaanderen. De kaart op blz. 5 geeft een onjuist beeld van de huidige taaltoestand.
- 119 A. Schouteet, *De pen van keizer Jozef II op de Brugse Academie*. — Hand. Em., XCV (1958) 171.
- 120 M. Catteuw en A. Decorte, *Diksmuide en de lakennijverheid*

- in de zestiende eeuw.* — Bachten de Kupe, I, nr 4 (oktober 1959) 3-8.
- 121 Br. Gaëtan (=J. Rau). *Een belangrijk handschrift.* — Rond de Poldertorens, I nr 1 (april 1959) 3-7.
Betreft een schouwingskohier van de Grevening-Watering, 1860.
- 122 (R. Haelewyn), *Het Houtland.* — Het Houtland, I (1959) 9 blz. geïll.
- 123 J. De Brouwer, *Geschiedenis van Impe.* — LA., X (1958) 1-95.
De kerk, voor het eerst in 1108 vermeld, hing af van de abdij van Geraardsbergen.
N.H.
- 124 P. Declercq, *Patriotten in 't geweer. Izegem 1790.* — B., LIX (1958) 301-303.
- 125 J. Priem, *Koksijde vroeger en nu.* — T., XXXVII (1958) 576-579.
- 126 (J. Bertelee), *Jubileum van de parochie St. Jan-Baptist te Kortrijk. Geschiedkundige schets.* Kortrijk, 1957, 33 blz., 22 afb.
- 127 D. C(racco), *Westvlaamse bankhuizen.* — B., LX (1959) 362.
Het Kortrijks bankhuis N. Verbeke-Plaideau ging in 1847 te niet.
- 128 L. Wynendaele, *Het grafmonument van J. Goethals-Vercruyse (1759-1838) op het Magdalenakerkhof te Kortrijk.* — De Leiegouw, I (1959) 126-127.
Publicatie van volledige tekst.
- 129 R. De Keyser en J. Ballegeer, *De Tienden te Lissewege.* — Rond de Poldertorens, I, nr 2 (juli 1959) 6-7.
- 130 J. Ballegeer, *Walram Romboudt, kunstambachtman van Lissewege (ca 1598-1668).* — Hand. Em., XCVI (1959) 89-109.
- 131 L. Dendooven, *De abdijhoeve „Ter Doest” te Lissewege.* T., XXXVII (1958) 616-619.
- 132 J. De Smet, *De Duitse Aftocht te Lissewege, oktober 1918.* — Rond de Poldertorens, I, nr 4 (december 1959) 12-13.
- 133 A. Verhoustraete, *Over de Heerlijkheden van Lotenhulle.* — AM., IX (1959) 151-158.
O.m. de heerlijkheid van de Proostdij van Sint-Donaas, de heerlijkheid van Voormezele, enz.
- 134 A. Vanneste en M. Ingelaere, *Middelkerke. Zijn geschiedenis, volk, tradities, kerk en mirakuleus Kruis.* — Middelkerke, 1959, in 8°, 142 blz. ill.
- 135 H. Vangassen, *Het godshuis van Nazaret te Ninove.* — LA., X (1958) 142-154.

- In de XVIe eeuw door kan. Ant. De Vlaminck voor zeven ouderlingen gesticht.
- 136 F. M(essiaen), *Suikerijasten te Oekene*. — B., LX (1959) 15-16.
- 137 R. De Keyser, *Bij een 8e eeuwfeest*. — Rond de Poldertorens, I, nr. 1 (april 1959) 8-13.
Over St. Guthago, patroon van Oostkerke (Brugge).
- 138 R. De Keyser, *Twee legenden in de Pagus Rodanensis*. — Rond de Poldertorens, I, nr 4 (december 1959) 14-16.
Over Sint Guthago en de Ierse koning Bagos (?).
- 139 R. De Keyser, *De vroegste betrekkingen tussen het Noorden van Brugge en Zeeuws-Vlaanderen*. — Rond de Poldertorens, I nr 4 (december 1959) 1-7 + 1 kaart.
- 140 R. De Keyser, *Bezittingen van de Sint-Baafsabdij van Gent in het Noorden van Brugge*. — Rond de Poldertorens, I, nr 4 (december 1959) 19-20.
- 141 R. De Keyser, *Pauwels Lucx, opperhoofdman van Oostkerke*. — Rond de Poldertorens, I, nr. 2 (juli 1959) 1-4.
- 142 J. De Smet, *De inboedel van de molenaar van Oostkerke, 1709*. — Rond de Poldertorens, I nr 4 (december 1959) 8-9.
- 143 J. Noterdaeme, *Het Ontstaan van de parochie Oudenburg*. — Sacris Erudiri, X (1958) 151-161.
- 144 M. Dessart, *La Panne. Guide touristique rehaussé de plusieurs illustrations et d'une carte. Archéologie, folklore, histoire, excursions, renseignements pratiques*. La Panne, Libr. - Editions Leroy, z.j. (1958), 16°, portr., ill., plan, 63 blz.
- 145 B. H. Dochy, *Geschiedenis van de O.L.V.-parochie te Roeselare*. Antwerpen, „Halewijn” N.V., 1959. 63 blz.
- 146 A. V(iaene), *Duizend jaar markt te Roeselare*. — B., LIX (1958) 369-372.
- 147 A. V(iaene) en D. C(racco), *Textielnijverheid te Roeselare*. — B., LX (1959) 40 en 86.
In de 18e eeuw.
- 148 J. De Smet, *Stuivekenskerke op het einde van de XVIIe eeuw, 1672-1700*. — Bachten de Kupe, I nr 6 (december 1959) 10-13.
- 149 N. N. Huyghebaert, *Het grafscript van Diederik van den Elzas te Watene*. — Sacris Erudiri, X (1958) 399-412.
Zie bespreking van L. Danhieux in *Biekerf*, LX (1959) 281-82.
- 150 J. Opedrinck, *Westkapelle, geschiedkundige schets*. — Westkapelle (1959), 79 blz.

- 151 R. Haelewijn, *Slot en Heerlijkheid Wijnendale*. — Torhout (1959), 11 blz. geill.
- 152 M. Cafmeyer, *Zonnewijzers op Jezuïetengoed*. — B., LX (1959) 12-14.
Op de hofstede Zoetendale.
- 153 M. Ryckaert, *Zomergem onder de Geuzentijd, 1566-1630*. — AM., IX (1959) 91-134.
- 154 J. Gantois, *In de leer bij P. Stracke*. „*Ons Nederland boven de Zomme*”. — Langemark, 1956, 36 blz.
Vermeerderde overdruk uit „Gedenkboek P. Dr. D. A. Stracke”. Zuid-Vlaanderen is Vlaams!
- 155 G. de La Salle, *Un Fils de Flandre, Le chevalier Delesalle, Colonel d'Empire (1773-1833)*. — Notre Flandre, IX, nr 2 (1959) 12-14.
- 156 J.-M. Gheerland (J. Gantois), *Les Pays de Résistance au Jacobinisme*. — Cholet, 1954, 16 blz.
On reconnaît cette résistance „là où la culture de masse française a le moins pénétré (en Bretagne, en Alsace, en Vendée, au Pays basque et dans le Westhoek flamand...”.
- 157 J. Gantois, *Onwrikbare trouw en onversaagde strijd in Frans-Vlaanderen*. — Hernieuwen, XXVII (1959) 582-586.
- 158 G. Verpraet, *La lutte pour la langue flamande en Sud-Flandre*. — Notre Flandre, VI, nr 2 (1958) 3-7; VI, nr 4 (1958) 3-11.
- 159 J. Gantois, *Prof. Dr. Vital Celen, zijn Werk en Frans Vlaanderen*. — Artistenblad, X (oktober-november 1958) 4-9.
- 160 *Vital Celen-nummer*. — Notre Flandre, VI, nr 3 (1958), 24 blz.
- 161 J. Gantois, *Met de Zuid-Vlaming J. E. Vanden Driessche: Een nieuwe kijk op de poëzie der Nederlanden*. — Het Pennoen, IX (1959) 8.
Konstanten uit de Nederlandse poëzie vindt men terug in de Zuid-Vlaamse dichters.
- 162 *J. E. Van den Driessche-nummer*. — Notre Flandre, VII, nr 1 (1959) 20 blz.
- 163 J. Gantois, *R. Despicht, J. E. Vanden Driessche: Taalbewustzijn in Zuid-Vlaanderen*. — Dietsland-Europa, IV, nr. 2 (februari 1959) 5-7.
- 164 *R. Despicht-nummer*. — Notre Flandre, IX, nr 4 (1959) 24 blz.
- 165 N. F., (J. Gantois) *J. Dezittere se survit*. — Notre Flandre, VI, nr 1 (1958) 4-13.
Kritische studie over zijn historisch werk.

III. BIJZONDERE GESCHIEDENIS

1. RECHT EN INSTELLINGEN

- 166 C. Wyffels, „Cracht” en „(Veel)voude cracht” als strafbeding in Brugse rechtsteksten. — Hand. Em., XCV (1958) 59-64.
- 167 E. I. Strubbe en P. de Simpel, *Coutumes de la Ville et Chatellenie de Warneton*. — Brussel, in - 4°, L + 390 blz.
Zie bespreking van A.V. in *Biekorf*, LX (1959) 254.
- 168 A.C.F. Koch, *Die flandrischen Burggrafschaften; Wesenzüge und Entstehung*. — Zeitschrift der Savigny-Stiftung für Rechtsgeschichte, Germ. Abt., LXXVI (1959) 153-172.
De eerste Vlaamse kasselrijen (o.a. Brugge) werden tussen 20-9-993 en 18-3-994 opgericht door gravin Suzanna. Uitbreiding van hun aantal in de 11e e. (o.a. Veurne, Ieper en Kortrijk). Gemeenschappelijke en afzonderlijke kenmerken van hun inrichting.
A.C.F.K.
- 169 R. Van Caenegem, *Les appels flamands au Parlement de Paris au moyen âge*. — Etudes d'histoire du droit privé offertes à Pierre Petot, Paris, 1959, 61-68.
- 170 W. Prevenier, *Het Brugse Vrije en de Leden van Vlaanderen*. — Hand. Em., XCVI (1959) 5-63.
- 171 W. Prevenier, *Representatief karakter van de Vlaamse parlementen der XIVe eeuw*. — GOG. Hand., XII (1958) 101-110.
- 172 J. Verteneuil, *Le privilège de non-confiscation des biens des bourgeois de Bruges et la législation de Charles-Quint contre l'hérésie (1554-1555)*. — Hand. Em., XCV (1958) 163-170.
- 173 W. Debrock, *L'amirauté d'Ostende*. Ostende, Editions „Erel” (1959), 40 pp. + 1 planche.
- 174 P. Lenders, *De eerste poging van J.J.P. Vilain XIII tot het bouwen van een Correctiehuis (1749-1751)*. — Hand. Zuidned. Maatsch. voor Taal- Letterkunde en Gesch., XII (1958) 167-188.

2. ECONOMISCHE EN SOCIALE GESCHIEDENIS

- 175 J. Lestocquoy, *Les villes et la population urbaine (l'exemple d'Arras)*. — Cahiers de Civilisation médiévale, Xe-XIIe siècles, I (1958) 55-62.
- 176 J. Pieters, *Van lijfeigenen uit de streek van Geraardsbergen die in de XIIIe en XIVe eeuw aan St. Adriaan werden opgedragen*. — LA., XI (1959) 8-17.

- 177 L. Tytens, *L'assicurazione in Fiandra nel Medioevo*. — Assicurazioni, XXVI (1959) 10 blz.
L'assurance maritime, connue en Flandre avant le 14e siècle, n'exclut pas l'existence d'une Chambre d'Assureurs à Bruges en 1310, au contraire.
L.Da.
- 178 *Dokumenten voor de geschiedenis van prijzen en lonen in Vlaanderen en Brabant (XVe-XVIIIe eeuw)*, gepubliceerd onder leiding van C. Verlinden en de redactie van J. Craeybeckx. Brugge, 1959, in 8° XXXVIII + 577 blz. (avec résumés français).
Bevat prijzen en lonen voor Vlaanderen in de XVe eeuw, voor Brugge, Diksmuide, Nieuwpoort, Menen, Kortrijk; pacht-prijzen voor het Brugse en zelfs huishuurprijzen te Brugge in de XVIIe eeuw. Een onmisbaar boek!
L.Da.
- 179 M.P. Lesnikov, *Die livländische Kaufmannschaft und ihre Handelsbeziehungen zu Flandern am Anfang des XV. Jhts.* — Zeitschrift für Geschichtswissenschaft, VI (1958) 285-303.
- 180 Constantin Marinesco, *Les affaires commerciales en Flandre d'Alphonse V d'Aragon, roi de Naples (1416-1458)*. — Revue historique, CCXXI (1959) 33-48.
Le roi était armateur et commerçant. En Flandre, il semble avoir surtout acheté des objets de luxe : tapisserie, argenterie, métiers à tisser la laine, etc. En 1451 il envoya à Bruges une mission commerciale composée de trois agents; l'un d'eux demeura plusieurs années à Bruges et continuera ses achats de tapisseries, draps, aiguilles, etc.
L.Da.
- 181 K. Maddens, *De krisis op het einde van de XVIde eeuw in de kasselrij Kortrijk*. — De Leiegouw, I (1959) 75-93.
- 182 S. Tassier, *La compagnie d'Ostende*. — AESC., IX (1954) 378-381.
- 183 H. van der Wee, *Het geld in de XVIIe en XVIIIe eeuw. Naar aanleiding van een recente studie*. — BGN., XIII (1959) 217-224.
Kritische bespreking van V. Janssens, *Het Geldwezen der Oostenrijkse Nederlanden*, Brussel, 1957. Zie Boekenschouw 1958, nr. 147.
- 184 A. Wyffels, *De omvang en de evolutie van het Brugse bevolkingscijfer in de XVIIde en de XVIIIde eeuw*. — BTFG., XXXVI (1958) 1243-1274.
Zoals te Mechelen, te Antwerpen, stond de geboortecoëfficiënt te Brugge gevoelig hoger rond het midden van de XVIIe eeuw dan op het einde van die eeuw.
- 185 L. E(laut), *Burgraaf J.J.P. Vilain XIII, de onbetwiste auteur van een vertoogschrift over de verspreiding van de veepest*.

- anno 1769*. — *Scientiarum historia*, I (1959) 87-90.
- 186 A. Wyffels, *De prijzen van de grafelijke spijker in Vlaanderen. Reëel of misvormd beeld?* — *Bijdragen tot de prijsengeschiedenis*, II (1957) 49-55.
- 187 R. Boone, *Overheidszorg voor drinkwater in Vlaanderen* (Gent, 1958). 294 blz. ill.
De merkwaardigste bijdrage in dit collectief werk is zeker van de hand van R. Vandenberghe over de Pypeweg van Damme.
L.Da.
- 188 R. Degryse, *Schonense en Vlaamse kaakharing in de 14e eeuw*. — BGN., XII (1957), 100-107.
- 189 R. Degryse, *Het begin van het haringkaken te Biervliet (±1400)*. — *Hand. Em.*, XCV (1958) 72-81.
- 190 L. Van Acker, *Paardenfokkerij en paardenmarkten in het Leiedepartement, 1798-1813*. — B., LIX (1958) 399-402.
- 191 L. Van Acker, *Hoppe in het Houtland*. — B., LIX (1958) 171-174.

3. GESCHIEDENIS DER WETENSCHAPPEN EN LETTEREN

- 192 P. Bockstaele, *Het oudste gedrukte Nederlandse rekenboekje en zijn vertalingen*. — *Scientiarum historia*, I (1959) 117-127.
Over het *Cijferbouck* van Adriaan Vander Gucht, te Brugge gedrukt bij Pieter de Clerck, 1569.
- 193 R.J. Forres, *Simon Stevin, molenbouwer (1548-1620)*. — *Molennieuws*, IV (1957-1958) 23-26.
- 194 L. Elaut, *Nicolaus Mulerius uit Brugge, de eerste medische hoogleraar te Groningen (1564-1630)*. — *Scientiarum Historia*, I (1959) 3-13, 1 ill.
- 195 L. Elaut, *Pieter Lanbiot, een anatoom en chirurg uit Westkapelle*. — *Annalen van het Noorden*, VI (1958) 1-8.
Lanbiot (1649-1728) heelmeeester van het St. Janshospitaal te Brugge, schrijver van *Kort Verhaal van den loop van den chyl*.
- 196 L. Elaut, *Nog de vroedvrouwenkatechismus van F. D. Van daele*. — GP., XXXVI (1958) 122-124.
- 197 L. Elaut, *Een Vlaamsgezinde in het voetspoor van Metchnikoff of: Kamiel de Bruyne en de fagocytose*. — WT., XIX (1959) 201-206.
Geboren te Pollinkhove in 1861, overleden te Gent in 1937. Professor in de Plantkunde aan de Universiteit aldaar, later rektor en beheerder-opziener.

- 198 L. Hödl, *Eine unbekannte Predigtsammlung des Alanus von Lille*. — Zeitschrift für katholische Theologie, LXXX (1958) 516-527.
 „Die Sermonessammlung des Alanus von Lille nach den Münchener Hss. Clm. 4616, 4586, 4782 und 17458”. Na de *Ars praedicatoria* van de Rijselse meester ontleed te hebben, besluit Schr. „Die dichterische Qualität der Sermones des Alanus steht jener der Predigten des Bernhards von Clairvaux gewiß nicht nach.”
 N.H.
- 199 P. Michaud-Quentin, *Le Liber penitentialis d'Alain de Lille. Le témoignage des manuscrits belges et français*. — Cîteaux, X (1959) 93-106.
- 200 L. Reypens, *Een onbekend XVe eeuwse Hs. met een Westvlaamse vertaling van het tweede boek der Imitatie*. — OGE., XXXII (1958) 428-431.
 Beschrijving van hs 202 der Ruusbroeckbibliotheek. Ook hs 1425 en 259 van Universiteitsbibliotheek te Gent omwille van Westvlaamse geestelijke teksten zijn vermeld. A.P.
- 201 Spaepen, B., *Enkele varianten uit een Westvlaamse vertaling van de Imitatio Christi*. — OGE., XXXIII (1959) 113-127.
 Hs. 202 uit de Ruusbroeckbibliotheek geeft aanleiding om L. Delaissé's conclusies over het auteurschap te verzwakken.
- 202 J. G. Préaux, *Deux manuscrits gantois de Martianus Capella*. — Scriptorium, XIII (1959), 15-21.
- 203 L. Reypens, *Een berijmd Westvlaams mystiek dialoog uit de XVIIIe eeuwse emblemata -literatuur. Gheestelycken handel van den hemelschen Brudegom met syne bruydt*. — OGE., 32 (1958) 353-411.
- 204 A. De Maeyer, *Het Liturgisch Paasspel in de Nederlanden*. — Jaarboek „De Fontaine” te Gent, IX (1959) 55-93.
- 205 K.G. van Acker, *Bijdrage tot de geschiedenis der Librije van de Sint-Baafsabdij te Gent*. — Bibliotheekgids, XXXV (1959) 75-86.
 Vorming, uitrusting van deze kloosterbibliotheek. Haar culturele betekenis in de XVe eeuw (volgens de catalogus van Olivier de Langhe, prior en bibliothecaris der abdij in 1455).
 N.H.
- 206 A.C.F. Koch, *De dateringen in het „Liber Traditionum sancti Petri Blandiniensis” van omstreeks 1035*. — Hand. KCG., CXXIII (1958) 137-190.
- 207 J. Plummer, *The Glazier Collection of Manuscripts*. — The Burlington Magazine for Connoisseurs (London), CL (1959) 193-194 + ill.
 In de verzameling van William S. Glazier (New York) bevindt

- zich „*Voeux du Paon*” rond 1350 geschreven in Noord-Frankrijk of in Vlaanderen.
D.C.
- 208 J. Noterdaeme, *Jacob de Coster van Maerlant*. — *Ons Heem*, XIII (1958-59) 147-152.
- 209 J. Noterdaeme, *Bij het Maerlant-probleem*. — *GOG. Hand.*, XII (1958) 47-59.
- 210 J. Noterdaeme, *Jacob van Maerlant en het „Leven van de H. Clara”*. — *Hand. Em.*, XCV (1958) 97-114.
- 211 A. Schönfelder, *Isengrimus. Das flämische Tierepos aus dem Lateinischen verdeutscht*. Münster-Köln, Böhlar-Verlag, 1955, IX + 60 blz. (Niederdeutsche Studien hrsg. von William Foerste, Band 3).
Duitse prozavertaling van het dierenepos door de 12de eeuwse Vlaming magister Nivardus in de omgeving van Gent voltooid.
- 212 P. Holt, *Über den Quellenwert des Reynardus vulpes vom Jahre 1279*. — *Jahrbuch der Köln. Gesch. Vereins*, XXV (1950) 128-144.
Bestudeert een weinig opgemerkte latijnse vertaling van de Reinaert de Vos door een zekere Balduinus Juvenis, in 1279 aan de proost van St. Donaas, Jan van Dampierre, toegewijd.
- 213 J. Goossenaerts, *Onze Reinaert op het Spoor*. — *WT.*, XIX (1959) 241-256, en 289-306.
Welke streek juist werd het toneel van Reinaert's avonture? Het Gentse, het Land van Waas? „In elk geval is die Reinaert... de letterkundige roem van Oostvlaanderen”.
- 214 J. De Baets, *De „Toog” der Gentse Rederijkers van 1438*. — *Jaarboek „De Fontaine” te Gent*, IX (1959) 33-40.
- 215 A. Viaene, *Nieuwe Jaer van Brugghe. Een gelegenheidsgedicht van Anthonis de Roovere, 1480*. — *B.*, LX (1959) 7-11.
- 216 E. van Autenboer, *Onbekende drukken van volksboeken en andere „duitsche” werken van 1569*. — *LB.*, XLV (1955) 134-145.
Na de publikatie van de *Index librorum prohibitorum* gaf Alva op 16 maart 1569 aan de verschillende justitieraden opdracht in de boekwinkels de verboden werken in beslag te nemen. O.m. huiszoeking op 22 maart 1569 te Sint-Omaars bij Dionisia Damerhout en op 16 tot 18 maart 1569 te Kortrijk bij Antheunis Ghemmaerd alias Schrieveyns en zijn broeder Rogier. Belangrijke boekenlijsten!
D.Cr.
- 217 A. van Elslander, *Letterkundig Leven in den Rederijkerstijd*. — *Jaarboek „De Fontaine” te Gent*, IX (1959) 21-30.

- 218 A. Viaene, *Het debat over Vlaanderens roem in het Jezuiëten-college te Brugge, 1605*. — B., LX (1959) 161-170.
- 219 F. Van den Hende, *Rederijkersgenootschappen in Vlaanderen gedurende de tweede helft der achttiende eeuw werkzaam*. — Jaarboek „De Fontaine” te Gent, IX (1959) 105-137.
 Criterium is : deelname aan een wedstrijd tussen 1750 en 1810. Voor Westvlaanderen zijn er 44 kamers vermeld; Brugge heeft een enkele onbekende kamer die te Tielt optreedt. De onvolledigheid is te wijten aan het criterium, het Brugse Vrije kende geen aktiviteit om redenen die wij hopen elders uiteen te zetten.
- L.Da.
- 220 M. Brouns, *Twee vrienden : Sevens en Gezelle*. — WV., VII (1958) 332-334.
- 221 C. Heyman, *Omer Karel De Laey en de sociale gedachte*. — WV., VIII (1959) 419-422.
- 222 M. Hanot, *De literaire betrekkingen tussen Albert Verwey en Vlaanderen*. — Hand. Zuidnederlandse Maatschappij voor Taal en Letterkunde, XII (1958) 111-138.
 Zie bespreking van A.V. in *Biekorf*, LX (1959) 255.
- 223 R. F. Lissens, *Jozef van Mierlo en de literatuurgeschiedenis*. — KVAVM, 1959, 149-166.
- 224 J. Walravens, *Letterkunde en Vlaamse Beweging*. — VG., XLIII (1959), 623-631.
- 225 J. Behets, *Uit de Voortijd der Vlaamse Beweging*. — WT., XIX (1959) 383-388.
 Belangstelling van de Duitsers, Arndt, Hoffmann von Fallersleben, Mone, e.a., voor de Vlaamse taal vóór 1840.
- 226 R.F. Lissens, *Vliegt de Blauwvoet*. — LB., XLVII (1958) 134-136.
 Kritiek op de bijdrage over Albrecht Rodenbach in A. van Duinkerken, *Beeldenspel van Nederlandse dichters*, Utrecht-Antwerpen, Het Spectrum, 1957 (Prismareeks, nr. 295).
 Het slagwoord „Vliegt de Blauwvoet? Storm op zee!” is geenszins eksperimenteel, zoals A.v.D. beweert. Dat deze spreuk zou ontstaan zijn uit een toeval, uit een spel, uit een gril, zoals A.v.D. voorhoudt, vraagt ernstig voorbehoud. Ze werd gewoon overgenomen uit H. Conscience's historische roman „De Kerels van Vlaanderen” (1871), die bij de Roeselaarse studenten van het Klein Seminarie een kerelromantiek verwekte. In hetzelfde boek vonden de jonge flaminganten ook woorden, zoals „Kerlingaland”, „keurmannen”, „Minne”, „Blauwvoeten”, „Isegrims” en een kerelslied „Doedele, bommele, romdomdom”. Rodenbach's gedicht „Doedele bommele” is niet eksperimenteel.

D.Cr.

- 227 K. De Lille, *Modest Vinck, lid van den Swigenden Eede?* — B., LX (1959) 178-180.
- 228 L. Wils, *De invloed van de Vlaamse beweging op de politieke ontwikkeling van België tot 1914.* — Hand. Zuidned. Maatsch. voor Taal- en Letterkunde en Gesch., XII (1958) 233-240.
- 229 L. Ghesquière, *Firmin Deprez, studentenleider, blauwvoeter, adjudant in het IJzerleger.* Kaaskerke-Diksmuide, „Bedevaart naar de graven van den IJzer”, 1956, 8°, 62 blz., 25 fr.
- 230 H. De Gryse en Tr. Dereeper, *Karel de Gheldere. Dokter en dichter.* Koekelare, 1958, 110 blz.
- 231 R. Seys, *De dichter van de Rozen. Leven en werk van de Gezelliaan Dr. Karel de Gheldere.* Koekelare, 1958, 368 blz.
Zie bespreking van H. Stalpaert, in *Biekorf*, LX (1959) 218-219.
- 232 J. Geldhof, *Jules Leroy in het St.-Lodewijkscollege te Brugge.* — B., LIX (1958) 396-398.

4. GESCHIEDENIS VAN HET ONDERWIJS

- 233 R. Stock, *Kan. Dr. Decoene en de Pedagogie.* — WT., XIX (1959) 57-62.
- 234 D. Opsomer, *Sint-Amanscollege Kortrijk 1958. Historisch overzicht.* Kortrijk, 1958, 72 blz.
- 235 J. Geldhof, *De dertien ongeluksjaren van directeur Henri Durieu.* — Haec Olim, 1957-1958, blz. 7-34.

5. KUNSTGESCHIEDENIS EN OUDHEIDKUNDE

- 236 S. Sulzberger, *Comment jugeait-on l'art des Van Eyck au siècle dernier?* — Revue de l'Université de Bruxelles, XI (1959) 333-339.
- 237 L. Devliegher, *Middeleeuwse beschilderde graven.* (in *S. Salvators*) — WV., VIII (1959) 68-74.
- 238 H. Noë, *Karel van Mander en Italië.* Den Haag, Nijhoff, 1954, 8°, front., pll., XI + 370 blz. 280 fr. (Utrechtse Bijdragen tot de Kunstgeschiedenis).
- 239 J. Dochy, *De schilderijen uit de 15de en de 16de eeuw* (in *de St. Salvatorskerk*). — WV., VIII (1959) 19-38, ill.
- 240 A. Janssens de Bisthoven, *De herstelling van het Laatste Oordeel van Jan Provoost.* — Gentse Bijdragen, XVII (1957-1958) 123-132.

- 241 H. Pauwels, *De schilderijen uit de 17de en de 18de eeuw (in de St. Salvatorskerk te Brugge)*. — WV., VIII (1959) 55-61. Geïll.
- 242 G. Gyselen, *Schilderijen uit het patrimonium van het „Brugsche Vrije” in het Gerechtshof te Brugge*. — Hand. Em., XCV (1958) 25-58.
- 243 A. Schouteet, *Het portret van L. Rameau, door J.B. Suvée, in het Stedelijk Schilderijemuseum te Brugge*. — Hand. Em., XCVI (1959) 116-125.
- 244 G. Gyselen, *De kruisweg van José van Gucht*. — T., XXXVII (1958) 569-571.
- 245 F. De Vleeschouwer, *Kortrijkse schilders van P. Vlerick tot J. Speybrouck*. — WV., VII (1958) 308-315.
- 246 A. Janssens de Bisthoven, *Beeldhouwkunst en meubilair (in de St. Salvatorskerk te Brugge)*. — WV., VIII (1959) 41-54, geïll.
- 247 A. Deschrevel, *Oude beeldhouwkunst te Kortrijk*. — WV., VII (1958) 303-306.
- 248 E. Dhanens, *Jean Boulogne. Giovanni Bologna Fiammingo. Douai, 1529 — Florence, 1608. Bijdrage tot de studie van de kunstbetrekkingen tussen het graafschap Vlaanderen en Italië*. Brussel, 1956, 420 blz. (Verh. Kon. Vl. Acad., Klasse der Schone Kunsten, 11).
- 249 J. Robyns, *Pierre de la Rue (circa 1460-1580). Een bio-bibliographische studie*. Brussel, Paleis der Academiën, 1954, 8°, mus., 260 blz. (Koninklijke Belgische Academie. Klasse der Schone Kunsten. Verh. in 8°, VIII, 2).
Zuidnederlands komponist (Doornik, ca. 1460 — Kortrijk, 20 november 1518).
- 250 B. Betferkerke (= A. Lowyck), *Vlaams aardewerk*. — Ons Heem, XIII (1958-59) 1-2. „Snellegem reeds bekend in 941 om zijn pottenbakkerijen...”, enz.
- 251 A. Lowyck, *Brugse keramiek*. — Ons Heem, XIII (1958-59) 7-8.
- 252 M. Daem, *De Gentse aardenpottenbakkers*. — Ons Heem, XIII (1958-1959), 94-95.
- 253 P. Declercq, *Pottenbakkers te Izegem*. — Ons Heem, XIII (1958-59) 93.
- 254 A. Lowyck, *Torhouts aardewerk*. — Ons Heem, XIII (1958-59) 31-34.
- 255 A. Lowyck, *Een Torhoutse pottenbakkersfamilie: Roose*. — Ons Heem, XIII (1958-59) 14-24, ill.

- 256 M. Noël, *Sur quelques biscuits en terre de Lorraine de P.-L. Cyfflé*. — *La revue des arts*, IX (1959) 31-36.
Bewaard in het museum van Nancy.
- 257 F. Milleville, *Brugse wandtapijten in het kasteel van Meillant*. XXXVIII (1959) 83.
- 258 J. Duverger, *Bijdrage tot de inventaris van Vlaamse tapijten in Franse verzamelingen. I. Vlaams legwerk te Saint-Quentin*. — *Artes Textiles*, IV (1957-1958) 3-18.
- 259 E. Roobaert, *Het legwerkerbedrijf in het Land van Aalst, vooral te Geraardsbergen van ongeveer 1554 tot ongeveer 1564*. — *Artes Textiles*, IV (1957-1958) 39-53.
- 260 J. Versyp, *De tapijtenreeks: het leven van Christus*. (in *St. Salvators*) — *WV.*, VIII (1959) 75-78.
- 261 M. Denayer en E. Duverger, *Legwerk in de abdij van Baudelo te Gent in de XVIIe en de XVIIIe eeuw*. — *Artes Textiles*, IV (1957-1958) 86-100.
- 262 C. Denorme, *Edelsmeedwerk (in S. Salvators)*. — *WV.*, VIII (1959) 82-85.
- 263 A. Deschrevel, *Kortrijkse edelsmeedkunst*. — *WV.*, VII (1958) 299-302.
- 264 R. De Man, *Het zilveren Lievrouwebeeld van de Kortrijkse kanunnik Roger Braye († 1632)*. — *De Leiegouw*, I (1959) 67-74.
- 265 J. Dochy, *De koperen grafplaten (in S. Salvators)*. — *WV.*, VIII (1959) 79-80.
- 266 A. Lowyck, *Tin te Brugge*. — *Ons Heem*, XIII (1958-59) 125.
- 267 A. Lowyck, *Lijst van Brugse tinnenpotgieters*. — *Ons Heem*, XIII (1958-59) 115-118.
- 268 H. Pauwels, *Beschouwingen over de Brabantse Hooggotiek*. — *Gentse Bijdragen*, XVII (1957-58) 85-99.
Gravenkapel te Kortrijk, Stadhuis te Brugge.
- 269 M. English, *De kerk te Adegem in 1600-1700*. — *AM.*, IX (1959) 65-80.
- 270 L. Devliegheer, *De bidkapel van Gruuthuse te Brugge*. — *Gentse Bijdragen*, XVII (1957-1958) 69-74.
- 271 F. Traen, *Nieuwbouw in het oude Brugge*. — *WV.*, VIII (1959) 383-391.
- 272 J. De Cuyper, *De Onze Lieve Vrouwekerk te Kortrijk*. — *WV.*, VII (1958) 285-292.
- 273 L. Devliegheer, *De kerkelijke romaanse bouwkunst in Frans-*

- Vlaanderen*. — Bul. Kon. Com. Mon. en Lands., IX (1958) 3-125.
- Armboutskapel, Bavinkhove, Belle, Bissezele, Borre, Broekburg (abdij, S. Jan), Gijvelde, Haverskerke, Hondegem, Kapellebroek, Kassel (O.L.V., S. Pieters), Killeem, Kwaadieper, Ledringem, Linde, Merkegem, Noordpene, Ochtezele, Okse-lare, Oostkapel, Pitgam, Ruischeure, St.-Momelin, St.-Winoksbergen, Stapel, Stegers, Stene, Terdegem, Volkerinkhove, Wemaarskapel, Wulverdinge, Zegerskapel, Zermezele, Zuidpene.
- 274 L. Devliegheer, *De Romaanse kerk te Adegem*. — AM., IX (1959) 57-64. Zij werd gebouwd omstreeks 1200.
- 275 M. English, *Geschiedenis van het gebouw (van de St. Salvatorserkerk)*. — WV., VIII (1959) 5-17.
- 276 L. Devliegheer, *Oudheidkundig onderzoek van de Sint-Salvatorserkerk te Harelbeke*. — De Leiegouw, I (1959) 19-62, 31 afb.
- 277 M. English, *De oudste gedeelten van de Sint-Maartenskerk te Kortrijk*. — De Leiegouw, I (1959) 11-18, 2 afb.
- 278 L. Devliegheer, *Oudheidkundig onderzoek van de Sint-Pieterskerk te Oudenburg*. — Hand. Em., XCV (1958) 137-162.
- 279 J. A. Trimpe Burger, *Onderzoekingen in vluchtbergen in Zee-land*. — Berichten Rijksdienst Oudheidkundig Bodemonderzoek, VIII (1957-1958) 114-156.

6. KERKGESCHIEDENIS

- 280 H. G. J. Beck, *The Selection of Bishops Suffragan to Hincmar of Rheims, 845-882*. — The Catholic Historical Review, XLV (1959), 273-308.
- 281 H. G. J. Beck, *Canonical Election to Suffragan Bishoprics according to Hincmar of Rheims*. — The Catholic Historical Review, XLIII (1957), 137-159.
- 282 P. Declerck, *Bisschop Walter van Marvis en de eerste Minderbroederskloosters in het bisdom Doornik*. — Hand. Em., XCV (1958) 5-24.
- 283 P. Dentin, *Les relations entre l'abbaye de Saint-Riquier et la région de Bruges*. — Soc. Em. Abbeville, (1956) 525-530.
- 284 L. Reyntens, *Nieuwe bisdommen in de Nederlanden onder Filips II*. — Collationes Brugenses et Gandavenses, V (1959) 156-179.
- 285 A. V(iaene), *De dagelijkse gebeden in 1591*. — B., LIX (1958) 404-406.

- 286 L. Ceyssens, *Triest et les rigueurs romaines*. — IHBR. Bull., XXXI (1958) 207-280.
- 287 A. Franco, *La première réaction systématique dans l'épiscopat belge contre l'enseignement du Traditionalisme à l'Université de Louvain. Commentaire et étude critique du Liber Memorialis de Mgr. Malou*. — Ephemerides theologicae Lovanienses, XXXIV (1958) 453-495.
L'évêque de Bruges, J. B. Malou (1809-1864), a été l'adversaire le plus décidé du Traditionalisme. Son opposition n'est pas mûe par des considérations exclusivement doctrinales.
- 288 J.H.J. Paulissen, *Het leven en de werken van Fulgentius Bontens*. — Utrecht-Nijmegen, Dekker-van de Vegt, 1959, in—8°, VIII + 382 blz.
F. Bontens, geboren te Kortrijk in 1636, te Brugge in 1717 gestorven, Franciscaan en fijnzinnig theoreticus in de mystieke theologie. Zie bespreking van A.H. in WT., XIX (1959) 279.
- 289 A. de Meester, *Wetenswaardigheden over 't Oud Spermalie*. Brugge, 1959, 20 blz.
Zie bespreking van A.V. in Biekorf, LX (1959) 58-59.
- 290 F. Bonneure, *Nieuw monasterium van de Monialen-Clarissen te Oostende*. — WV., VIII (1959) 216-218.
- 291 A. Houbaert, *De Eredienst van O.-L.-Vrouw bij de Minderbroeders in België*. — Franciscana, XII-XIII (1957-1958).
Zie de bespreking van A.V. in Biekorf, LX (1959) 373.
- 292 M. Broeckhove, *Devotie in het Vlaamssprekend gedeelte van België tot de H. Donatus, bijzondere patroon tegen schadelijke natuur- en vernielende kunstmatige lucht-elementen. G). Provincie West-Vlaanderen*. — OZ., XXXIV (1959), 219-235 (vervolgt).
- 293 M. English, *De donderheilige Sint-Donatus en zijn verering in West-Vlaanderen*. — B., LX (1959) 65-73, 103-110, 141-150.
- 294 J. Delmotte, *Het mirakel Pieter De Rudder*. — Collationes Brugenses et Gandavenses, IV (1958) 372-381.
- 295 J. Delmotte, *Nogmaals het mirakel Pieter De Rudder*. — Collationes Brugenses et Gandavenses, V (1959) 97-98.

INDEX OP DE VERKORTINGEN

- AC. = *L'Antiquité Classique*. Brussel.
- AESC. = *Annales. Economies. Sociétés. Civilisations*. Paris
- AM. = *Appeltjes van het Meetjesland. Jaarboek van het Heemkundig Genootschap van het Meetjesland*. Eeklo.
- B. = *Biekorf*. Brugge.
- BGN. = *Bijdragen tot de Geschiedenis der Nederlanden*. Antwerpen.
- BTFG. = *Belgisch Tijdschrift voor Filologie en Geschiedenis*. Brussel.
- Cîteaux = *Cîteaux. Commentarii Cistercienses*. Westmalle (abdij).
- GOG. Hand. = *Handelingen der Maatschappij voor Geschiedenis en Oudheidkunde te Gent*.
- GP. = *De Gulden Passer*. Antwerpen.
- Hand. Em. = *Handelingen van de Société d'Emulation te Brugge*.
- Hand. KCG. = *Handelingen van de Koninklijke Commissie voor Geschiedenis*. Brussel.
- IHBR. Bull. = *Bulletin de l'Institut Historique Belge de Rome*. Brussel.
- KVAB. Med. = *Mededelingen van de Koninklijke Academie... van België*. Brussel.
- KVAJb. = *Jaarboek van de Koninklijke Vlaamse Academie voor Taal- en Letterkunde*. Gent.
- KVAVM. = *Verslagen en Medelingen van de Koninklijke Vlaamse Academie voor Taal- en Letterkunde*. Gent.
- LA. = *Het Land van Aalst*. Aalst.
- LB. = *Leuvense Bijdragen*.
- MDN. = *De Middelaar tussen de genealogische Navorsers*. Brussel.
- MVNL. = *Mededelingen van de Vereniging voor Naamkunde te Leuven en de Commissie voor Naamkunde te Amsterdam*. Brussel.
- OGE. = *Ons Geestelijk Erf*. Tielt.
- OZ. = *Oostvlaamse Zanten*. Gent.
- RN. = *Revue du Nord*. Lille.
- T. = *De Toerist*. Antwerpen.
- VG. = *De Vlaamse Gids*. Brussel.
- WT. = *Wetenschappelijke Tijdingen*. Gent.
- WV. = *West-Vlaanderen. Uitgave van het Christelijk Vlaams Kunstenaarsverbond*. Tielt.

ALFABETISCHE INDEX OP
DE SCHRIJVERSNUMMEN (1)

- Amand A., 49, 50.
 Ameryckx J., 23.
 Baerten J., 91.
 Ballegeer J., 129, 130.
 Beck H., 280, 281.
 Behets J., 225.
 Bekaert L., 84.
 Bekouw J., 107.
 Berquin K., 87.
 Bertelee J., 126.
 Bockstaele P., 192.
 Bonnez A., 85.
 Bonneure F., 290.
 Boone R., 187.
 Bouly de Lesdain L.A., 51, 60.
 Bovesse J., 1.
 Broeckhove M., 73, 292.
 Brouns M., 220.
 Bruce Ross J.B., 89.
 Bruwier M., 1.
 Cafmeyer M., 152.
 Carnoy A., 33.
 Catteuw M., 120.
 Celen V., 160.
 Ceyskens L., 286.
 Cracco D., 45, 46, 54, 87, 127, 147.
 Craeybeckx J., 178.
 Crois R., 48.
 Daem M., 252.
 Danhieux L., 149.
 Daudruy P., 51.
 Dauw A., 112.
 De Baere C., 11, 35.
 De Baets J., 19, 214.
 Debrabandere F., 41, 42, 43, 44.
 Debrock W., 173.
 De Brouwer J., 32, 123.
 De Busschere K., 79.
 De Cacamp F., 105.
 Declercq P., 124, 253, 282.
 Decorte A., 120.
 De Cuyper J., 3, 20, 21, 68, 272.
 De Gryse H., 230.
 Degryse R., 188, 189.
 De Keyser R., 26, 129, 137, 138, 139, 140, 141.
 De Langhe J., 31.
 Delerive H., 49.
 De le Salle G., 155.
 De Lille K.M., 76, 227.
 Delmotte J., 294, 295.
 De Naeyer A., 204.
 De Man R., 264.
 Demedts A., 69.
 De Meester A., 289.
 Demayer M., 261.
 Dendooven L., 86, 131.
 Denorme C., 262.
 Dentin P., 283.
 Dereeper T., 230.
 Deschrevel A., 247, 263.
 De Simpel P., 167.
 De Sloovere O., 16.
 De Smet J., 39, 90, 97, 111, 117, 132, 142, 148.
 Despicht R., 164.
 Dessart M., 144.
 De Vleeschouwer F., 245.
 Devliegher L., 237, 270, 273, 274, 276, 278.
 De Vos A., 108.
 Devyt C., 77.
 Dhanens E., 248.
 Dhondt J., 1.
 Dochy B.H., 145.
 Dochy J., 239, 265.
 Draye H., 6.
 Duchesne A., 2.
 Dumont M.E., 1.
 Duthoy F., 115.
 Duverger E., 12, 261.
 Duverger J., 258.

(1) De cijfers verwijzen naar de volgnummers. De voorzetsels : de, du, des, van, von, enz., worden bij de rangschikking in acht genomen.

- Elaut L., 185, 194, 195, 196, 197.
 English M., 15, 269, 275, 277, 293.
 Fieuw R., 66.
 Forres R. J., 193.
 Franco A., 287.
 Fussell G.E., 93.
 Ganshof F.L., 27.
 Gantois J.M., 154, 156, 157, 159, 161, 163, 165.
 Gaublonne V., 4.
 Geldhof J., 71, 232, 235.
 Ghesquière L., 229.
 Goffin R., 61.
 Goossenaerts J., 213.
 Goris J., 62.
 Grauls J., 34.
 Gyselen G., 242, 244.
 Haelewyn R., 122, 151.
 Halkin L.E., 104.
 Hanot M., 222.
 Hélin E., 1.
 Heyman C., 221.
 Hödl L., 198.
 Holt P., 212.
 Houbaert A., 291.
 Huyghebaert N., 17, 149.
 Indestege L., 18.
 Ingelaere M., 134.
 Janssens de Bisthoven A., 240, 246.
 Joosen M., 1.
 Koch A.C.F., 168, 206.
 Kruihof J., 1.
 Lenders P., 174.
 Lesnikov M.P., 179.
 Lestocquoy J., 175.
 Leurs St., 22.
 Leys O., 40.
 Lissens R.F., 223, 226.
 Lowyck A., 250, 251, 254, 255, 266, 267.
 Maddens K., 181.
 Malou P., 59.
 Marinesco C., 180.
 Maris van Sandelingenambacht J. C., 58.
 Mertens J., 25.
 Messiaen F., 38, 136.
 Michaud-Quentin P., 199.
 Milleville F., 257.
 Müller J., 1.
 Muûls F., 63.
 Noë H., 238.
 Noël M., 256.
 Noterdaeme J., 143, 208, 209, 210.
 Nyssens A., 113.
 Ohly K., 100.
 O'Malley C.D., 103.
 Opdedrinck J., 150.
 Opsomer D., 234.
 Paardenkooper P., 118.
 Paulissen J.H.J., 288.
 Pauwels H., 241, 268.
 Pauwels J., 8.
 Pée W., 30.
 Petit R., 1.
 Pieters J., 176.
 Plummer J., 207.
 Poukens J.B., 27.
 Préaux J.G., 202.
 Prevenier W., 170, 171.
 Priem J., 125.
 Rau J., 109, 121.
 Reyntens L., 284.
 Reypens, 200, 203.
 Robyns J., 249.
 Roelandts K., 6, 7.
 Rogghé P., 95.
 Roobaert E., 12, 259.
 Ryckaert M., 153.
 Schönfelder A., 211.
 Schouteet A., 119, 242.
 Schreiber G., 72.
 Scufflaire A., 1.
 Seys R., 231.
 Soete J., 10.
 Spaapen B., 201.
 Stalpaert H., 5, 74, 75, 81, 231.
 Stengers J., 29.
 Stock R., 233.
 Stracke D.A., 28.
 Strubbe E.I., 83, 167.
 Sulzberger S., 236.
 Tassier S., 182.
 Traen F., 271.
 Tribout de Morenbert H., 14.
 Trimpe Burger J.A., 279.
 Tytens L., 177.

- Van Acker K.G., 205.
 Van Acker L., 190, 191.
 Van Autenboer E., 216.
 Van Bergen J., 65.
 Van Biervliet Y., 99.
 Van Caenegem R.C., 169.
 Vanden Bussche V., 67.
 Van den Driessche J.E., 162.
 Van den Hende F., 219.
 Van der Essen L., 106.
 Vander Plaetse A., 70.
 Van der Wee H., 183.
 Van de Walle B., 64.
 Van de Wijer H.J., 6.
 Van Elslander A., 217.
 Vangassen H., 96, 135.
 Van Hille W., 53, 56, 58.
 Vanneste A., 135.
 Van Oost X., 59.
 Van Renynghe de Voxvrie L.,
 56.
 Van Werveke H., 92, 94.
 Verhoustraete A., 133.
 Verhulst A., 24.
 Verlinden C., 178.
 Vermeersch A., 110.
 Verpraet G., 158.
 Versyp J., 260.
 Verteneuil J., 172.
 Verthé A., 116.
 Viaene A., 36, 37, 73, 74, 78,
 80, 82, 88, 98, 101, 146,
 147, 215, 218, 285, 289.
 Viérin J., 47.
 Walravens J., 224.
 Wiesflecker H., 102.
 Willekens E., 9.
 Wils L., 228.
 Wolf L., 114.
 Wyffels A., 184, 186.
 Wyffels C., 13, 166.
 Wynendaele L., 128.

Algemene Inhoud

I. BIJDRAGEN

- J. Ballegeer, *Walram Romboudt, kunstambachtsman van Lissewege (ca 1598-1668)* 89-109
- A. De Meester, *Abdis Bernarde Veranneman-Triest. Het beheer van de goederen van Spermalie van 1663 tot 1672* 178-200
- M. English, *Aantekeningen over kerkelijke heraldiek en sfragistiek te Brugge* 201-209
- F. Pollentier, *De hervorming van de Admiraliteit op het einde van de XVIe eeuw met betrekking tot Duinkerken* 157-177
- W. Prevenier, *Het Brugse Vrije en de Leden van Vlaanderen* 5-63
- B. van de Walle, *Jean-Baptiste De Lescluze, négociant et armateur brugeois (1780-1858)* 64-88

II. OORKONDEN EN MEDEDELINGEN

- R. Degryse, *Nog het begin van het haringkaken te Biervliet... ..* 210-222
- O. De Sloovere, *Identificatie van portretten in de Potteriekerk te Brugge* 125-132
- J. De Smet, *De kerk van Sint-Kruis bij Aardenburg in de XVe eeuw* 110-116
- J. De Smet, *Een geval van Beste Hoofd te Oostkerke. 1424.* 222-225
- A. Schouteet, *Het portret van L. Rameau door J.B. Suvée, in het Stedelijk Schilderijemuseum te Brugge* 116-125
- A. Schouteet, *De Brugse goud- en zilversmeden onder het ancien regime. Hun archief. Hun merken.... ..* 225-233

III. BOEKBESPREKINGEN

M. Cafmeyer, <i>Van Doop tot Uitvaart</i> (W. Giraldo)	135-136
J. De Smet, <i>Brugge rond 1830</i> (A. Janssens de Bisthoven)	234-235
R. Haelewyn, <i>Slot en Heerlijkheid Wijnendale</i> (L. Van Acker)	235-237
<i>Twintig eeuwen Belgische munt</i> (L. Danhieux)	237
A. Viaene, <i>Napoleon en Marie-Louise te Brugge</i> (A. Janssens de Bisthoven) ...	234
A.E. Verhulst, <i>De Sint-Baafsabdij te Gent en haar grondbezit (VIIe-XIV eeuw)</i> (J. De Cuyper)	133-135

IV. KRONIEK

IN MEMORIAM: Z.E.H. A. De Coene — Z.E.H. A. De Meester — Baron Ch. Gillès de Pélichy — Ridder St. van Outryve d'Ydewalle	137, 238-245
EERVOLLE ONDERSCHIEDING (Prof. F. L. Ganshof)	245
IN ONS GENOOTSCHAP	245
GESCHIEDENIS VAN WEST-VLAANDEREN	137-142, 246-250
OUDHEIDKUNDE EN KUNSTGESCHIEDENIS	
VAN WEST-VLAANDEREN	142-150, 250-254
L. Devlieghe, <i>Notas over de „Société Archéologique” te Brugge</i>	150-152
V. BOEKENSCHOUW	255-282

ENKELE UITGAVEN NOG IN VOORRAAD :

- Annales de la Soc. d'Emulation*, vanaf 1839 (ten grote dele uitgeput) per deel 125 fr.
- L. Gilliodts-van Severen, *Essais d'archéologie brugeoise. II. Les ménestrels de Bruges*. Brugge, 1912, in 8°, 163 blz. 60 fr.
- L. Gilliodts-van Severen, *Essais d'archéologie brugeoise. III. Mémoires de Bruges*. Brugge, 1913-1920, 2 dln. in 8°, 457 + 327 blz. 250 fr.
- St. van Outryve d'Ydewalle, *Geschiedenis van het „Veld” of Zuid-Westelijk gedeelte van de gemeente Sint-Andries*. Brugge, 1921, in 8°, 233 blz. 70 fr.
- L. Gilliodts-van Severen, *Inventaire diplomatique des archives de l'ancienne école Bogarde à Bruges*. Brugge, 1899, 3 dln. in 8°, 463 + 1290 blz. 400 fr.
- H. Dussart, S.J., *Fragments inédits de Rombout de Doppere. Chronique brugeoise de 1491 à 1498*. Brugge, 1892, in 4°, XVI + 137 blz. 60 fr.
- J. Bethune, *Mémoires des familles brugeoises*. Brugge, 1890, 2 dln. in 4°, XXXV + 512 blz. 400 fr.
- A. Heysse, O.F.M., *Tabulae capitulares almae provinciae Sancti Joseph in comitatu Flandriae Ordinis Fratrum Minorum Recollectorum (1629-1796)*. Brugge, 1910, in 4°, XXV + 169 blz.... .. 100 fr.
- A. C. De Schrevel, *Etablissement et débuts des Carmes Déchaussés à Bruges*. Brugge, 1910, in 8°, 136 blz. 40 fr.
- A. Schouteet & E. I. Strubbe, *Honderd Jaar Geschiedschrijving in West-Vlaanderen (1839-1939)*. *Analytische inhoud en registers van de Handelingen van het Genootschap voor Geschiedenis „Société d'Emulation” te Brugge*. Brugge, 1950, in 8°, 335 blz. ... 200 fr.
- A. Schouteet, *Gedenkwaardige aenteekeningen van Jan Karel Verbrugge. Brugse kroniek over 1765-1825*. Brugge, 1958, in 8°, 147 blz. 60 fr.

Te bestellen :

Secretariaat van het Genootschap voor Geschiedenis,
Koningin Elisabethlaan 63, Brugge

Het Genootschap voor Geschiedenis „Société d'Emulation”, in 1839 gesticht, heeft tot doel de geschiedenis van het oude graafschap Vlaanderen en van de Provincie West-Vlaanderen te beoefenen en te bevorderen.

De „Handelingen” vormen ieder jaar een boekdeel van minstens 200 bladzijden, waarin bijdragen over historische onderwerpen van allerlei aard opgenomen worden.

Om lid van het Genootschap te worden, wende men zich tot het Bestuur (Adres: Secretariaat van het Genootschap voor Geschiedenis, Koningin Elisabethlaan 63, Brugge) met opgave van naam, beroep en adres. Het lidmaatschap verplicht tot betaling van de jaarlijkse contributie (150.— fr.) en geeft recht op de toezending van de „Handelingen” en van de afzonderlijke uitgaven. Bovendien wordt aan de leden een korting van 20 % verleend op de prijs van de „Handelingen” of de afzonderlijke uitgaven, die vóór hun toetreding tot het Genootschap zijn verschenen.